

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

YOKSULLUĞUN FİNANSALLAŞMASI: MİKRO FİNANS UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
EMİNE MELİSA İNCİ
1141030178

DANIŞMAN
PROF. DR. CEM DIŞBUDAK

KASIM 2019
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

YOKSULLUĞUN FİNANSALLAŞMASI: MİKRO FİNANS UYGULAMALARI

EMİNE MELİSA İNCİ

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 29.11.2019

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 01.11.2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr., Cem DİŞBUDAK
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi, Mustafa TERZİOĞLU
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi, Özgür BALMUMCU

Enstitü Müdürü : Doç. Dr. Ali BAYRAKDAROĞLU

KASIM, 2019
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 29.05.2019 tarih ve 892/2 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 38. maddesine göre, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Emine Melisa İNCİ'nin "Yoksulluğun Finansallaşması: Mikro Finans Uygulamaları" adlı tezini incelemiş ve aday 01.11.2019 tarihinde saat 14.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Cem DİŞBUDAK

Üye

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TERZİOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Özgür BALMUMCU

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Yoksulluğun Finansallaşması: Mikro Finans Uygulamaları” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29.11.2019

Emine Melisa İNCİ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : İNCİ

Adı : EMİNE MELİSA

Referans No: 10311096

TEZİN ADI

Türkçe : "YOKSULLUĞUN FİNANSALLAŞMASI: MİKRO FİNANS UYGULAMALARI"

Y. Dil : "FINANCIALIZATION OF POWERTY: MICROFINANCE PRACTICES"

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

√

0

0

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : DIŞBUDAK, CEM

Ünvanı : PROF. DR.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 110 Sayfa

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Yoksulluğun Finansallaşması
2. Mikro Kredi Uygulamaları
3. Finansallaşma

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Mikro Kredi ve Mikro Finans
2. Yoksulluğun Finansallaşması
3. İlk Birikim, Mülksüzleştirme ve Yönetimsellik
4. Sermaye Birikimi

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. Micro Credit and Micro Finance
2. Financialization of Poverty
3. Primitive Accumulation, Expropriation and Governmentality
4. Capital Accumulation

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezinden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	√
2- Tezinden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	○
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir	○

Yazarın İmzası :

Tarih : 29.11.2019

ÖZET

Son yıllarda küreselleşmeyle birlikte artan yoksulluk olgusu hem iktisadi hem de insani açıdan çözüm yolları aranan sorunlardan biri haline gelmiştir. Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle birlikte birçok ülke bu sorunu birebir yaşamakta ve kendince çözüm yolları geliştirmeye çalışmaktadır. Şu an dünyada yoksullukla mücadele konusunda kullanılan en önemli araçlardan birinin mikro kredi veya daha geniş kapsamıyla mikro finansman olduğu düşünülmektedir.

Tarihsel gelişimine bakıldığında mikro kredi veya mikro finans, artı değeri fazlaştırmamanın ya da sermaye birikim koşullarını yeniden oluşturmanın araçlarından biri olmuştur. Mikro kredi, yoksulluğu bir finans problemine dönüştürmek suretiyle ve borç verenlerin yarattığı artı değerın finansal sisteme aktarılmasında yeni kredi ilişkileri yaratarak yoksulluğun finansallaşmasını temsil etmektedir. Burada finansallaşmanın öncelikli hedefi, finansal sisteme dâhil olmayan kesimlerin özellikle de yoksulların hatta en yoksul olanların finansal sistem tarafından içerilmesidir. Bu bağlamda çalışmada ele alınan yapı; kapitalizm, mekanizma; sermaye birikim mekanizması, aktör; yoksullar hatta kadın ve kadın yoksullar ve süreç ise sermaye birikimi süreci ile yakından ilişkili olan yoksulluğun finansallaşması sürecidir.

Bu süreçte ön plana çıkan kurum, özel mülkiyet kurumudur. Kapitalist mülkiyet ilişkileri, kendini bu sefer sermaye sahibi kapitalist ile yoksul arasında göstermektedir. Kapitalist için sermaye biriktirmek bir zorunluluk iken ve özellikle yoksulluğun finansallaşması süreci ile bu zorunluluğu sürdürmede eline yeni araçlar (mikro kredi, mikro finans gibi) geçmiş iken mikro finans uygulamalarının temel amaçları; yoksulluğu azaltmak, refahı arttırmak, kadınları güçlendirmek ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlamaktan ziyade kapitalistin birikimini arttırmaya ve kendini büyütmesine yönelik olmuştur.

ABSTRACT

In recent years, the phenomenon of increasing poverty together with globalization has become one of the most prominent problems both economically and socially. Together with the developed and developing countries, many countries experience this problem and try to develop solutions for the problem. One of the most important tools currently used fighting against poverty in the world is considered as micro-credit or micro-finance with broader scope.

Looking at its historical development, micro-credit or micro-finance has become one of the means to increase surplus value or to re-establish the conditions of capital accumulation. Micro-credit represents the financialization of poverty by transforming poverty into a financial problem and creating new credit relationships in the transfer of surplus value created by lenders to the financial system. The primary objective of financialization is the inclusion of those who are not in the financial system, especially the poor, even the poorest. In this context; the structure discussed in the thesis is; capitalism, mechanism; capital accumulation mechanism, actor; the poor, even the woman and the poor woman and the process is the financialization of poverty which is closely related to the process of capital accumulation.

The prominent institution in this process is the private ownership. Capitalist relations of ownership manifest themselves this time between the capitalist and the poor. While capital accumulation is an imperative for the capitalist and especially with the financialization of poverty process and new tools (such as micro-credit or micro finance) have been acquired, the main objectives of micro finance applications are increasing the capitalist's accumulation and sustained growth of capital; rather than reducing poverty, increasing prosperity, empowering women and achieving sustainable development.

ÖNSÖZ

Mikro finans uygulamaları tüm dünyada ve Türkiye’de yoksulluğu azaltmak için bir araç olarak sunulmuştur. Bu çalışma, temel olarak mikro finans uygulamalarının amacının yoksulluğu azaltmaktan çok, finansın temel amacı olan kar maksimizasyonu çerçevesinde, yoksulların da kar maksimizasyonu sürecinde kullanılabilir aktörler olduğunu keşfetmesiyle bu alanda da faaliyet gösterdiğini ileri sürmektedir. Bu amaçla Dünya ve Türkiye deneyimlerinden hareketle mikro finans uygulamalarının yoksulluğa karşı geliştirdiği stratejilerin finansın temel stratejilerinden farklı olmadığı makro veriler üzerinden ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Tezin yazım aşamasında ve yüksek lisans öğrenciliğim sürecinde benden desteğini, anlayışını ve sabrını esirgemeyen, zor durumlarda benimle bilgilerimi paylaşarak yol gösteren, gerek ders dönemimde, gerekse tez dönemimde emek veren değerli tez danışmanım Prof. Dr. Cem DİŞBUDAK’a gönül dolusu teşekkürlerimi sunarım. Çalışma sırasında yeterince zaman ayıramadığım ve beni sürekli olarak destekleyen ve yalnız bırakmayan sevgili eşim Mustafa İNCİ ’ye ve sevgili oğlum Yiğit Nedim İNCİ ’ye ve ailelerimize iyi ki varsınız diyorum.

Emine Melisa İNCİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	II
TABLolar LİSTESİ.....	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİKRO KREDİ UYGULAMASI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE YAYILMASI

1.1. Mikro Finans ve Mikro Kredi Ayrımı.....	4
1.2. Mikro Kredinin Özellikleri ve Geleneksel Bankacılık Sisteminden Farkı	6
1.3. Mikro Kredinin Temel Prensipleri.....	12
1.4. Mikro Kredinin Hedef Kitleleri	13
1.5. Mikro Kredinin Amacı.....	13
1.5.1. Kurumsal Yaklaşım.....	14
1.5.2. Refah Yaklaşımı.....	15
1.5.3. Eleştirel Yaklaşım	15
1.6. Mikro Kredi Kuruluş Modelleri.....	16
1.6.1. Birlik Grup Modeli.....	16
1.6.2. Garanti Veren Kurum Modeli	17
1.6.3. Topluluğun Bankası Modeli.....	17
1.6.4. Kooperatif Modeli	17
1.6.5. Kredi Birliği Modeli.....	18
1.6.6. Grameen Tarzı Kurum Modeli.....	18
1.6.7. Grup Modeli	18

1.6.8. Bireysel Model	19
1.6.9. Aracı Kurum Modeli	19
1.6.10. Sivil Toplum Modeli	19
1.6.11. Grup Baskısı Modeli	20
1.6.12. Rosca (Rotating Savings and Credit Associations) Döner Tasarruf ve Kredi Birlik Modeli	20
1.6.13. Küçük İşyeri Modeli	20
1.6.14. Köy Bankası Modeli	21
1.7. Mikro Kredi Uygulamasının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	21
1.7.1. Mikro Kredinin İlk Uygulanışı ve Ortaya Çıkışı	21
1.7.2. Mikro Kredinin Kurumsallaşma Süreci	22
1.7.2.1. Bankacılık Sistemiyle İlk Karşılaşma ve Grameen Bank'ın Kurulması	24
1.7.2.2. Grameen Bank'ın İşleyişi	26
1.8. Mikro Kredinin Yayılması ve Uluslararası Uygulamaları	30

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA MİKRO KREDİ UYGULAMALARI

2.1. Mikro Kredi Uygulamaları ve Türkiye	31
2.1.1. Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı ve Maya Mikro Kredi Uygulaması ..	31
2.1.1.1. Maya'nın Hedeflediği Kesim	32
2.1.1.2. Maya Kredi Verme Süreci	33
2.1.1.3. Maya Kredi Çeşitleri	35
2.1.2. Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı (TGMP)	37
2.1.2.1. Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı Temel Prensipler	38
2.1.2.2. Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı Kapsamında Yürütülen Faaliyetler	40

2.1.2.3. Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı Kredi Türleri	41
2.2. Dünya’da Mikro Kredi Uygulamaları	42
2.2.1. Asya.....	43
2.2.2. Latin Amerika	43
2.2.3. Afrika	44
2.2.4. Orta ve Doğu Avrupa	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN FİNANSALLAŞMASI VE MİKRO KREDİ UYGULAMALARI

3.1. Mikro Krediyeye İlişkin Literatür Taraması.....	45
3.2. Finansallaşma Kavramı.....	50
3.3. Mikro Finans ve Yoksulluğun Finansallaşması	51
3.3.1. Foucault’un Yönetimsellik Kavramı Üzerinden Mikro Kredi’nin Bir Yönetim Biçimi Oluşturması.....	52
3.3.1.1. Foucault’nun İktidar Analizi, Yönetim ve Yönetimsellik	53
3.3.1.2. Neoliberal Yönetimsellik ve Bireyin Yönetilmesi.....	54
3.3.2. Mikro Finans: Bir Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Aracı.....	55
3.3.2.1. Harvey’in Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Analizi	55
3.3.2.2. Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Pratikleri İçerisinde Mikro Finans Uygulamaları.....	60
3.4. Küçük Üretim, Birikim, Kadın Emeği ve Mikro Kredi İlişkisi	61
3.5. Kar Marjları ve Mikro Kredinin Karlılığı.....	64
3.5.1. Latin Amerika ve Karayipler	66
3.5.2. Güney Asya.....	68
3.5.3. Doğu Asya ve Pasifik.....	72

3.5.4. Merkez Asya ve Doğu Avrupa.....	74
3.5.5. Türkiye Grameen Mikrokredi Programı	78
3.6. Değerlendirme.....	78
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	80
KAYNAKLAR	85

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012.....	64
Tablo 3.2: Latin Amerika ve Karayipler’de Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012	67
Tablo 3.3: Aktif Karlılıklarına Göre Latin Amerika ve Karayipler’de Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012	67
Tablo 3.4: Sermaye Karlılıklarına Göre Latin Amerika ve Karayipler’de Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012	68
Tablo 3.5: Güney Asya’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012.....	70
Tablo 3.6: Aktif Karlılıklarına Göre Güney Asya’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012	71
Tablo 3.7: Sermaye Karlılıklarına Göre Güney Asya’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012.....	71
Tablo 3.8: Doğu Asya ve Pasifik’te Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012.....	73
Tablo 3.9: Aktif Karlılıklarına Göre Doğu Asya ve Pasifik’te Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012	73
Tablo 3.10: Sermaye Karlılıklarına Göre Doğu Asya ve Pasifik’te Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012	74
Tablo 3.11: Merkez Asya ve Doğu Avrupa’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012	76
Tablo 3.12: Aktif Karlılıklarına Göre Merkez Asya ve Doğu Avrupa’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012	76
Tablo 3.13: Sermaye Karlılıklarına Göre Merkez Asya ve Doğu Avrupa’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012	77
Tablo3.14: TGMP 2018 Faaliyet Raporu Özet Finansal Bilgiler	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Latin Amerika ve Karayipler’de Ülkeler İtibariyle Mikro Finans Kuruluş Dağılımı (%)	65
Şekil 2: Latin Amerika ve Karayipler’de Ülkelerin Mikro Finans Kuruluşlarının Varlık Dağılımı (%)	66
Şekil 3: Güney Asya’da Ülkeler İtibariyle Mikro Finans Kuruluşlarının Dağılımı (%)	69
Şekil 4: Güney Asya’da Ülkelerin Mikro Finans Kuruluşlarının Varlık Dağılımı (%)	69
Şekil 5: Doğu Asya ve Pasifik’te Ülkeler İtibariyle Mikro Finans Kuruluş Dağılımı (%).....	72
Şekil 6: Doğu Asya ve Pasifik’te Ülkelerin Mikro Finans Kuruluş Varlık Dağılımı (%).....	72
Şekil 7: Merkez Asya ve Doğu Avrupa’da Ülkeler İtibariyle Mikro Finans Kuruluşlarının Dağılımı (%).....	75
Şekil 8: Merkez Asya ve Doğu Avrupa’da Ülkelerin Mikro Finans Kuruluşlarının Varlık Dağılımı (%)	75

GİRİŞ

Sermaye, sosyal doğası ve dinamik oluşu ile çevrimini sürekli tamamlamak zorunda olup engellerle karşılaştığında finansallaşma örneğinde olduğu gibi yeni karlı yatırım alanlarına yönelmekte ve aşırı birikimin yarattığı krizden çıkma noktasında hemen çözüm aramaya gitmektedir. Bu çerçevede sermaye, mikro finans politikası ve uygulamaları ile bir yandan finansallaşmanın yeni karlı alanlar bulma hedefini gerçekleştirmeye çalışırken diğer yandan yoksulun da yoksuluna ulaşarak kendini artırma eğilimini göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, temel olarak mikro finans uygulamalarının amacının yoksulluğu azaltmaktan çok, finansın temel amacı olan kar maksimizasyonu çerçevesinde, yoksulların da kar maksimizasyonu sürecinde kullanılabilir aktörler olduğunu keşfetmesiyle bu alanda da faaliyet gösterdiğini ileri sürmektedir.

Tarihsel gelişimine bakıldığında mikro kredi veya mikro finans, artı değeri fazlaştırmanın ya da sermaye birikim koşullarını yeniden oluşturmanın araçlarından biri olmuştur. Mikro kredi, yoksulluğu bir finans problemine dönüştürmek suretiyle ve borç verenlerin yarattığı artı değerın finansal sisteme aktarılmasında yeni kredi ilişkileri yaratarak yoksulluğun finansallaşmasını temsil etmektedir. Burada finansallaşmanın öncelikli hedefi, finansal sisteme dâhil olmayan kesimlerin özellikle de yoksulların hatta en yoksul olanların finansal sistem tarafından içerilmesidir.

Çalışmada hipotezi ortaya çıkaran bir yaklaşım da ortaya konmuş ve bu yaklaşıma da “eleştirel yaklaşım” adı verilmiştir. Eleştirel yaklaşıma göre; mikro kredi daha geniş kapsamda mikro finans, yoksul, yoksulun da yoksulu tüm insanları ve özellikle kadınları (bu aktörlerin henüz finans kesimine dâhil olmayanları varsa) finans kesimine dâhil ederek sermayenin işgalci eğilimi, sosyalliği ve hareketli oluşunun zorunlu bir sonucu olarak sermaye birikimine hizmet eden temel bir araçtır. Bu çerçevede finansın temel amacı olan kar maksimizasyonu hedefine hizmet edici bir şekilde bu aktörlerin yoksullukları finansallaştırılmakta ve böylece bu aktörler sermaye birikim sürecinde birer kullanışlı aktörler haline getirilmektedirler.

Kapitalist için sermaye biriktirmek bir zorunluluk iken ve özellikle yoksulluğun finansallaşması süreci ile bu zorunluluğu sürdürmede eline yeni araçlar (mikro kredi,

mikro finans gibi) geçmiş iken mikro finans uygulamalarının temel amaçları; yoksulluğu azaltmak, refahı arttırmak, kadınları güçlendirmek ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlamaktan ziyade kapitalistin birikimini arttırmaya ve kendini büyütmesine yönelik olmuştur.

Yoksulluğun finansallaşması sürecinde küçük üretimin öznesi olarak kadın işgücü; ucuz, esnek ve denetlenebilir özellikleriyle tahakküm altına alınan bir aktör haline gelmiştir. Bu bağlamda çalışmada mikro finans uygulamalarını tahakkümün bir aracı olarak gören iki analiz ele alınmaya çalışılmıştır. Bu analizler; Foucault'nun Neoliberal Yönetimsellik Analizi ve Harvey'in Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Analizi'dir.

Genelde mikro finans özelde mikro kredi konusu Türkçe literatürde başta yoksulluk olmak üzere; kadın yoksulluğu, işsizlik, istihdam, yerel kalkınma ve gelir dağılımı konuları ile ilişkilendirilmiştir. Özellikle kadının daha fazla çalışma hayatında yer alması yönündeki çabalarla birlikte mikro finansman ve mikro kredi uygulamaları önem kazanmış ve literatürde bu alanda yapılan çalışmalara daha fazla ağırlık verilmiştir. Çalışma, yoksulluğun finansallaşması olgusunu mikro kredi uygulamaları çerçevesinde incelemesi noktasında Türkçe literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde mikro finans ve mikro kredi ayırımına yer verilmiş sonrasında ise sırasıyla mikro kredinin özellikleri, temel prensipleri ve hedef kitlesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu bölümde mikro kredinin amaçlarına üç farklı yaklaşım (kurumsal yaklaşım, refah yaklaşımı ve eleştirel yaklaşım) üzerinden değinilmiş, mikro kredi kuruluş modellerine yer verilmiş, mikro kredinin ortaya çıkış süreci ile gelişimi ve yayılması üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise Türkiye'de ve Dünyada mikro kredi uygulamaları kapsamlı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Mikro kredi, Bangladeş'de başlamış ve tüm dünyaya yayılmıştır. Mikro kredi uygulamasının daha fazla görüldüğü ülkeler, özellikle Afrika, Asya ve Amerika kıtasında yer almaktadırlar. Ülkemizde de Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ile Maya Mikro Kredi Uygulaması ve Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı başlıca mikro kredi uygulamaları olarak görülmektedirler.

Son bölümde ise Mikro kredi'nin gelişimi ve finansallaşma sürecindeki rolü ve mikro kredi uygulamalarının değerlendirilmesine yer verilmiştir. Bu bağlamda öncelikle finansallaşma kavramı ve mikro kredi finansallaşma ilişkisine değinilmiştir. Mikro kredinin gelişimi ve finansallaşma sürecindeki rolü konusunda tarihsel bir perspektif çizildikten sonra mikro kredi ile mülksüzleştirme yoluyla birikim süreci arasındaki ilişki; gelirin yeniden dağıtılması üzerinden anlatılmıştır. Ayrıca mikro kredinin yoksulluğun finansallaşması sürecinde bireyleri disipline edici ve sermaye akımlarını düzenleyici rolüne ilişkin Foucault'nun yönetimsellik kavramı üzerinden bir tartışmaya da yer verilmiştir. Dünya'nın farklı bölgelerindeki mikro kredi kuruluşlarının kar marjları ve mikro kredinin karlılığına ilişkin değerlendirmeler ile bölüm son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİKRO KREDİ UYGULAMASI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE YAYILMASI

Son yıllarda küreselleşmeyle birlikte artan yoksulluk olgusu hem iktisadi hem de insani açıdan çözüm yolları aranan sorunlardan biri haline gelmiştir. Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle birlikte birçok ülke bu sorunu birebir yaşamakta ve kendince çözüm yolları geliştirmeye çalışmaktadır. Şu an dünyada yoksullukla mücadele konusunda kullanılan en önemli araçlardan biri mikro kredi veya daha geniş kapsamıyla mikro finansman olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda öncelikle mikro finans ve mikro kredi ayırımına yer verilmiş sonrasında ise sırasıyla mikro kredinin özellikleri, temel prensipleri ve hedef kitlesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu bölümde mikro kredinin amaçlarına üç farklı yaklaşım (kurumsal yaklaşım, refah yaklaşımı ve eleştirel yaklaşım) üzerinden değinilmiş, mikro kredi kuruluş modellerine yer verilmiş, mikro kredinin ortaya çıkış süreci ile gelişimi ve yayılması üzerinde durulmuştur. Bu bölümün sonunda mikro krediye ilişkin literatür taraması da yer almaktadır.

1.1. Mikro Finans ve Mikro Kredi Ayrımı

Mikro kredi ve mikro finansman üzerine yapılan akademik çalışmalarda bu iki kavram genellikle birbiri yerine kullanılsa da kapsam olarak birbirinden farklı hizmetleri içermektedir. Mikro finansman, bir ekonomide resmi olarak faaliyette bulunan finans kurumlarına erişim olanağından yoksun olan ya da resmi finans kurumlarının hizmet vermedikleri veya eksik hizmet sunumunda buldukları yoksul, düşük gelire sahip aileler ve bu aktörlerin mikro girişimleri için oluşturulan bir finansman yöntemidir (Bayraktutan ve Akay, 2012: 6). Mikro finansmanda ihtiyacı bulunanların tasarrufa yönelik mevduat, ödemeye ilişkin hizmetler, para transferi ve sigortalama işlemleri şeklinde oldukça geniş bir kapsamda sunulan finansal hizmetlere ulaşmalarının sağlanması hedeflenmiştir. Söz konusu finansal hizmetler içerisinde yoğun bir şekilde kullanılan hizmet, yoksullara düşük tutarda kredilerin verildiği mikro kredilerdir (Okumuş, 2010: 142). Mikro kredi, iş yapma çabasında olup, gelir elde edici bir faaliyet yapmak üzere, düşük bir giriş sermayesine ihtiyacı bulunan yoksullara, işletme sermayesi ihtiyacının giderilmesi,

hammadde ve malzeme ya da imalat için ihtiyaç duyulan makine ve teçhizatın alımı gibi amaçlarla kullanılan düşük meblağlı kredidir (Bayraktutan ve Akay, 2012: 6).

Mikro kredi ve mikro finans kavramlarının kimi durumlarda birbiri yerine kullanılmasının nedenlerinden biri, mikro finans hizmetlerinin önemli bir kısmının mikro kredi hizmetlerinden oluşması, diğer bir nedeni ise neredeyse tüm mikro finans kuruluşlarının hizmet vermeye mikro kredi uygulaması ile başlayıp bu alanda edinilen başarılar sonucunda diğer alanlarda da hizmet vermeleridir (Gökyay, 2008: 9). Mikro kredi kavramı, mikro finans kavramına göre daha eski olup daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Mikro finans ise özellikle 2005 yılı sonrası kabul görmüş ve kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır (Okumuş, 2010: 141). Literatüre bakıldığında; hem mikro kredi hem de mikro finans kavramının tanımlanmasında tek bir tanım üzerinde hemfikir olunmamıştır.

Gerek mikro kredi gerek mikro finansman öncelikle birer ekonomik sistem olarak görülmektedirler. Ayrıca her iki kavrama ilişkin olarak; birer finansal hizmet, finansman yöntemi ve finansal faaliyet oldukları yönünde tanımlar da bulunmaktadır. Bu kavramların çeşitli tanımlarından hareketle; mikro finansmanın mikro krediye göre kapsamının daha geniş olduğu söylenebilir. Mikro finansın çeşitli finansal hizmetleri içerisinde barındırdığı bir sistem olduğu kabul edildiğinde; mikro kredi, bu çeşitli finansal hizmetlerden en yaygın olarak kullanılanı olarak görülmektedir.

Mikro finans, farklı nedenlerle belirli bir seviyenin altında gelire sahip kişilere yardım ve bağış yapılmasından ziyade banka, sivil toplum kuruluşları, kredi veren kooperatifler ve mali sistemin diğer öğeleri vasıtasıyla bu kişilerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan, bu kişilere onları üretime yönlendirecek düşük miktarlarda kredi veren ve bu şekilde bir yandan bu kişilerin refah düzeylerinin artırılması ve diğer yandan dolaylı bir şekilde çok küçük miktarların yarattığı değerlerin de üretime aktarılması ile kişi başına düşen milli gelirin ve büyüme oranlarının yükselmesine hizmet eden ekonomik bir sistem olarak da görülmektedir (Christen, Lyman ve Rosenberg, 2003: 5-6). Bir başka tanıma göre (La Torre ve Vento, 2006: 38); bir ekonomide resmi olarak faaliyette bulunan finans kurumlarına erişim olanağından yoksun olan ya da resmi finans kurumlarının hizmet vermedikleri veya eksik hizmet

sunumunda buldukları yoksul, düşük gelire sahip aileler ve bu aktörlerin mikro girişimleri için oluşturulan bir finansman yöntemidir.

Görüldüğü gibi mikro finans hem makro hem de mikro çerçevede tanımlanabilmektedir. Makro anlamda yapılan tanımlarda kişi başına düşen milli gelir, refah, büyüme ve kalkınma etkileri ön plana çıkartılırken mikro tanımlamalarda refah ve girişimcilik etkileri vurgulanmaktadır. Mikro finans ya da mikro kredi kavramlarının başında yer alan mikro kavramı, verilen hizmetlerin bilinen bankacılık kapsamında verilen finansal hizmetlere kıyasla çok küçük boyutlu olduğuna işaret etmektedir.

Mikro finansın başlangıçta kapsamı sadece kredi ile sınırlı iken geliştikçe kapsamı da (krediye tasarruf ve sigorta da eklenerek) genişlemiştir. Nitekim mikro kredi, yoksul ve gelir düzeyi düşük olan birey, aile ve küçük ölçekli firmalara (1-9 arası kişi çalıştıran) verilen finansman hizmetleri şeklinde tanımlanmaktadır. Mikro kredi, iş kurma düşüncesine sahip olan gelir kazandırıcı bir işin başına geçmek üzere, az miktarda bir giriş sermayesine ihtiyacı olan yoksul kişilere imkân sağlanmasına yönelik bir proje olarak tanımlanmaktadır. Güven üzerine kurulan, teminat gerektirmeyen ve kefil istemeyen küçük sermaye formundaki mikro kredi, yoksulların kendi başlarına yoksulluktan sıyrılmaları için faydalı bir strateji olarak görülmektedir. Ayrıca bankacılık sektöründe verilen kredi, mevduat, yapılan sigorta ve faal mali sistem haricinde kalanlara ya da bu kurumlara ulaşma imkânı olmayanlara verilen tasarruf, sigorta ve para transferini kapsayan hizmetler de mikro finans hizmetleri içerisinde görülmektedir (Gökay, 2008: 9).

1.2. Mikro Kredinin Özellikleri ve Geleneksel Bankacılık Sisteminden Farkı

Mikro kredinin geleneksel bankacılık sisteminden farkları; kredi verme tekniği, ürün tipi ve müşteri tipi gibi 3 temel kıstas üzerinden görülebilir (BDDK, 2005). Kredi verme tekniği açısından geleneksel bankacılık; teminata dayalı, aşırı doküman isteyen ve daha az emek yoğun özelliklere sahipken, mikro kredi uygulaması; karaktere ve nakit akışına dayalı, dokümantasyonun asgari düzeyde olduğu, daha çok emek yoğun ve yenilikçi kredi tekniklerini içerisinde barındıran bir uygulama olarak görülmektedir.

Ürün tipi açısından geleneksel bankacılık; daha büyük miktarlı, daha uzun vadeli, daha düşük faizli kredi kullandırmanın mümkün olduğu ve geniş ürün yelpazesine sahip bir özellik taşıırken, mikro kredi uygulaması; daha düşük miktarlı, daha kısa vadeli, daha yüksek faizli kredilerin verildiği sınırlı ürün (sigorta, mevduat ve havale gibi) çeşitliliği olan bir uygulamadır. Ayrıca müşteri tipi açısından geleneksel bankacılık; daha ziyade orta ve üst gelir grubunda yer alan gerçek kişiler ile orta ve büyük ölçekli işletmelere özgü iken, mikro kredi uygulaması; yoksulluk sınırında veya altında yer alan gerçek kişiler, mikro ve küçük ölçekli işletmeler ve ağırlıklı olarak kadınlara özgü bir uygulamadır.

Mikro finans sistemi genel itibariyle şu özellikleri taşımaktadır (Çalışkan, 2008: 6);

- Düşük miktarda tasarruf ve kredi,
- Çoğunlukla kayıt dışı sektörde faaliyette bulunan fakir müşteriler,
- Geleneksel teminat yapısı yerine grup sistemi şeklindeki sosyal teminatlar,
- Geri ödeme durumuna göre daha yüksek meblağlı kredileri alma imkânı,
- Kredi alan müşterilerin devamlı takibi ve ihtiyaç durumunda kredi haricindeki desteklerin verilmesi.

Dünya Bankası'nda mikro kredi konusunda önemli çalışmaları olan Marguerite Robinson mikro finans uygulamasının başarılı olması için sahip olması gereken özellikleri; kredi ürünleri, kredinin onayı ve dağıtılması, kredi tahsil politikaları ve izlenecek prosedürler, kredi portföy yönetimi, tasarruf mobilizasyonu ve kurumsal düzenlemeler başlıkları altında değerlendirmiştir. Çalışmaya (Robinson, 2001: 80) göre başarılı bir mikro kredi uygulaması için;

A) Kredi ürünleri konusunda sahip olunması gereken özellikler;

- Kredi programları standartlaştırılmalıdır. Kredi vadesi ve tutarı, kredi kullanacak olanların ihtiyaçlarını karşılayacak esnekliğe sahip olmalıdır.
- Kredi ve tasarruf ürünlerinin fiyatları ve aradaki marjlar kurumsal karlılığa imkân tanımalıdır.

- Krediler belirli bir sektör, mal ve grup ile sınırlı kalmamalıdır. Kredilerin, kredi yeterliliğine sahip olan her mikro işletme sahibine ve yatırım planına sahip her bireye verilmesi gerekmektedir.
- Krediler bireylere ya da içerisinde birbirlerine kefil olmuş bireylerin yer aldığı kredi gruplarına sağlanmalıdır.
- Yeni kredi alacaklar, küçük miktarlı krediler ile başlamalı, kredi miktarı, kredi müşterisinin geri ödeme talebi ve durumuna göre sonradan kullanacağı kredi dilimlerinde arttırılabilir şekilde olmalıdır.
- Kredilerin çoğu işletme sermayesi için olmalıdır. Krediler kısa vadeli olup ödemeleri haftalık, iki haftalık veya aylık olmalıdır ve krediyi kullananlar geri ödeme döneminde hem anapara hem de faizin o döneme karşılık gelen kısmını ödemelidirler.
- Krediler, bir işletme sahibi ya da iş deneyimi olan bireylere verilmelidir.
- Kredi uyum programı haricinde kredi almak için herhangi bir eğitim programından geçmek zorunlu hale gelmelidir.

B) Kredi onayı ve dağıtımı konusunda sahip olunması gereken özellikler;

- Çalışanlar, kredi kullananların karakterlerine ilişkin özelliklerini ve mikro girişimcinin aldığı krediyi geri ödeme kapasitesini iyi analiz etmelidir.
- Kredi miktarı, kredi kullanacak müşterilerin geri ödeme durumu dikkate alınarak belirlenmelidir. Müşterinin gelir durumu değerlendirilerek geri ödeme durumu belirlenir ve böylece kredi kullandırılması sonrası gelir akışı dikkate alınmaz.
- Kredi başvuru süreci basit olmalıdır. Krediyeye ilişkin karar verme hızlı yapılmalı ve başvuru nerde yapıldıysa orada kararlar verilmelidir. Yeni müşteriler için karar verme süresi bir hafta, eski müşteriler için ise 2 gün 'dür.
- Kredi işlem maliyetleri düşük düzeyde kalmalıdır. Bunun için ise kredi prosedürleri kısa tutulmalı, kredi onayı verildikten hemen sonra kullandırılmalıdır. Yani kredi kullanımı için banka sürekli ziyaret edilmemelidir.

C) Kredi tahsil politikaları ve izlenecek prosedürler konusunda sahip olunması gereken özellikler;

- Kredi tahsil sisteminin gelişimi için tüm kredi riskleri üstlenilmelidir.
- Kredi onaylayan ve tahsis eden banka çalışanı kredi tahsilinden de sorumlu olmalıdır.
- Kredi çalışanı, kredi müşterisi ödemede zorlanmadıkça müşterinin işi ve kredi kullanımını gözetlememelidir. Bu şekilde kredi çalışanları daha çok müşteriye hizmet verebilirler.
- Kredi müşterisinin geri ödeme durumunda sorun yoksa yeniden borçlanmasına izin verilmelidir. Geri ödeme durumunda sıkıntı olmayan müşteriler daha yüksek miktarda kredi kullanmaya hak kazanırlar.
- Doğal afet ya da dışsal birtakım şoklar hariç kredilerini geri ödemeyenlere bir daha kesinlikle kredi verilmemelidir.
- Kredi ödemesini tam zamanlı yapan müşterilere faiz indirimi gibi teşvikler uygulanmalıdır.
- Kredi geri ödemesini zamanında yapmayan müşteriler, hemen ertesi gün risk takip memuru tarafından ziyaret edilmelidir. Geri ödeme yapmayan müşterilerin takibi sürekli bir şekilde yapılmalıdır.
- Geç geri ödemelerin anında kaydı yapılmalı ve şüpheli alacaklara kaydı yapılmalıdır.

D) Kredi portföyü yönetimi konusunda sahip olunması gereken özellikler;

- Kredi raporlama işlemi ve muhasebesi basit ve açık olmalıdır.
- Şüpheli alacaklar karşılığı ve provizyonu yeterli bir şekilde ayrılmalı ve düzenli bir şekilde gözden geçirilmelidir.
- Kredi tahsisinde bulunan birimler ve şubeler müfettişler tarafından düzenli ve dikkatli bir şekilde denetlenmelidir.
- Mikro kredi müşterilerinin talep tahminleri dikkate alınmalıdır.

- Mikro kredi kuruluşunun varlık ve borç yönetimi düzenli bir şekilde yapılmalıdır.
- Kredi portföyü işletme türü ve bölgeye göre oluşturulmalıdır.

E) Tasarruf mobilizasyonu konusunda sahip olunması gereken özellikler;

- Yoksul bireylerin tasarruf etmeleri için herhangi bir eğitime ve disipline ihtiyaçlarının olmadığına ilişkin kurum çalışanları bilgilendirilmelidirler. Zaten yoksullar tasarruf yapmaktadırlar. Mikro tasarruflar için uygun tasarruf yöntemleri üzerine odaklanıp çalışanlar bu konuda bilgilendirilmelidir.
- Şube ve birimler kendi çevrelerinde yaşayanların tasarruflarına odaklanmalı ve öncelikle onların tasarruflarını mobilize etmeye çalışmalıdır. Böylece kurum, tasarruf hizmetleri için yerel talebi karşılar. Ayrıca yoksulların küçük miktarlardaki tasarruflarının toplanması gerçekleşir ve genişleyen mikro kredi portföyünün finansmanı sağlanır.
- Kredi ve tasarruf hesapları birlikte düzenlenmeli, fiyatlaması yapılmalı ve yönetilmelidir.
- Zorunlu tasarruf uygulamasından kaçınılması gerekir. Tasarruf hizmetleri sadece gönüllü tasarruflara yönelik olmalıdır. Kredi kullanmak için tasarruf etme şartı aranmamalıdır. Tasarruf ürünleri hem kredi kullananlara hem de diğer bireylere sunulmalıdır. Eğer kredi kullanılması için tasarruf mevduatı açılması zorunlu kılınmış ise bu hesaplar tasarruf enstrümanlarının dışında tutulmalıdır.
- Eğer bir kuruluş tasarruf toplama yetkisini almışsa, bu kuruluşun hem resmi hem de içsel denetimi dikkatli ve düzenli bir şekilde yapılmalıdır.
- Kurum güler yüzlü ve hızlı hizmet sunmalı, iyi bir güvenlik ve efektif bir nakit yönetimine sahip olmalıdır. Tasarruf sahiplerinin istediklerinde para çekme ihtimallerine karşılık şubede para bulunması gerekmektedir.
- Tasarruf sahiplerine çeşitli likidite ve getiri olanaklarını içeren mevduat hesapları hizmet olarak sunulmalıdır. Tasarruf hesabı açtırmak için gerekli asgari miktar mümkün olduğunca düşük olmalıdır.

- Sabit vadeli tasarruf hesaplarına ödenecek faiz oranları, ticari bankaların uyguladığı faiz oranlarına yakın seyretmelidir. Ayrıca lokal yerlerde uygulanacak faiz oranı merkezde uygulanacak faiz oranına göre düşük tutulabilir.
- Banka çalışanları potansiyel tasarruf sahiplerini belirlemeye yönelik eğitim almış olmalıdırlar. Banka çalışanları müşteriler ile sürekli iletişim halinde olmalı ve onlara sürekli bilgi vermelidirler.
- Mevduat hesaplarının gizliliği esastır.
- Hane halkı tasarrufu yanında devlet kuruluşu, özel şirket, okul ve kooperatifler gibi diğer aktörlerden de mevduat kabulü yapılmalıdır.

F) Kurumsal düzenlemeler konusunda sahip olunması gereken özellikler;

- Mikro finans kuruluşları geleneksel bankacılık sisteminden; çalışanları, ürünler, eğitim, fiyatlandırma ve raporlama açısından farklılık göstermektedir.
- Mikro finans kurumlarının operasyonel maliyetleri ticari bankalara göre daha yüksektir. Bunun sebebi, mikro finans kurumlarının az tasarrufa, kredi müşterisine ve şubeye sahip olmasıdır.
- Kurumun kredi faizi ve hizmet bedelinden elde edeceği gelir, ticari fon maliyeti, operasyonel giderler, şüpheli alacak karşılıkları ve işletme riskini karşılamalı ve kar elde edilmesini sağlamalıdır.
- Piyasanın ihtiyaçlarına cevap verecek gönüllü tasarruflar güvenli bir şekilde ve uygun kullanılmalıdır.
- Mikro finans kuruluşlarının kuruluş aşamalarında eğitim, yönetim bilgi sistemi, teknik konular ile ilgili yardım, bina, makine ve teçhizat harcamaları için devlet ve yardım kuruluşlarından sübvansiyon alınabilir. Burada kurumun kendisini finanse etmesi büyük önem taşımaktadır.
- Basit, dikkatli tasarlanmış ve test edilmiş ürünlerin müşterilere sunumu, büyük ölçekli ve sürdürülebilir mikro finans kuruluşları için önemlidir.

- Her şube açık ve anlaşılabilir şekilde hesaplarını tutmalı ve şubeler düzenli bir şekilde denetlenmelidir.

1.3. Mikro Kredinin Temel Prensipleri

Gelişmekte olan ülkelerde yoksulların finansal sisteme erişimlerinde önemli bir rolü olan CGAP (Consultative Group to Assist The Poor) tarafından belirlenen temel prensipler şunlardır (Çalışkan, 2008: 8, Okumuş, 2010:146-149);

- Yoksul kişilerin krediden başka tasarruf, para transferi, sigorta vs. gibi finansal hizmetlere de ihtiyacı bulunmaktadır.
- Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksul insanlar nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadırlar. Finansal sistemin en az hizmet verdiği yine bu yoksul bireylerdir. Bu nedenle mikro finans bu yoksul kimseler için çalışan bir finansal sistemin işleme anlamına gelmektedir.
- Yoksul insanların gelir getirecek faaliyetlerde yer almaları, tasarrufta bulunmaları, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yararlanmaları ve refah düzeylerini arttırmaları, finansal hizmetlere ulaşabilmelerine bağlıdır.
- Mikro finansın geniş kitlelere ulaşabilmesi için bu hizmetleri sunan kuruluşların kalıcılığı ve kendi kendine yeterli olmaları gereklidir. Yardım kuruluşlarından gelen fonlarla maliyetlerini karşılayan kuruluşlar, yardımlar kesildiğinde faaliyetlerini sürdüremeyeceklerdir.
- Mikro finans kuruluşlarının uyguladığı faiz oranlarına hükümetler tavan sınır koymamalıdır. Mikro finans kuruluşlarının maliyeti diğer geleneksel bankaların maliyetlerine göre daha yüksektir. Bu tür uygulamalar, yeni mikro finans kuruluşlarının ortaya çıkmalarına engel olmakta, mevcut kurumların ise piyasada kalabilmelerini zorlaştırmaktadır.
- Başarılı bir mikro finans uygulaması için, mikro finans kuruluşunun performansı devamlı ölçülmeli ve ilan edilmelidir.

1.4. Mikro Kredinin Hedef Kitlesi

Mikro finansın olanaklarından yararlanan kişilerin ortak tarafı, düşük gelir seviyesine sahip olan kendi işini sürdürmek amacıyla olan kişi veya işletmeler olmalarıdır (Kırbıyık, 2009: 10). Uluslararası mikro finans programlarında öncelik, günlük olarak 1 USD altında gelire sahip bulunan ve yaşamını sürdürebilmek için kendi işini yapmak durumunda olan kişilerdedir.

Mikro finansın özellikle kadınlara yönelik olması da önemli bir özelliğidir. Kadınların daha çok kabul görmesinin nedenleri ise daha çok sorumluluk sahibi olduklarının düşünülmesi, ödemelerini geciktirmeden düzenli bir şekilde yapacaklarına olan inanç ve düşük riskli ve daha gerçekçi yatırımlara yöneceklerinin düşünülmesidir. Kadınların hedeflenmesindeki diğer bir sebep çoğunlukla geri planda tutulan kadınlara destek verilerek bir iş edinmelerine, gelire sahip olmalarına ve toplumda bir yer edinmelerine destek olmaktır.

Mikro finansın hedeflediği diğer bir kesim ise kırsal yörelerde yaşayan çoğunlukla tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile geçinen kesimdir. Çoğu ülkede bu kesime düşük faizli kredi; bankalar, kooperatifler, kredi birlikleri gibi kurumlarca verilmektedir. Bu türdeki krediler çoğunlukla devlet veya uluslararası kurumlar tarafından desteklenmektedir. Kredi tutarları düşük olmakla birlikte bazen mal olarak da destek verilebilmektedir (Çalışkan, 2008: 8).

1.5. Mikro Kredinin Amacı

Mikro kredinin amacı, kurumsal ve refah yaklaşımları çerçevesinde daha net anlaşılacaktır. Bu iki yaklaşım aynı zamanda mikro kredi uygulamalarına ilişkin başlıca iki yaklaşım olarak görülmektedirler. Ayrıca literatürdeki mikro kredinin amaçlarını açıklamaya çalışan bu iki yaklaşım dışında çalışmanın hipotezini ortaya çıkaran bir yaklaşım da ortaya konmuş ve bu yaklaşıma da “eleştirel yaklaşım” adı verilmiştir.

1.5.1. Kurumsal Yaklaşım

Kurumsal yaklaşıma göre, yoksul bireylerin kredi olanaklarına ulaşması için o ülkede söz konusu amaca hizmet edecek formel yapıdaki finansal kurumların sayısını arttırmak gerekmektedir. Finans kurumlarının sayılarındaki artış, daha çok yoksul bireyin sistemden fayda sağlamasının yolunu açar ve toplumdaki en yoksul olanlara erişmeyi kolaylaştırır. Bu yaklaşımın en tipik örnekleri, Endonezya'daki Bank Rakyat ve Bolivya'daki Banco Solidario'dur (Kırbıyık, 2009: 12).

Yaklaşımın temsilcileri, kalkınmada ve yoksullukla mücadelede gelişim için herhangi bir mikro kredi projesinin kısıtlarını dünyadaki yoksulluk sınırı altında bulunan nüfus ile bu nüfusun ihtiyaçlarına cevap verecek olan mikro krediye yönelik talebin belirlediğini iddia etmekte ve mikro kredi programını oldukça geniş bir çerçevede düşünmektedirler. Ayrıca bu çerçevenin genişliği ile birlikte hâlihazırdaki mikro kredi sistemi içerisinde bulunan finansal kuruluşların amaca ulaşmada yetersiz kalacakları, dolayısıyla yoksul bireylere kaynak aktaran büyük ölçekli finansal araçların bulunduğu, tamamıyla yeni bir yapılanmaya gidilmesi gerekliliği vurgusu yapılmaktadır. Yine bu yapıda yer alan finansal araçların çok iyi bir araya gelmiş, etkin bir şekilde yönetilen ve kar elde eden kuruluşlar olması zorunluluğunu vurgulamaktadırlar (Çak, 2007: 36; Okumuş, 2010: 142-145).

Kurumsal yaklaşımın gelişiminde 1960-70'li yıllarda birçok ülkede yaygın bir şekilde yürütülen kırsal kalkınmaya yönelik kurumların uygulamasının önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Nitekim söz konusu yıllarda tarımsal kesime destek olmak niyetiyle fakir çiftçilere devlet eli ile kurulan kırsal kalkınma kuruluşlarınca krediler kullandırılmaktadır (Kırbıyık, 2009: 12).

Bu programın işlem maliyetleri, karar alma sürecinde yaşanan aksaklıklar ve yolsuzluklar kaynaklı başarısızlığa uğramasının temel nedeni; kurumsallaşma eksikliğidir. Dolayısıyla kurumsal olmak ve bunun sürdürülebilmesi, yaklaşımın temsilcileri tarafından mikro kredi programlarının başarısı için temel hedef olarak alınmış, sürdürülebilir kurumsal kimliğin geliştirilmesinde ise finansal yeterliliğe vurgu yapılmıştır (Çak, 2007: 36; Okumuş, 2010: 142-145).

1.5.2. Refah Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre mikro kredi sisteminin özünde, kurumlardan çok toplumdaki en fakir bireylere nasıl ulaşılabileceği, bu fakir bireylerin nasıl kendi kendilerine yeterli bir duruma getirilebileceği sorusu bulunmalıdır. Yaklaşım, kurumsal yaklaşımın mikro kredi sistemini ticari bir hale getirdiğini savunmaktadır. Yaklaşımın temsilcilerine göre; mikro kredi sisteminin temel amacı, daha çok yoksul bireye ulaşmak ve bu insanların ekonomiye kazandırılmasıdır (Çak, 2007: 37; Okumuş, 2010: 142-145).

Yaklaşım, mikro kredi kurumlarının karlılık durumları üzerinden hareket etmelerinin amaca yönelik olmayacağını ve sistemin işleyişine aykırı olduğunu iddia etmektedir. Refah yaklaşımını temsil edenlerin bir diğer eleştirileri, finans alanında kendi başlarına yeterli mikro kredi organizasyonlarının gerçekleştirdikleri programlardan öte, kurumsal yöndeki performanslarına öncelik verecekleri ve ticari bankalardan farklı bir görünüme sahip olmayacakları şeklindedir. Ayrıca yaklaşımda, finansal yeterliliğin sistemi gönüllü olarak destekleyen birey ya da kurumların azalmasıyla sonuçlanacağına dikkat çekilmiştir (Çak, 2007: 37; Okumuş, 2010: 142-145).

İki yaklaşımın da gösterdiği üzere; mikro kredi sisteminin kendi içerisinde de asıl hedefe ne şekilde ulaşılacağı konusunda hemfikir olmadığı söylenemez. Ancak, her iki yaklaşımın birbirlerinden farklılaşan noktaları dikkate alındığında, asıl amaçlar olan yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması hedeflerine ulaşmada aynı noktada oldukları söylenebilir. Nitekim bir mikro kredi kurumunun tek başına finansal yeterliliğe sahip olması ile o kurumun toplumdaki en fakir bireylere kredi kullandırması amaçları tutarlıdır (Çak, 2007: 37; Okumuş, 2010: 142-145).

1.5.3. Eleştirel Yaklaşım

Çalışma, temel olarak mikro finans uygulamalarının amacının yoksulluğu azaltmaktan çok, finansın temel amacı olan kar maksimizasyonu çerçevesinde, yoksulların da kar maksimizasyonu sürecinde kullanılabilir aktörler olduğunu keşfetmesiyle bu alanda da faaliyet gösterdiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda çalışmada ele alınan yapı; kapitalizm, mekanizma; sermaye birikim mekanizması,

aktör; yoksullar hatta kadın yoksullar ve süreç ise sermaye birikimi süreci ile yakından ilişkili olan yoksulluğun finansallaşması sürecidir.

Çalışmanın doğası böyle temellendirildiğinden bu doğaya temel oluşturan bir yaklaşıma sahip olma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşıma “eleştirel yaklaşım” adı verilmiştir. Eleştirel yaklaşıma göre; mikro kredi daha geniş kapsamda mikro finans, yoksul, yoksulun da yoksulu ve kadınları (bu aktörlerin henüz finans kesimine dâhil olmayanları varsa) finans kesimine dâhil ederek sermayenin işgalci eğilimi, sosyalliği ve hareketli oluşunun zorunlu bir sonucu olarak sermaye birikimine hizmet eden temel bir araçtır. Bu çerçevede finansın temel amacı olan kar maksimizasyonu hedefine hizmet edici bir şekilde bu aktörlerin yoksullukları finansallaştırılmakta ve böylece bu aktörler sermaye birikim sürecinde birer kullanışlı aktörler haline getirilmektedirler. Bu süreçte ön plana çıkan kurum, özel mülkiyet kurumudur. Kapitalist mülkiyet ilişkileri, kendini bu sefer sermaye sahibi kapitalist ile yoksul arasında göstermektedir. Kapitalist için sermaye biriktirmek bir zorunluluk iken ve özellikle yoksulluğun finansallaşması süreci ile bu zorunluluğu sürdürmede eline yeni araçlar (mikro kredi, mikro finans gibi) geçmiş iken mikro finans uygulamalarının temel amaçları; yoksulluğu azaltmak, refahı arttırmak, kadınları güçlendirmek ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlamaktan ziyade kapitalistin birikimini arttırmaya ve kendini büyütmesine yönelik olmuştur.

1.6. Mikro Kredi Kuruluş Modelleri

Dünyadaki mikro kredi modelleri incelendiğinde, “Global Development Research Center, Virtual Library on Micro Credit” koordinatörlerinden biri olan Hari Srinivas tarafından yapılan sınıflandırmaya (1998: 33-43) göre 14 adet mikro kredi kuruluş modeli ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde farklı mikro finansman kuruluş modellerine ilişkin temel bilgiler verilecektir.

1.6.1. Birlik Grup Modeli

Bu modelde, finansman hizmeti, oluşturulan grup içerisinde bir birlik kurularak verilmektedir. Gruplar, gençlerin ya da kadınların bir araya gelmeleri ile

oluşturulabileceği gibi belirli bir din ya da kültür etrafında bir araya gelen bireyler tarafından da oluşturulabilirler.

1.6.2. Garanti Veren Kurum Modeli

Bankacılığın geleneksel biçiminde başka bir bankadan alınacak kredi, ticari bankalardan kredi alınması için büyük bir ihtiyaç haline gelmektedir. Sistemde söz konusu garanti diğer ticari bankalardan ziyade dışarıdan sağlanmakta ve bunu ya bir devlet kurumu ya da hibede bulunabilecek potansiyeldeki bir kurum düzenleyebilmektedir. Ayrıca gruplar içerisindeki bireylerin yaptıkları tasarruflar teminat altına alınarak da düzenlenebilmektedir. Garantinin sağlanması ile verilecek kredi direkt bir kişi ya da yaratılan gruplara verilerek onların bu krediden yararlanması sağlanabilmektedir.

1.6.3. Topluluğun Bankası Modeli

Bu modelde topluluk bir birim olarak görülmekte ve bu birim için işlem yapılmaktadır. Resmiyeti tam olmayan veya tam bir resmiyete sahip kurumlar oluşturulur ve kredi kullandırılmaya başlanır. Bu kurumlar çoğunlukla, sivil toplum örgütü veya diğer örgütlerin destekleri ile kurulurlar ve toplulukta yer alan üyeleri topluluğun bankasına ilişkin bilgi edinmeleri konusunda eğitirler. Bu kuruluşlar kapsamında gelir yaratan proje ve tasarrufları arttıran projeler önem kazanmaktadır.

1.6.4. Kooperatif Modeli

Kooperatif; demokratik bir kontrol süreci içerisinde aynı ekonomik, kültürel ve toplumsal ihtiyaçları ve istekleri giderme düşüncesi ile isteğe bağlı olarak bir araya gelme isteğinde olanların oluşturduğu ortaklaşa sahiplik yaratan işletmeler olarak tanımlanırlar. Birtakım kooperatifler, üyelerin finanse edilmesi ve tasarrufların yönetimi şeklindeki konuları kooperatiflerin amaçları içerisine yerleştirmektedirler.

1.6.5. Kredi Birliği Modeli

Bu birlikler, üyelerin idaresi altında olan ve birlik içerisindeki üyelere destek vermek amacı ile kurulmuş finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik kurumlardır. Birtakım grup ya da yapıların tasarruflarını ortaklaşa değerlendirmeyi düşünen ve karşılıklı olarak tarafların birbirine uygun faiz oranları üzerinden kredi desteği vermek amacı ile bir araya geldikleri yapılardır. Bu birlikler birlikte çalışan, aynı dinin mensubu olan, aynı işçi kurumunun üyesi olan, aynı toplumsal grubun üyesi bulunan, aynı toplumda faaliyet gösteren bireyler arasında oluşturulmuş finansman desteği verme hedefindeki kar elde etme güdüsü taşımayan demokratik yapıdaki kooperatiflerdir.

1.6.6. Grameen Tarzı Kurum Modeli

Bu model Muhammed Yunus tarafından geliştirilen yoksul bireylere hizmet veren Grameen Bankası modelinden hareketle ortaya çıkmıştır. On beş - yirmi köyü içerisine alacak bir alanı kapsayan şekilde bir bölge yöneticisi ve birkaç banka görevlisinin bir banka birimi oluşturduğu ve köylerin yöneticiler ve banka görevlileri tarafından ziyaretinin gerçekleştirildiği, gidilen yörenin taramasının yapıp olası müşterilerin tespit edildiği ve bu olası müşterilerin 5'er kişilik gruplar oluşturduğu bir modeldir. Modelde bu gruplar içerisindeki 5 kişiden önce sadece ikisine kredi kullanılmaktadır. Gruptaki üyelerin banka kurallarına uygunluğu bir ay gibi bir sürede kontrol edildiği ve kredi kullanılan grup üyelerinden iki tanesinin 52 haftalık süre boyunca anapara ve faiz ödemelerini ödemesi durumunda diğer grup üyelerinin de kredi kullanma hakkını elde edeceği bir yapıdır. Bu kısıtlar gruptaki her bir üye üzerinde baskı oluşturmaktadır. Dolayısıyla grubun tüm üyeleri kredinin teminatı işlevi görmektedirler.

1.6.7. Grup Modeli

Bu model Grameen, topluluğun bankası, köylü bankası ve grup baskısı modeli modelleri ile benzer özelliklere sahiptir. Modelin doğasında bireysel davranıldığında karşılaşılabilecek zorluk ve zayıflıkların giderilmesi için grubun birlikte hareket etmesi, ortaklaşa sorumluluk alınması ve birlikte teminat oluşturma gibi ilkeler

bulunmaktadır. Bu model yaratılan fonların daha ziyade gruplara sağlandığı bir model olarak bilinmektedir.

1.6.8. Bireysel Model

Bu modelde borçlu olanlara doğrudan mikro kredi kullanılır. Modelde bir grubun oluşturulması ya da kredinin geri ödemesinin sağlanması için gruptaki bireylerin bir baskı yaratması söz konusu değildir. Bu model “kredi artı” adı verilen programı ile ilişkilidir ve bu program eğitim ve beceri kazandırma gibi hizmetlerin verilmesini de sağlamaktadır.

1.6.9. Aracı Kurum Modeli

Bu modelde, kredi tarafları arasında bir aracı kurum bulunmaktadır. Aracı kurum, borçluların bilinç düzeylerini artırma ve eğitimlerini sağlama işlevlerine sahiptir. Örneğin tasarruf programları ile kredi kullanacakların kredi kullanımına uygun hale getirilmeleri sağlanmaktadır. Aracılar; fon edinme, eğitim ve öğretim ile araştırma gibi konularda destek vermektedir. Aracılar; bireyler olabileceği gibi ticari bankalar, mikro-kredi programları ve sivil toplum örgütleri olabilirler. Kredi verenler ise uluslararası kurumlar, hükümet kurumları ve ticari bankalardır.

1.6.10. Sivil Toplum Modeli

Sivil toplum örgütleri, mikro kredi programlarının başlatılması ve katılımın sağlanmasında dikkate değer bir role sahiptirler. Gerek toplum içinde, gerek ulusal ve uluslararası hibe veren kurumlar içinde, mikro kredinin önemli olduğunun farkına varılmasında hizmet verirler. Mikro kredi programlarının oluşumu için kaynak sağlama ve araç geliştirme konularında sivil toplum örgütleri katkı sağlarlar. Bununla birlikte mikro kredi uygulama ve ilkeleri hakkında bilgi sağlama noktasında gerek yayınlar çıkararak gerek de toplantı, eğitime yönelik program ve seminerler aracılığıyla destek vermektedirler

1.6.11. Grup Baskısı Modeli

Grup baskısı, taraflar arasında ahlaki olarak mikro kredi geri ödemesi ve katılımı sürekli kılmayı sağlar. Baskı grupları: kredi alan üyenin içerisinde yer aldığı grubun diğer üyeleri olduğu gibi (burada krediyi ilk kullananlar geri ödemelerini düzenli yapmadıkça bir daha kredi kullanamamakta ve diğer üyeler bu üye üzerinde baskı oluşturmaktadır); topluluk liderleri (genellikle bir sivil toplum kuruluşu tarafından seçilen ve eğitim alan); sivil toplum kuruluşu ve bölgeden sorumlu olanlar veya bankalar olabilir. Baskı, kredi ödemesini düzenli yapmayanlara ziyaretlerin sık bir şekilde yapılması şeklinde olabileceği gibi bireylerin içerisinde yer aldıkları grup toplantılarında isimleri ifşa edilerek de yapılabilir. Uygulanan “baskı” geri ödemeyen borçluya sık ziyaretler şeklinde olabileceği gibi, topluluk toplantılarında isimleri açıklanarak borcunu ifa etmesi de istenebilir.

1.6.12. Rosca (Rotating Savings and Credit Associations) Döner Tasarruf ve Kredi Birlik Modeli

Döner tasarruf ve kredi birliği, aynı düzenli katkıyı yapacak kişilerin, grubun her bir üyesine toplu para aktarımında bulunduğu grup temelli bir yapıdır. Örneğin 5 kişiden oluşan bir grup 5 ay süre ile her ay kişi başına 200 dolar toplayabilir. Her ay toplanan toplam para topluluk tarafından bir üyeye verilecektir. Toplu parayı alan bireyler aylık katılım toplantılarında aldığı toplu parayı taksitler halinde ödemekle yükümlüdür. Toplu paranın kime verileceği oy birliği ile çekiliş yapılarak ya da üzerinde hem fikir olunan bir yöntemle belirlenir.

1.6.13. Küçük İşyeri Modeli

Verimliliği düşük, sadece kendi yaşamını devam ettirme kaygısında olan ve katma değeri düşük işler yapanların bir arada bulunduğu sektör, “Kayıt dışı sektör” olarak görülmektedir. Bu görüş değişmekle birlikte istihdamın sağlanması, gelirin artırılması, ihtiyaç olan hizmetlerin alınması gibi konularda daha çok önem verilen yapılar küçük ve orta boydaki işletmeler olmuştur.

Söz konusu işletmelere uygun olan düzenlemeler; bu işletmelere yönelik politikaların belirlenmesi, eğitim olanaklarının artırılması, teknik konularda tavsiyeler verilmesi, yönetime ilişkin birtakım kuralların oluşturulması ve benzeri bu işletmeleri destekleyen doğrudan uygulamalar ile bu işletmelerde satış olanaklarının artırılması ve piyasaya bu işletmelerin hazır hale getirilmesi gibi dolaylı desteklerdir. Burada mikro kredinin, bu işletmelere doğrudan ya da dolaylı destek vererek yukarıda sıralanan program ve düzenlemelerle birlikte bu işletmelerin daha kapsamlı geliştirmeler yapmalarına yardımcı olması beklenmektedir.

1.6.14. Köy Bankası Modeli

Köy bankaları birer kredi ve tasarruf birliği olup topluluk temeline sahip birliklerdir. Sayıları 25 ile 50 kişi arasında değişen, yaşamlarını geliştirmeye çalışan ve bunun için kendi durumlarını ve imkânlarını kullanan düşük gelir sahibi kişilerin oluşturduğu yapılardır. Köy Bankasının başlangıç sermayesi dışarıdan sağlanabilir fakat bu idarenin içerden olmasını engellemez. Köy bankası, üyelerin seçiminin, bankanın idaresinin, çalışma koşullarının, görevlilerin belirlenmesinin, yapıya ilişkin tüzüklerin hazırlanmasının, kredi dağıtımının, ödemelerin alınmasının ve tasarrufların toplanmasının kendi üyeleri tarafından gerçekleştirildiği bir oluşumdur. Kredilerin teminatını oluşturan sadece ev ve gayrimenkul gibi varlıklar değildir. Bu yapı içerisindeki bireyler de diğer her bir bireye teminat oluşturmaktadır.

1.7. Mikro Kredi Uygulamasının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Bu bölümde mikro kredi programı uygulamasının tarihsel gelişimi ile kurumsallaşma sürecine yer verilmektedir.

1.7.1. Mikro Kredinin İlk Uygulanışı ve Ortaya Çıkışı

Mikro kredi ilk kez 1974'de Bangladeş'te Chittagong Üniversitesinde ekonomi bölümünde profesörlük yapan Muhammed Yunus tarafından yoksulluğu önlemeye dönük bir araç olarak kullanılmıştır. Muhammed Yunus, 1974 yılında Chittagong Üniversitesi'nin çevresinde yer alan Cobra adındaki köyde yoksul bireylere yönelik

bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırması esnasında yoksul bireylerin kişisel becerileri sayesinde oldukça iyi işler çıkardıklarını gözlemlemiştir. Yunus'a göre yoksul insanların yoksul olma sebebi aslında eğitim almamaları ya da cahillikleri değil, gerekli sermayeden yoksun olmalarıdır. Bu insanlara, teminat verilmeyişi nedeniyle ticari bankalar uygun faiz oranlarıyla kredi de vermiyorlardı. Bu nedenle bir iş kurabilmek için ihtiyaç duyulan sermayeyi tefecilik yapanlardan alıyor, borçlarını da oldukça yüksek bir faiz üzerinden geriye vermek durumunda kalıyorlardı. Yunus yardımcısına verdiği 27 doları tespit edilen 42 kişiye borç olarak vermesini, karşılık olarak da faiz talep etmediğini ve borç alanlara da dilediklerinde bunu geriye ödeyebileceklerini söylemiştir ve bu şekilde mikro krediye ilk adım atılmıştır (Yunus, 1999: 13-24).

1.7.2. Mikro Kredinin Kurumsallaşma Süreci

Yunus, krediye ihtiyacı bulunan insanların daha fazla olabileceğini ve bu durumun sürekli olarak yaşanacağı düşüncesiyle bankalar ile görüşmüş, fakat bankalar yoksul bireylere ve kadınlara eşlerinin izni olmadan ve kefilsiz kredi veremeyeceklerini gerekçe olarak göstererek Yunus'un talebini reddetmişlerdir. Yunus çalışmasında (1999: 93-95) yoksullara kredi verilmeyişinin ve yoksulluğun (mikro kredi projesi uygulamaları öncesi) önlenmesine ilişkin olarak düşünülen modellerin başarılı olmayışının arkasında aşağıda sıralanan birtakım ön yargıların etkili olduğunu belirtmektedir;

- Yoksulların gelir sağlayıcı faaliyetleri öncesinde eğitim almaları gerekmektedir.
- Sadece kredi bir işe yaramaz: kesinlikle eğitim, pazarlama, nakliye tesisleri, teknoloji ve eğitim desteği şarttır.
- Yoksulların para biriktirmesi zordur.
- Yoksulların tüketim ihtiyaçlarının acil olması, her şeyi tüketmeyi alışkanlık haline getirmelerine yol açmıştır.
- Yoksulların birlikte çalışması sorunludur ve çalışamazlar.
- Yoksulluğun kalıcı olması yoksulların zihin ve hedefleri üzerinde olumsuz bir etki yaratır.

- Yoksul kadınlar çoğunlukla beceriksizdirler; bu nedenle bu kadınların yardımına yönelik programların faydası yoktur.
- Yoksullar aç ve çaresiz olduklarından akılcı değerlendirmeler yapmaktan yoksundurlar.
- Yoksullar kendi hayatlarını değiştirebilecek hiç bir şeye ilgi duymazlar.
- Din ve gelenekler yoksulları (çoğunlukla kadınları) öylesine etkilemektedir ki değişime kapalı olmaları bundandır.
- Kırsal bölgelerde toplumsal hiyerarşi bir kredi programının etkin olmasına izin vermeyecek derecede yerleşmiş ve güçlüdür.
- Yoksullara verilecek kredi devrimi engeller. Verilecek kredi devrimci ruhu öldürür ve statükoyu kabullenmeye yönelik rüşvetin yaratacağı etkiyi yaratır.
- Kredi, yoksulların zenginlerin karşısında bir araya gelip mevcut toplumsal düzeni yok etmenin akıllıca bir yoludur.
- Kadınlar aldıkları krediyi kendileri için kullanamazlar. Kocaları, kadınlar aldıkları krediyi saklıyorlarsa onlara işkence etme yoluyla bu parayı onlardan alacaklardır.
- Yoksullar kendi kendilerine yeterli olmaktansa efendilerine hizmet ederek mutlu olurlar.
- Yoksullara verilen kredi verimli bir şekilde kullanılmaz. Kredi, geri ödemede zorluk yaşayan yoksullar üzerinde bir yük oluşturur. Bu durumda bu kişiler daha yoksul hale geleceklerdir.
- Yoksulları bağımsız bir iş kurmaya yönelik teşvik işgücü kıtlığına yol açacaktır. Bu ise ücretlerin artmasına, üretim maliyetlerinin yükselmesine ve enflasyona neden olarak tarımsal üretimi olumsuz etkileyecektir.
- Kadına verilen kredi kadının aile içindeki geleneksel konumunu ve koca ile olan ilişkisini de kötü etkileyecektir.
- Kredinin geçici bir fayda sağlayabilir fakat uzun dönemde etkisi ortadan kalkacak, toplum içerisindeki eşitsizlik yok edilemeyecektir.

1.7.2.1. Bankacılık Sistemiyle İlk Karşılaşma ve Grameen Bank'ın Kurulması

Mikro kredinin tekrarlanması ve alışkanlık haline getirilip kurumsallaşması sürecinde başta bankalar olmak üzere finansal kurumlarla işbirliği kaçınılmaz hale gelmiştir. Yunus'un geliştirdiği düşünce 1979'a kadar Bangladeş Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların desteği ve sponsorluğu ile geliştirilmiş, 1983'de Bangladeş dilinde 'kırsal' ya da 'köye ait olan' anlamına gelen Grameen adı altında yoksul bireylere kredi kullandıran Mikro Kredi Bankası kurulmuştur. Kuruluş dönemi başında devletin payının % 60 ve müşterilerin payının % 40 olduğu Grameen Bankasında, müşteriler 1985 yılı itibariyle hisselerin % 75'ini ellerine almışlardır (Yunus, 1999: 207-215). Mikro kredi projesine 1980 sonrası IFAD, FORD Vakfı, NORAD, SIDA ve GITZ gibi farklı bağış kuruluşları da finansal yardımda bulunmuşlardır (Korkmaz vd.,2004: 53).

Grameen Bank zaman içinde tam bağımsız bir kuruluş olmuştur. 1985-1990 yılları arasında hisselerinin %75'i müşterilere geçişi ile tam olarak bağımsızlığını kazanmıştır. (Yunus, 1999: 210-220). Grameen Bank'ın üstlendiği başlıca görev ve sorumluluklar şöyle sıralanabilir (Şengür, 2011: 81);

- Üyelerin yoksulluktan kurtulmalarına yönelik gerek duydukları finansal desteğe ulaşmalarının kolaylaştırılması,
- Borç alan ve veren arasında güvene dayalı ilişkilerin kurulması,
- Taraflar arasındaki borç ilişkisinde kefil aramadan kapıda banka hizmeti vermek,
- Yoksulların % 95'inin sahibi olduğu bankanın karının tamamının yine bu yoksullara ayrılması,
- Grameen Bank'dan yararlanan kadınların oranı % 97'dir,
- 12 kişiden oluşan yürütme kurulunda yoksul köylüler de bulunmaktadır.
- Şubeler çerçevesinde genişlemiş ve ulusal bir merkezi bulunan bir yapı kurulmuştur.
- 1995'ten günümüze verilen kredilerin tamamı üyelerin yaptığı geri ödemelerle karşılanmıştır.

Grameen Bankasında kredi kullandırmak herhangi bir formaliteye dayalı olmayıp oldukça basit bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Sistemin teminatını sağlayan gruplara olan üyelik ve borcunu ödemeyen kişiye yönelik yapılacak grup baskısıdır (Korkmaz vd., 2004: 58).

Grameen Bankası tarafından verilen krediler Grameen kredi adını almaktadır ve şu temel özelliklere sahiptirler (Dündar, 2007: 8);

- a) Kredi, fakir hane halkı bireylerinin kendi emekleri ile gelir elde edecekleri faaliyetlerine destek vererek tüketimlerini sağlamayı hedefler.
- b) Öncelikle bankaya gidemeyecek kadar yoksul olan bireylere hizmet verilir. Kişiler bankaya gitmezler hatta banka kişinin ayağına gider.
- c) Bir müşteriye kredi sağlamaktan ziyade bir müşteri grubuna kredi verilir.
- d) Tüm krediler haftalık veya iki haftada bir olacak şekilde taksitler bölünerek geriye ödenir.
- e) Genellikle bu krediler kâr amacı taşımayan organizasyon veya kuruluşların kendi müşterileri tarafından yapılan ödemeler veya ödünç verilen fonlardan karşılanmaya gidilir.

Grameen Bank'ta krediler bireyden ziyade gruba verilmektedir. Bunun asıl nedeni, yoksul bir bireyin kendisini her türlü tehlikeye açık görmesi, bir gruba ait olma duygusunun ise onda koruma hissi yaratmasıdır. Nitekim grup desteği ve baskısı, kredi müşterisini daha güvenilir duruma sokar. Müşterilerden aynı aileye üye olmayan, ancak benzer düşünceye sahip olan, benzer sosyoekonomik statüye sahip bireylerden 5'er kişilik bir grup oluşturulması koşulu zorunludur. Daha sonra oluşturulan bu grup belirli bir eğitime tabi tutulur. Ayrıca bu gruba kurumun kuralları anlatılır ve bu grup bir sınava tabi olur. Grup ne zaman kendisini hazır hissederse kredi için başvuruda bulunur. Öncelikle grubun 2 üyesine kredi kullandırılır. Bu üyeler altı hafta süresince geri ödemelerini düzenli bir şekilde yapmaları durumunda 2 üye daha kredi kullanabilir. En son kredi ise grup başkanına kullandırılır. Grup üyelerinden birinin ödemeyi aksatması durumunda grubun geride kalan hiçbir üyesine kredi verilmeyecektir. Bu nedenle üyelerin birisi krediyi geri ödeme

konusunda bir problem yaşadığında, grubun diğer üyeleri bu ödemeyi güvence altına almak için bir çözüm bulmak zorundadırlar (Yunus, 1999: 123-129).

Grameen Bank'ta acil ihtiyaçların giderilmesine yönelik verilen kredilerin % 5'ine karşılık gelen ve üyelerin haftada ikişer taka verdikleri bir Grup Fonu oluşturulmuştur. Bu sistemdeki geri ödeme mekanizmasının işleyişi şu şekildedir: Krediler 1 yıllık bir süre için kullanılmakta, geri ödemeler her hafta eşit taksitler şeklinde gerçekleşmekte ve % 20 oranında yıllık faiz uygulanmaktadır. Bu sistemde taraflar arasında hukuki hiçbir sözleşme bulunmamakta, herhangi bir teminat gösterilmemekte, kredi ilişkisinin temelinde güven ilişkisi bulunmaktadır. Bu şekildeki bir uygulamanın sonucu ise kullanılan kredilerin % 98'inin geri dönmesidir (Yunus, 1999: 123-129).

Grameen Bank, 80'li yıllarda ve 1990'ların başında büyük bağışlarla birlikte hızlı bir şekilde yayılma göstermiştir. 1991 yılı itibariyle üye sayısı bir milyonu aşmış ve genişleyen bir üretim zinciri (barınma ve tarım kredisi gibi) haline gelmiştir. Yunus, serbest piyasaya duyduğu inançla çağın neoliberal ilkelerini izlemiş, fakat bir yandan da yoksulları dışlayan ve onları kredi verilemez şeklinde ilan eden aynı sistemi eleştirmiştir. Yunus, yoksulları mikro girişimciler olarak tanıtmaktadır. Çünkü yoksullar da 50 ila 200 dolar arasındaki krediye bir kez eriştiklerinde, piyasanın sağladığı fırsatları ele geçirebiliyorlardır. Banka, kadınların güçlendirilmesini, gruplar tarafından ortak hareketi ve sosyal kalkınmayı geliştirmeyi hedeflemiştir (Hulme, 2008: 8).

1.7.2.2. Grameen Bank'ın İşleyişi

Grameen Bank'ın işleyişinde kredi müşterilerinin uyması gereken on altı karar bulunmaktadır. Grameen Bank 1980'de grup etkileşimi için merkez liderlerinin bir araya geldiği ulusal bir atölye oluşturmuştur. Bu ilk atölyede üyelerden uyması beklenen dört karar sıralanmıştır. Alınan bu kararlar beklenenden daha fazla dikkat çekmiş ve 1982 yılında toplanan ikinci atölyede karar sayısı ona çıkarılmıştır. 100 Grameen merkez şefinin katılımı ile gerçekleşen 1984 yılındaki atölyede ise bu sayı "On Altı Karar" olarak değiştirilmiş ve tüm merkezlerce benimsenmiştir. Bu on altı karar Muhammed Yunus'a göre; müşterilerin yaşamlarına anlam ve amaç

kazandıracaktır. Üyelerin uyması gereken on altı karar şöyle sıralanabilirler (Yunus, 1999: 135-137):

- Disiplin, birlik, cesaret ve çok çalışma şeklinde belirlenen Grameen Bank'ın dört ilkesinin; yaşamın her alanında uygulanması ve ilerletilmesi,
- Ailelerin refaha ulaştırılması,
- Yıkık dökük bir evde oturulmaması için evlerin onarılarak en kısa zamanda yeni evlerin yapılması,
- Yıl boyunca sebze yetiştirilmesi ve bu sebzelerin artan kısmının satılması,
- Ekim mevsimlerinde ise mümkün olduğu kadar tohum ekilmesi,
- Ailelerin küçük tutulması ve harcamaların asgariye indirilmesi ile sağlığa dikkat edilmesi,
- Çevre ve çocukların sürekli bir şekilde temiz tutulması,
- Foseptik çukurlarının yapılıp kullanıma açılması,
- Kuyu suyu içilmesi ve kuyu suyuna ulaşılmadığı takdirde suların kaynatılarak içilmesi,
- Oğulların evlendirilmesi sürecinde başlık parası istenmemesi ve kızların düğününde de başlık parasının verilmemesi,
- Küçük yaşta olan çocukların evlendirilmemesi,
- Kimseye haksızlık yapılmaması ve haksızlık yapanlara karşı çıkılması,
- Hep birlikte daha fazla gelire sahip olmak için daha büyük yatırımların hedeflenmesi ve bu konuda cesaretli olunması,
- Sürekli olarak yardımlaşmaya hazır olunması ve birisi güç durumda kalırsa ona hep birlikte yardım edilmesi,
- Herhangi bir merkezde disiplin ihlali olduğunda hep birlikte disiplinin sağlanmasına katkıda bulunulması,
- Tüm toplumsal etkinliklere katılımın sağlanması ve tüm merkezlerde beden eğitimi yapılması.

1.7.2.2.1. Kredilerin Geri Ödenmesi

Grameen Bank ile müşterileri arasındaki ilişkiler hiçbir hukuksal bağ ve belgeye dayanmamaktadır. İlişkilerin temelinde güven bulunmaktadır. Grameen Bank, güvene dayanan bu ilişki de müşterileri ile olan kişisel bağlarının durumuna göre kendisini başarılı veya başarısız olarak görmektedir (Yunus, 1999: 131).

Kredi kelimesi güven ile eş anlamlı kullanılmasına karşılık ticari bankacılık kesiminde güven anlamını yitirmiştir. Ticari bankacılık kesimi ve müşterileri arasındaki ilişki tamamen güvensizlik üzerine kurulmuştur. Yunus, geri ödemenin temelinde basit bir mekanizmanın olması gerektiğini düşünmüştür. Başlangıçta Cobra köyündeki küçük bir esnafla bu işin yürütülmesine karar verilir. Fakat günlük olarak yapılan ödemelerin fazla oluşu ve takibinin zor olduğu görülmüştür. Yunus bunu çözebilmek adına daha az yoğunluğa sebep olacak haftalık ödeme mekanizmasını devreye sokmuştur (Yunus, 1999: 132-135). Haftalık ödeme sisteminde grup üyeleri her hafta başında çok küçük tutarları ödemekle yükümlüdürler. Haftalık geri ödeme sistemi ile kredilerin geri dönüş oranı yüksek seviyelerde gerçekleşmektedir. (Korkmaz vd., 2004: 58-60).

Haftalık geri ödeme mekanizması çok küçük miktarlarda firelere neden olmaktadır. Bu mekanizmanın işlemesine yardımcı birtakım esaslar bulunmaktadır. Bu esaslar; yakın izleme, müşterilerin dikkatli seçimi, ödemenin düzenli olması, kredi ödemelerinin artan oranlı olması ve en yoksula öncelik gibi esaslardır (Şengür, 2011: 100).

Kredilerin geri ödemesi her hafta grup üyelerinin birlikte yer aldıkları toplantılarda yapılmaktadır. Borçlular bankaya gitmek zorunda değildirler. Haftalık grup toplantıları düzenli yapılır ve tüm üyelerin bu toplantılara katılma zorunluğu bulunmaktadır. İzin almadan veya mazeret göstermeden grup toplantılarına katılmama durumunda grup başkanı bu durumda olan üyelere ceza verebilirler. Cezalar çoğunlukla para cezası olup gruba ait fona aktarılmaktadırlar. Borç alanlar düzenli bir şekilde her hafta katıldıkları grup toplantılarında ödemelerini yapmak zorundadırlar. Toplantılarda toplanan taksitler banka görevlisine teslim edildikten sonra ödeme, şube yetkililerine gönderilmelidir (Korkmaz vd., 2004: 60).

1.7.2.2.2. Yakın İzleme

Grameen Bank müşterilerine ortak bir sorumluluk yüklemektedir. Bu ortak sorumluluk ile bireysel olarak meydana çıkabilecek aksaklıkların grup içinde çözülmesi yakın izleme ile amaçlanmıştır. Yakından izleme sayesinde bir borç ödenmeyecek noktaya geldiğinde, tespit edilerek müşterinin ekonomik yönden daha fazla kötü duruma gelmesi beklenmeden müdahale edilmektedir. Grameen projesi; sadece müşterilerin psikolojik açıdan desteklenmesinin yanı sıra bankanın vermiş olduğu kredilerin geri dönüşüne yardımcı olması için tasarlanmıştır (Yunus, 1999: 136).

1.7.2.2.3. Yönetmel Yapı

Grameen Bankası, 1983 yılında çıkarılan bir tüzükle birlikte yasal bir şekilde kurulmuş bir bankadır. Tüzük çerçevesinde döviz işlemleri hariç tüm diğer bankacılık faaliyetlerini yürütebilme yetkisine sahiptir. Bir işletme olarak özgürlüğü üst düzeydedir. Bunun nedeni ise bankaya Merkez Bankasının uyguladığı denetimin oldukça düşük düzeyde olmasıdır (Korkmaz vd., 2004: 53).

Grameen Bankası'nın işleyiş mekanizmasına bakıldığında hiyerarşik bir yapılanma kendisini göstermektedir. Bu bağlamda sırasıyla en üstten en aşağıya yönetsel yapının aktörleri şöyle sıralanmaktadır; Merkez Ofis, Bölge Ofisleri, Alan Ofisleri, Şubeler, Merkezler, Gruplar ve Üyeler. Bölge ofisleri, alan ofisleri, şubeler, merkezler ve gruplar merkez ofise sorumluluğu olan birer alt birim olarak görülmektedir. Gruplar sistemin temel çekirdeği olup her bir grup 5 üyeden oluşmaktadır (Harper, 2002: 171). Merkez ofis dışında kalan altı birlik merkez altında bir araya gelir. Şube personelleri banka çalışanları olarak isimlendirilmektedir. Bankanın her bir çalışanı 6 merkez ve yaklaşık 200 üyeden sorumlu tutulmaktadır. Her bir alan ofisi yaklaşık 10 şubeden sorumludur. Bankanın programı şubeler tarafından uygulamaya sokulur. Şubeler müşterilerin takibi, denetim ve gelişimlerinden sorumludurlar. Her şube ortalama olarak 40 merkeze karşı sorumludur (Hashemi ve Morshed, 1997: 221).

1.8. Mikro Kredinin Yayılması ve Uluslararası Uygulamaları

Mikro kredi Bangladeş’de başlamış ama tüm dünyaya yayılmıştır. 1999 yılı itibarıyla dünyada beş kıtada ve 58 ülkede mikro kredi uygulanmaktadır. Mikro kredi uygulamasının daha fazla görüldüğü ülkeler, özellikle Afrika, Asya ve Amerika kıtasında yer almaktadırlar. Mikro kredi, Avustralya’da yalnızca Papua Yeni Gine ve Avrupa’da Arnavutluk, Fransa, Hollanda ve Norveç’te uygulanmaktadır (Yunus, 1999). Mikro krediyi en iyi uygulayan ülkeler ABD ve Avrupa ülkeleridir.

Dünyaya yayılan mikro kredi, Amerika kıtasında öncelikle Güney Amerika’da uygulanmıştır. En çok ilgiyi Meksika’da görmüştür. Afrika’daki programlar, insan haklarının daha iyi bir düzeye getirilmesi, gıda yardımları ile yerel ve ulusal düzeyde özel kesimin güçlendirilmesine yöneliktir. Afrika’da çalışmalar Orta, Güney, Batı ve Doğu Afrika’yı da kapsamaktadır. Bu yörelerde özellikle ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, öncelikli hedef olarak ortaya çıkmaktadır. Arap bölgesi (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) programı alanında daha ziyade eğitim, emlak sektörü, tarım sektörü gibi alanlarda çalışmalar çoğunlukta dırlar. ABD’de ABD Başkanı Bill Clinton, Arkansas’ta valilik görevinde bulunurken ve sonrasında başkanlık yaparken mikro kredi programlarının ABD’deki büyük kentlerin kenar mahallelerinde uygulanmasına izin vermiştir (Akbiyık ve Şahin, 2010: 1741).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE VE DÜNYADA MİKRO KREDİ UYGULAMALARI

Mikro kredi, Bangladeş’de başlamış ve tüm dünyaya yayılmıştır. Mikro kredi programı 1999 itibari ile beş kıta ve 58 ülkede verilmeye devam etmektedir. Mikro kredi uygulamasının daha fazla görüldüğü ülkeler, özellikle Afrika, Asya ve Amerika kıtasında yer almaktadırlar. Ülkemizde de Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ile Maya Mikro Kredi Uygulaması ve Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı başlıca mikro kredi uygulamaları olarak görülmektedirler.

2.1. Mikro Kredi Uygulamaları ve Türkiye

Türkiye’de başlıca mikro kredi programları; Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ve Maya Mikro Kredi Uygulaması ile Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı başlıkları altında incelenebilir. Türkiye’de mikro kredinin ilk destekçileri; AK Parti 22. Dönem Milletvekili Aziz Akgül, Nevzat Yalçıntaş, George Soros’un başkanlığını yaptığı Açık Toplum Enstitüsü, Vakıfbank ve Finansbank olmuşlardır (Akça, 2005). Özellikle Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı 2018 Faaliyet Raporu incelendiğinde (TGMP, 2018); başta Kadın ve Aile Bakanlığı, Valilikler, Belediyeler ve İl Özel İdareleri olmak üzere birçok kamu kurum ve kuruluşu, Turkcell, Doğuş Oto, Türk Telekom gibi büyük kuruluşlar ve çok sayıda özel kişi ve kurum aynı, nakdi yardım ve bağışta bulunmaktadırlar.

2.1.1. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı ve Maya Mikro Kredi Uygulaması

Ülkemizde de mikro kredi programları konusunda iki program söz konusu olmuştur. Bunlardan ilki, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi adıyla Marmara Deprem yöresinde 2002 yılında uygulamaya konmuştur (Şengür, 2011: 100). KEDV tarafından kurulan Maya, vakfin iktisadi işletmesi niteliğini taşımaktadır (Korkmaz, 2004: 89-90). Maya ilk defa 1995-1997 döneminde pilot bir mikro kredi programını İstanbul’da başlatmıştır. Bu program kapsamında 6-12 ay vadeli yaklaşık 200 ABD doları tutarında mikro kredi verilmiştir. Bu kredi programı kapsamında krediden faydalanan kadın sayısı 91’dir.

Faiz oranları, o dönemdeki Halk Bankası kredi faiziyle eşit tutulmuştur. Bu kredinin faydalanıcıları, genellikle ticaret, hizmet ve üretim sektöründe hane, dükkân ve kurulan tezgâh faaliyetlerini yürüten düşük gelire sahip kadınlardır ve bu kadınlar aldıkları kredilerin tamamını geri ödemişlerdir. Projenin başarılı olması üzerine KEDV pilot projeyi yaygınlaştırmaya karar vermiş, ancak 1999'da gerçekleşen depremle önceliklerini değiştirerek bu planı ertelemiştir (Okumuş, 2010: 331-332).

KEDV, 2000 ve 2002'de yaptığı pazar araştırması sonucunda kadınların mikro krediye ihtiyaç duyduğunu belirlemiştir ve düşük gelirli kadın girişimcilerin bu tür talep ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek uzun soluklu bir mikro kredi programı geliştirmek amacıyla girişilen fon arayışı süreci 2001 yılında başlamıştır. Yarısının bağış diğer yarısının ise sıfır faizli kredi biçiminde gerçekleştiği fonlama, Haziran 2002 tarihi itibarıyla kurulan "Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi" sayesinde gerçekleşmiştir. (Okumuş, 2010: 332).

2.1.1.1. Maya'nın Hedeflediği Kesim

Maya, kendi işini kuran ya da kurma isteğinde olan kadınlara kredi vermektedir. Bu vakıf, kadınların düşüncelerinin hayata geçmesi ve finansal ve mali sistemde kendilerini gösterebilmeleri için para sağlar. Kısıtlı gelire sahip kadın girişimciler içerisinde ticaretle uğraşanların oranı % 66 iken, üretim alanında faaliyet gösterenlerin oranı % 26 ve hizmet sektöründe faaliyet gösterenlerin oranı ise % 8'dir. Bu sektörler şöyle sıralanabilirler; yeme içme işleri, haneden satış, giysi dikiş ve tamir edilmesi, el işi ve güzellik salonu. İşlerin büyük bir kısmının yönetimi evden yapılmakta, evden yönetilen işlerin dışında kalanlar ise semtlerin pazarlarında, sokaklara kurulan tezgâhlarda ya da mülkiyetine sahip olunan veya kiralanmış küçük dükkânlarda faaliyet göstermektedir. Kredi kullanan girişimci kadınlar aldıkları kredinin karşılığını aldıklarında çok daha fazla çalışmakta ve yeni fikirler üretmektedirler. Projeden faydalanan girişimci ruha sahip kadınların iş sahalarını geliştirmek, duran varlıklara sahip olmak ya da firma maliyetlerini karşılamak için kaynağa ihtiyaçları olmaktadır (Kadın Emegini Güçlendirme Vakfı, 2018a).

Elde edilebilir kredi kaynakları, mal veya hizmet için kredi veren ve toptancı ya da bankalar tarafından kayıt altına alınan işlere verilen veya iki kefil ile birlikte 1000 TL

ve üzerindeki tüketici kredilerinden oluşmaktadır. Ancak mikro kredi kullananların yaklaşık % 80'i kayıtlı değildir ya da bu kişilere kefil olacak birilerini bulamamaktadırlar. Maya, mikro kredi kuruluşlarına finansal destek veren uluslararası kurumlarla ilişki ve işbirliği içerisinde teknik ve finansal destek vermektedir. Ayrıca HSBC Bankası da Türkiye'de faaliyet gösteren mikro kredi kurumlarına ciddi bir kredi desteği vermiştir. Verilen mikro kredilerin getirisi Maya'nın operasyon giderlerinin karşılanmasında kullanılmaktadır (Aydın, 2012: 120).

2.1.1.2. Maya Kredi Verme Süreci

Çalışılan bölgelerde Maya'nın görevlendirdiği saha sorumluları krediye ihtiyacı bulunan adayları belirlemektedir. Ayrıca daha önce kredi kullanmış olanların yaptıkları tanıtımların da katkısı ile ihtiyaç sahibi kadınlar kredi için başvuru yapabilmektedir. Kredi talebinde bulunanlar ile alan sorumluları kredi verme ve kullandırma koşulları hakkında bilgi verme amaçlı bir araya gelirler ve bir toplantı yapılır. Her bir üyeyle yüz yüze görüşme suretiyle başvuru formunu doldurması ve iş için ne kadar kredi talep edildiği gibi konularda rehberlik hizmeti verilmektedir. Borç başvuru formlarında, üyeye ilişkin kişisel ve ailevi bilgiler, aylık gelir ve gider bilgileri, varsa sürdürdüğü ekonomik faaliyet ile ilgili bilgiler ve talep edilen krediye ilişkin bilgiler (talep edilen kredi tutarı, aylık taksitler, vade adedi, talep edilen kredi türü, kredi almadaki amacı, varsa daha önce aldığı krediler) yer almaktadır. Böylelikle bu birebir görüşmeler sırasında, kredi talebinde bulunanların aylık yapabileceği geri ödeme miktarı ve alabileceği maksimum kredi miktarı konuları da netlik kazanmış olacaktır (Çak, 2007: 105; Kırbıyık, 2009: 68-69).

Kredi başvuruları ilgili şubenin müdürüne yapılır, şube müdürü ve saha sorumlusu krediyi talep eden kişiye ziyarette bulunur ve bu ziyaret ile kredinin kabulü veya reddine karar verilir. Kredinin kabulü durumunda kredi, banka havalesi ile ilgili kişiye ulaştırılır. Kişinin kredi başvurusu ile onayı arasında geçen süre 4 ile 7 gün arasında değişmekte ve kredi onayını izleyen 3 hafta içerisinde sahadaki sorumlular krediyi kullananları bir kez daha yerlerinde ziyaret ederek, alınan kredinin amaçla

uyumlu bir şekilde kullanılıp kullanılmadığına bakarlar (Çak, 2007: 105; Kırbıyık, 2009: 68-69).

Kredilerin geri ödemeleri ise bankalar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Kredi müşterileri kredilerin geri ödemelerinde banka şubelerini kullandıklarından ek bir külfet ile karşılaşmazlar. Geri ödemeler konusunda dikkatli ve özenli davranan kişiler tekrar kredi başvurusunda bulunmaları durumunda ve ihtiyaçları çerçevesinde, kullanabilecekleri en yüksek kredi miktarları ilk kullandıkları kredi tutarının dörtte biri tutarında yükseltilir. Maya'nın kredi geri ödemeleri için belirlediği faiz oranları, bankaların bireysel kredi ya da ihtiyaç kredisi oranlarının biraz üzerinde seyreder. Bu faiz oranları, Maya işletmesinin finansal yeterliliğini koruyabilmesi için asgari düzeyde tutulur. Bankalardaki bireysel ihtiyaç kredilerinde kredinin onayı sonrası talep edilen işlem ve dosya masrafları faizler ile birlikte düşünüldüğünde Maya'nın verdiği kredi faiz oranına yakın bir seviyede maliyete katlanılmış olur (Çak, 2007: 105; Kırbıyık, 2009: 68-69).

Maya, bankaların belirlediği koşulları taşımayan, teminattan yoksun bulunan, finansal sistem içerisinde yer bulmakta zorlanan ve mali yapıda bulunma ihtiyacında olan dar gelirli kadınları hedef kitle olarak belirlemiştir. Maya kadınlar arasında görülebilecek dayanışmayı ön planda tutan "Dayanışma Grupları"na kredi kullandırmaktadır. Bu oluşturulan Dayanışma Gruplarında her bir üye kendi borcu yanında tüm üyelerin borcundan da sorumlu tutulmaktadırlar. Böylece Maya güvene dayalı bir şekilde riski düşürme yolunda ilerlemektedir. Ayrıca bu uygulama ile kadınların problemlerini birbirleriyle paylaşmaları ve birbirlerine destek vermeleri için bir hava sağlanarak toplum içindeki dayanışmanın sağlamlaştırıldığı iddia edilmektedir. Maya, dar gelirli kadınların kredi ve girişimcilikle ilgili temel eğitimleri almaları ve daha bilinçli kredi kullanıcıları haline gelebilmeleri için, kredi kullanımından önce kadınlara eğitim de vermektedir. Maya'nın verdiği kredilerin koşulları ise şu şekilde sıralanabilirler (Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, 2018b);

- Dayanışma Grupları 3 ile 5 kadından oluşmaktadır. Krediler grup içindeki yoksul girişimci kadınlara kullanılacaktır.

- Verilen ilk kredi en az 100 TL, en fazla 800 TL şeklinde belirlenmiştir. Tutar bu iki rakam arasında değişebilmektedir.
- Geri ödemeler haftalık taksitler şeklinde düzenlenmiş olup ödemeler en fazla 12 aya kadar uzatılabilecektir.
- Projenin faaliyet giderleri ve uzun soluklu olması için miktara göre değişiklik gösteren bir hizmet bedeli talep edilecektir.
- İlk alınan kredinin düzenli bir şekilde geri ödemesini yaparak, yürüttüğü işinde başarılı olan müşteriler, bir kez daha kredi talep edebilecektir. Yeni kredinin miktarı üst sınırı aşmamak koşulu ile bir önceki krediden dörtte bir oranında daha yüksek olabilecektir.

2.1.1.3. Maya Kredi Çeşitleri

Maya 3 farklı mikro kredi hizmeti sunmaktadır. Bunlar; dayanışma grup kredisi, bireysel kredi ve ihtiyaç kredisidir.

2.1.1.3.1. Dayanışma Grup Kredisi

Bu kredi türünde, her üye gruptaki diğer üyelerin borcundan da sorumludur. Bu modelin amacı, riski azaltmak için bir teminat oluşturmak ve böylece kadınların problemlerini birbirleriyle paylaşımlarını sağlayarak karşılıklı desteklerini birbirlerine göstermelerini sağlamaktır. Bu şekilde grupta dayanışma sağlanmış olacaktır. Dayanışma Grupları Kredisi'nin koşulları şöyle sıralanabilir (Kadın Emeğini Güçlendirme Vakfı, 2013);

- En az 3 en fazla 10 kadının bir araya gelebileceği "Dayanışma Grupları"na kredi sağlanmaktadır. Dayanışma grubu üyelerinin birbirini bilmeleri ve güvenmeleri gereklidir.
- Başlangıçta verilecek kredi miktarı 100 TL - 900 TL arasında olacaktır.
- 3 ile 12 ay arasında değişen vadelerle yapılacak kredilerin geri ödemesi, üyenin belirttiği zamanlarda taksitler halinde düzenlenerek gerçekleştirilecektir.

- Üyeler bitişi sonrasında geri alma suretiyle, kullandıkları kredinin onda birini grubun tasarruf hesabında bulundurmalarıdır. Böylece üyeler borçlarını ödemeyi tamamladıktan sonra acil ihtiyaçları için daha önce gerçekleştirdiği bu yatırımı kullanabilecektir.

Bu tip krediler % 90 oranı ile sistem içerisinde en yoğun kullanılan kredilerdir. İkinci ve sayı olarak 2'den fazla kere kredi talep edildiğinde, verilen kredi miktarı talep ve ihtiyaç dikkate alınarak önce verilen miktarın % 25'i kadar artabilmektedir (Çak, 2007: 119).

2.1.1.3.2. Maya Bireysel Kredi

Bireysel kredi, yüksek tutarda bir krediye ihtiyacı olup grup oluşturamadığı için grup kredisinden faydalanamayan kadınlara bireysel olarak kullanılan kredi türüdür. Bu krediyi “Dayanışma Grupları Kredisi” alırken karşısına çıkan bir iş fırsatını değerlendirme düşüncesinde olan ve bunu gerçekleştirmek için bir ek kredi talebi olan Maya üyelerinin de alabilme olasılığı bulunmaktadır. Bireysel Kredi'nin koşulları şöyle sıralanabilir (Aydın, 2004: 123; Çak, 2007: 117);

- Teminat olarak bordrolu kefil, altın ya da döviz, bazen de makine rehin olarak alınabilmektedir. Grup kredisi alırken bireysel kredi kullanmak isteyenler varsa bu üyelere grubun diğer üyeleri kefil olabilirler ya da diğer teminatlardan herhangi birini sağlayabilirler.
- Kredi miktarı 100 TL ile 2.000 TL arasında belirlenmiştir. Geri ödeme durumları uygun olan eski üyelere 2.500 TL üst limitli kredi kullanılabilir.
- Krediler 3-12 ay vadeli ve ödemeler aylık yapılacak şekilde düzenlenmiştir.

2.1.1.3.3. Maya Aile İhtiyaç Kredisi

Maya kredisi alan üyelerin yürüttükleri işleri haricindeki ekstra ihtiyaçları nedeniyle faydalandıkları kredi türüdür. İhtiyaç Kredisi'nin şartları şunlardır (Kadın Emegini Güçlendirme Vakfı, 2013; Çak, 2007: 118);

- Teminat olarak dikkate değer bir kefil, kıymetli maden veya nakit para istemek gerekebilir. Grup kredisi kullanırken ihtiyaç kredisinden faydalanmak isteyen üyeler grubun diğer üyelerini de kefil olarak göstermek suretiyle kredi kullanabilirler.
- Grubun bütün üyelerinin “ihtiyaç kredisi” talebi olan üyenin kredisine onay vermesi zorunludur.
- Eşanlı olarak birden fazla grup üyesinin “ihtiyaç kredisi” alması mümkün değildir.
- İşin niteliğine göre değişmekle birlikte kredi miktarları 100 ile 500 TL arasında belirlenmiştir.
- Minimum 2 ay maksimum 6 ay süreli kredilerin geri ödemesi aylık taksitde bağlanarak yapılacaktır.

2.1.2. Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı (TGMP)

Türkiye’de en geniş kapsamlı mikro kredi uygulaması ise Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı (TGMP) kapsamında yapılmıştır. Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı, başlangıçta Diyarbakır’da bir pilot proje olarak başlatılmıştır. 11 Haziran 2003 tarihinde Grameen Trust adına Prof. Dr. Muhammed Yunus ve Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) adına Prof. Dr. Aziz Akgül Grameen Mikro Kredi Modelinin Türkiye’de uygulanması için bir protokol imzalamışlardır (TGMP Faaliyet Raporu, 2011:3).

Türkiye’de mikro kredi, devlet ve özel sektör işbirliğinde yürütülmektedir. Özel sektör, Grameen tipi mikro krediyi Türkiye İsrافی Önleme Vakfı bünyesinde Diyarbakır yerelinde uygulamaya sokmuştur. Türkiye’de bu çerçevede faal olan mikro kredi, Grameen tipi mikro kredidir. Grameen tarzı mikro kredi dışında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu (SYDF) tarafından verilen ve tam mikro kredi şeklinde uygulamaya sokulmamasına karşın yoksul bireylerin fikirlerine destek verme düşüncesi ile kurulan devletin ön ayak olduğu bir program daha bulunmaktadır. Devletin ön ayak olduğu bu mikro kredi programı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu yönlendirmesi ile sosyal güvenceden yoksun fakat uygulamaya sokulabilecek bir proje ile birlikte kuruluşu başvuruda bulunanlara

kullandırılan ve başlangıç yılı geri ödeme istemeyen 3 taksit ile geri ödemesi yapılacak Türk lirası olarak verilen ve faiz ödemesi bulunmayan destek kredileridir. Bu çerçevede işlediğinden tam anlamı ile mikro kredi olarak görülmemektedir. 2005'e kadar gelen süre zarfında 150 milyon dolarlık bir fon yukarıda anlatıldığı şekilde kullandırılarak yoksul bireylere destek verilmiştir.

Türkiye İsrافی Önleme Vakfı adı ile yürütölmeye çalışılan mikro kredi programında TİSVA ile birlik olan kuruluşlar içerisinde Bankalar, Sanayi ve Ticaret Odaları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu, İşadamları Dernekleri ve Belediyeler yer almaktadırlar.

2.1.2.1. Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı Temel Prensipler

Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı'nın temel prensipleri şöyle sıralanabilirler (Taşpınar, 2012:120; Gökyay, 2008: 91);

- TGMP, yoksul kadınlar için kurulmuş bir finansal yapıdır ve yoksulların sermaye ihtiyaçlarını karşılamada destek olmaktadır.
- TGMP bünyesinde mikro kredi kullandırılması ön koşulu, 5 kişiden oluşan grupların oluşturulmasıdır.
- TGMP'den kredi alanlar şubelere gitmek zorunda olmayıp TGMP görevlileri, krediden yararlanan kadınların ayaklarına gider, mikro kredi basit bir şekilde anlatılır ve kredi verme süreci başlatılır. Kredinin tahsil edilmesinde mahalle ve köylerde grup toplantıları düzenlenir. Bu toplantılar sırasında haftalık olarak düzenlenen taksitlerin tahsilâtı yapılır.
- Taksitler haftalık düzenlenir ve 46 hafta boyunca tahsilât işlemleri gerçekleştirilir.
- Verilecek kredinin miktarı, işin niteliği, krediyi alacak kişilerin girişimcilik yönü ve performansına bağlı olarak değişebilmektedir.
- İlk alınan kredinin geri ödemesi değerlendirilir ve yeni kredi alımında bu değerlendirme esas alınır.

TGMP'DEN kredi alanların başarılarını artırabilmek için Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) tarafından TGMP bünyesinde belirlenen 10 karar, üyelere anlatılır ve ezberlemeleri istenir. Bu kararların yoksulların durumlarını iyileştirmeleri ve ayakları üzerinde durmalarını sağlayabilmeleri için rehberlik edeceği iddia edilmektedir. Kılavuz niteliğine sahip bu 10 karar sırasıyla şöyledir (TİSVA, 2008: 33-34);

- 1) TGMP'nin izlemesi gereken dört prensip olarak belirlediği "Disiplin, Birlik, Cesaret, Çok Çalışmak" şeklindeki ilkeleri daima takip etmek ve geliştirmek.
- 2) Ailelerinin ve kendilerinin refah düzeyini yükseltmek için en verimli şekilde çalışmak.
- 3) Ailedeki birey sayısının düşük düzeyde kalmasını sağlayarak harcamaları minimuma indirmek ve sağlıklarına özen göstermek.
- 4) Ekime elverişli arazilerin olması durumunda, bu arazilerde yetiştirilen sebzeleri yemek ve ihtiyaçlarının üstündeki kısmını satmak.
- 5) Çocukların eğitimini sağlamak ve bu eğitim için gerek duyulan parayı kazanmak.
- 6) Daima birbirlerine yardım etmek için hazır bulunmak. Grup üyelerinden bazıları ödemede güçlük yaşar ise, hep beraber ona yardım etmek.
- 7) Mikro kredi merkezlerinden herhangi birinde aksaklık ve disiplinsizlik mevcutsa, ilgili merkezdeki durumu düzeltmek.
- 8) Daima yardımlaşarak birbirlerine destek vermek ve kimsenin hakkını yemeden kendi hakkını korumaya çalışmak.
- 9) Çevre ve çocukların temizliğine dikkat etmek.
- 10) Daima işleri geliştirmenin yollarını aramak, ortaya çıkabilecek korku ve endişeleri ortadan kaldırmak.

Yukarıda sıralanan bu 10 karar, Bangladeş'te kurulan Grameen Bankası'na özgü olan 16 temel prensibin TGMP'ye düzenlenmiş halidir. Çünkü Grameen Bankası'nın temel amacı sadece yoksullukla mücadele etmek için kredi sağlamak değil, toplumun insani gelişimine ve yaşamlarına da katkı sağlayabilmektir (Adaman ve Bulut, 2007: 47).

2.1.2.2. Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı Kapsamında Yürütülen Faaliyetler

TGMP kapsamında kredi kullanan kadınlar, yaklaşık 70 farklı iş sahasında faaliyet göstermektedirler. Bu iş sahalarına ilişkin dağılım şöyle özetlenebilir (Taşpınar, 2012: 120-121):

- % 27'si, kahvehane işletmeciliği, terziilik, kuaförlük, kasaplık, kasetçilik, sobacılık, elektrik malzemesi satıcılığı, bakkallık, mermercilik ve camcılık yapmaktadırlar.
- % 18'i, hayvan, sebze-meyve, hayvan yemi, biber, boyacılık malzemesi ve halı alım satımı faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler.
- % 17'si, küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ile uğraşmaktadır.
- % 16'sı, el sanatları, yoğurt, peynir, çeyizlik eşya ve çocuk kıyafeti yapımı, tatlı imalatında bulunmaktadır.
- % 10'u, güzellik malzemesi satışı, bisiklet kiralama, dikiş-nakış makinesi alımı, çamaşır yıkamacılığı, motosikletle eşya taşımacılığı ve buz satımı yapmaktadırlar.
- Bunların dışında kalanlar ise, başta pamuk ve buğday olmak üzere zirai faaliyetlerde bulunmaktadır.
- Kredi alanlar genel olarak, çoğunlukla emeğe dayalı küçük imalat işleri, küçük çaptaki esnaf faaliyetleri, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde (yaklaşık % 20) bulunmaktadır.

2.1.2.3. Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı Kredi Verme Süreci

Mikro kredi, aynı mahallede ikamet eden beş kişinin oluşturduğu grup üyelerine verilir. Mikro kredi almak için grup üyeleri birbirlerine kefil olmalıdırlar. Grup üyelerinin oluşumunda her bir üye; güvendiği, kendine yakın gördüğü, benzer bir geçmişe sahip olan ve aynı mahallede oturan kadınları grup üyesi olarak düşünür. Grubu oluşturacak kadınlar arasında akrabalık olmaması gerekir ve aynı zamanda birbirlerine güvenmeleri gerekir. Kredi geri ödemeleri kredi verildikten sonra başlamakta ve 46 haftada taksitler halinde ödenmektedir (Akbiyık ve Şahin, 2010).

Kredi müşterisi ve dolayısıyla bir grubun üyesi olabilmek için kırsal yörelerde ekilebilir 10 dönümden daha az toprağa sahip olmak ya da kentte yaşayanlar için bu değerde varlığa sahip olmak yeterlidir. Grup üyelerinin seçimi yapılırken merkez müdürü bu kişileri sözlü mülakata alır ve verilen cevaplardan tatmin olunmuşsa bir sonraki aşamaya geçilir. İkinci aşamada merkez müdürü üyelerin evine ziyarette bulunur. Grup üyelerinin seçimi yapıldıktan sonra sekiz gün boyunca bu üyelere eğitim verilir. Bu sekiz günlük eğitim zorunludur. Bu eğitimi de merkez müdürü verir. Verilen eğitimde, grup oluşturma koşulları, amaçları, kredi önerisinin nasıl yapılacağı, hizmet maliyetleri, krediden yararlanabilme koşulları, geri ödeme ve denetleme mekanizmasına ilişkin bilgiler verilir. Zorunlu eğitimin son günü, şube müdürü eğitimin amacına ulaştığından emin olunca merkeze kredinin onaylanmasına ilişkin öneride bulunulur. Proje yöneticisinin onay vermesi ile gruplar oluşturulmuş olur. TGMP direktörünün onayı ve grup toplantılarında grup üyelerinin disiplini sağlandıktan sonra kredi almaya hak kazananlar ilan edilir (TİSVA, 2005: 12-25). Artık bu aşamadan sonra gruplar oluşturulmuş olur ve kredinin dağıtım ve geri ödeme süreci başlatılır.

Grupta öncelikle krediye en fazla ihtiyacı bulunan 3 kişiye kredi verilir. Daha sonra kredi alan bu 3 kişinin taksitlerini düzenli ödemesi durumunda diğer grup üyelerine de kredi verilmeye başlanır (TİSVA, 2005: 25). Kredinin limiti, üyenin durumuna ve kredinin kullanım amacına göre belirlenir ve ilk tutar 100 TL ile 700 TL arasında değişmektedir. Bu tutar, yıllık belirlenir ve üyenin ödeme performansına göre arttırılabilmektedir (TİSVA, 2008: 13).

2.1.2.3. Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı Kredi Türleri

TGMP'nin Türkiye'de verdiği 4 temel kredi türü bulunmakta olup bunlar sırasıyla; temel kredi, sözleşmeli kredi, girişimci kredisi ve mücadeleci vatandaş kredisi'dir. Bunlar içerisinde temel kredinin süresi bir yıllıktır ve her hafta eşit taksitler halinde ödenmektedir. Temel kredi türünde kredi limitlerini artırma olanağı bulunmaktadır. Üye, temel kredi kapsamında kredi kullandığı tarihten itibaren 6 ay geçtikten sonra ödediği kısmı tekrardan alma imkânına sahiptir. Temel kredi türünde kredi alan üyeye gönüllü tasarruf hesabına para yatırma olanağı verilecektir. Sözleşmeli kredi,

alternatif bir kredi olup TGMP'nin doğrudan verdiği bir kredi çeşidi olarak görülmemesi gerekmektedir. Bu kredi türünde kredi geri ödemelerinde karşılaşılabilecek muhtemel zorluklara karşı düşünülmüş bir sistem oluşturulmuştur. Bu kredi türünde kredi ödemede zorluk çeken kredi kullanıcılarının kredi geri ödeme süreleri uzatılmaktadır. Bir diğer kredi türü olan girişimci kredisi, yetenekli, başarılı, çalışkan ve deneyimli üyelere özgü bir kredi türüdür. Mücadeleci Vatandaş Kredisi ise dilenerek geçinen ya da sokaklarda yaşayan çok aşırı yoksul insanlara 2006'dan bu yana verilen bir kredi türüdür. Bu kredinin asıl amacı, dilencilere onurlu farklı para kazanma yöntemlerinin bulunduğunu göstermek, onları bu anlamda teşvik etmek ve dilenmekten kurtarmaktır (TGMP, 2008: 8-11).

2.2. Dünya'da Mikro Kredi Uygulamaları

Mikro kredi Bangladeş'de başlamış ve tüm dünyaya yayılmıştır. 1999 yılı itibarıyla tüm dünyada beş kıtada ve 58 ülkede mikro kredi uygulanmaktadır. Mikro kredi uygulamasının daha fazla görüldüğü ülkeler, özellikle Afrika, Asya ve Amerika kıtasında yer almaktadırlar. Mikro kredi yayılmış ve Avustralya'da Papua Yeni Gine ve Avrupa'da Arnavutluk, Fransa, Hollanda ve Norveç'te uygulanmaya başlamıştır (Yunus, 1999). Mikro krediyi en iyi uygulayan ülkelerin ABD ve Avrupa ülkeleri olduğu ileri sürülmektedir (Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, 2012).

Dünyaya hızla yayılan mikro kredi, Amerika kıtasında öncelikle Güney Amerika'da uygulanmıştır. En çok ilgiyi Meksika'da görmüştür. Afrika'daki programlar, insan haklarının daha iyi bir düzeye getirilmesi, gıda yardımları ile yerel ve ulusal düzeyde özel kesimin güçlendirilmesine yöneliktir. Afrika'da çalışmalar orta, güney, batı, doğu Afrika'yı da kapsamaktadır. Bu yörelerde özellikle ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, öncelikli hedef olarak ortaya çıkmaktadır. Arap bölgesi (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) programı alanında daha ziyade eğitim, emlak sektörü, tarım sektörü gibi alanlarda çalışmalar çoğunlukta dırlar. ABD'de ABD Başkanı Bill Clinton, Arkansas'ta valilik görevinde bulunurken ve sonrasında başkanlık yaparken mikro kredi programlarının ABD'deki büyük kentlerin kenar mahallelerinde uygulanmasına izin vermiştir (Akbiyık ve Şahin, 2010: 1741).

Mikro finansman ve mikro kredinin yapacağı katkıyı değerlendirmek ve teşvik etmek, finansal sektörleri teşvik etmek, finansal hizmetlere sürdürülebilir erişimi desteklemek, mikro finansmanın kapsam ve başarısını oluşturup genişletmek ve stratejik ortaklıkları ve yenilikleri teşvik etmek amacıyla Birleşmiş Milletler 2005 yılını; Uluslararası Mikro Kredi Yılı ilan etmiştir (Akgül, 2005).

2.2.1. Asya

Mikro kredi uygulamaları Asya'da Dünya geneline kıyasla daha geniş bir uygulama alanına sahiptir. Asya'da nüfus yoğunluğunun daha fazla olduğu yerlerde hizmetlerin kapsamı genişlemektedir. Birtakım kurumlar dışında, verilen kredilerin büyük bir kısmı bir işletmenin kuruluşuna destek verme amaçlıdır.

Asya kıtasında yer alan iki büyük ülke olan Çin ve Hindistan'da nüfuslarına paralel bir şekilde çok düşük düzeylerde hizmet veren mikro finans kuruluşu bulunmaktadır, bunun asıl sebebi geçmişten günümüze kadar gelen finansal sektöre yönelik devlet müdahalelerinin varlığıdır. Bangladeş ve Endonezya diğer ülkelere kıyasla Asya kıtasında mikro kredi hizmetlerinin sunumu konusunda daha ön sıralarda yer almaktadırlar. Söz konusu ülkelerde hizmet verilmesi iki farklı çıkış noktası üzerinden gerçekleşmektedir. Bangladeş'te yaklaşık 24,6 milyon mikro kredi müşterisi sivil toplum kuruluşları ve toplumsal misyonu ön planda tutan finansal kurumlardan kredi ve diğer finansal hizmetleri almaktadırlar. Endonezya'da mikro finans alanındaki en ileri kuruluş BRI'dir ve bu kuruluş dünya çapındaki en büyük mikro kredi desteği veren kuruluş olarak görülmektedir. BRI kuruluşunun temel özelliği, kısmen özelleştirilmiş bir devlet bankasının ticari kar elde etme hedefi ile kurulmuş bir bağlı kuruluş olma özelliği taşımaktadır.

2.2.2. Latin Amerika

Diğer kıtalara göre Latin Amerika, ticari anlamda mikro finans hizmetlerinin sürdürülebilirliği açısından en köklü geçmişe sahip olan kıtadır. Bölgede hizmet sunan mikro finans kuruluşlarının çoğu düzenlenmiş mikro finans kuruluşlarından oluşmaktadır.

Mikro finans hizmetinde bulunan kurumlar içerisinde özellikle kentsel alan rekabeti üst seviyededir. Bazı ülkelerde aşırı rekabet, faiz oranlarını önemli düzeyde düşürmüştür. Örneğin Bolivya'da 1990'larda % 50 civarında iken aşırı rekabetin varlığı nedeniyle 2004 yılında faiz oranları % 21 düzeyine düşmüştür.

2.2.3. Afrika

Bu kıtada hizmet sunan mikro finans kurumları düşük düzeylerde hizmet vermekte ve diğer bölgelere kıyasla daha yüksek işlem maliyetlerine katlanmak durumundadırlar. Bütün Afrika kıtasında nüfusun çok az bir kısmının banka hesabı bulunmaktadır. Afrika kıtasında en gelişmiş ülkelerden biri olan Güney Afrika'da dahi nüfusun neredeyse yarısının bankalarda hesabı bulunmamaktadır. Kenya ve Nijerya'da kendi hesabına çalışan kişilerin yarısının banka hesabı yokken, toplam nüfus içerisinde banka hesabı bulunanların oranı ise % 11 düzeyindedir.

Fransızca konuşulan Afrika ülkelerinde mikro finans kuruluşlarının çoğunluğu kooperatif tipi örgütlenmelerdir. İngilizce ve Portekizce konuşulan Afrika ülkelerinde ise kooperatif tarzı mikro finans kurumları görülmesine karşılık bu hizmetler, sivil toplum örgütleri tarafından sunulmaktadır.

2.2.4. Orta ve Doğu Avrupa

Bu bölgede verilen mikro finans hizmetlerinin tarihi yenidir ve bu hizmetler çoğunlukla sivil toplum örgütleri ve kredi hizmetleri alanında uzman kurumlar tarafından verilmektedir. (bazı ülkelerde Pro Credit Bankaları şeklinde adlandırılan krediden başka tasarruf, sigorta gibi çeşitli hizmetler veren kuruluşlar bulunmaktadır.)

Bu bölgede gerçekleşen mikro finans uygulamaları diğer mikro finans programlarına göre farklı özellikler taşımaktadır. Gelir ve eğitim düzeylerinin yüksek oluşu, bu bölgede verilen yüksek kredilerin asıl nedenidir. Bu bölgede mikro finans hizmeti veren kurumların dünyada bu hizmeti veren diğer kurumlara kıyasla daha erken bir sürede finansal sürdürülebilirliğe eriştiği görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN FİNANSALLAŞMASI VE MİKRO KREDİ UYGULAMALARI

Tarihsel gelişimine bakıldığında mikro kredi veya mikro finans, artı değeri fazlalaştırmanın ya da sermaye birikim koşullarını yeniden oluşturmanın araçlarından biri olmuştur. Mikro kredi, yoksulluğu bir finans problemine dönüştürmek suretiyle ve borç verenlerin yarattığı artı değer in finansal sisteme aktarılmasında yeni kredi ilişkileri yaratarak yoksulluğun finansallaşmasını temsil etmektedir. Burada finansallaşmanın öncelikli hedefi, finansal sisteme dâhil olmayan kesimlerin özellikle de yoksulların hatta en yoksul olanların finansal sistem tarafından iç erilmesidir (Akçay, 2017).

Bu bağlamda bölümde öncelikle finansallaşma kavramı ve mikro kredi finansallaşma ilişkisine yer verilmiştir. Mikro kredi'nin gelişimi ve finansallaşma sürecindeki rolü konusunda tarihsel bir perspektif çizildikten sonra mikro kredi ile mülksüzleştirme yoluyla birikim süreci arasındaki ilişki; gelirin yeniden dağıtılması üzerinden anlatılmıştır. Ayrıca mikro kredinin yoksulluğun finansallaşması sürecinde bireyleri disipline edici ve sermaye akımlarını düzenleyici rolüne ilişkin Foucault'nun yönetimsellik kavramı üzerinden bir tartışmaya da yer verilmiştir. Dünya'nın farklı bölgelerindeki mikro kredi kuruluşlarının kar marjları ve mikro kredinin karlılığına ilişkin değerlendirmeler ile bölüm son bulmaktadır.

3.1. Mikro Krediy e İlişkin Literatür Taraması

Yabancı literatürde mikro finans ve yoksulluğun finansallaşması konusunda Federici (2014), Giron (2015), Mader (2013) ve Aitken (2010) çalışmaları ön plana çıkmaktadır.

Federici (2014), finansallaşma ve mikro kredi ilişkisini sermaye birikim mekanizmasının işleyişi çerçevesinde ele almıştır. Çalışmada kapitalist kalkınmanın neoliberal dönüşümü ile birlikte sadece kapitalist birikimin mimarisinin değişmekle kalmadığı sınıf ilişkisinin biçimi ve borcun kendisinin de değiştiği iddia edilmektedir. Özellikle bugün yeni bir borç ekonomisi varlık göstermektedir. Bu yeni

borç ekonomisi içerisinde mikro kredinin yerine değinilmektedir. Ayrıca yeni bir borçlandırma stratejisi içerisinde etkin bir araç olarak görülen mikro kredinin geldiği nokta, borçlanmaya ilişkin tepkiler eşliğinde anlatılmaktadır.

Giron (2015), mikro finansın küresel finans alanındaki bir finansal inovasyon ürünü olduğu iddiasındadır. Mikro kredi, finansal yatırımcıların daha yüksek karlar elde etmek için kullandıkları yeni bir yol olarak tanımlanmıştır. Ayrıca mikro kredi kuruluşlarının uyguladıkları yüksek faiz oranlarının daha yüksek kar elde etmelerine hizmet ettiği iddia edilmektedir.

Aitken (2010), mikro kredinin yoksulluğu azaltmaktan ziyade nasıl neoliberal politikaların bir parçası olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca Mikro kredi, yoksulluğun finansallaşması ve finansal kriz arasındaki bağlantı tarihsel bir çerçevede ele alınmaya çalışılmıştır.

Mader (2013), mikro finansın genişlemesi ve işleyişini üç farklı boyutta ele almıştır. Öncelikle mikro finans, yoksulluğu bir finans sorunu olarak sunan pozitif harekete geçirici anlatılar üzerine kurulmuş ve sadaka veya diğer yeniden dağıtım alternatiflerine kıyasla üstün bir çözüm olarak tasvir edilerek çekiciliği arttırılmıştır. Ayrıca mikro finans programlarında devletin rolüne değinen Mader, mikro kredinin artı değeri fazlaştırmamanın ya da sermaye birikim koşullarını yeniden oluşturmanın araçlarından biri haline gelmesini finans sisteminin gelişimi ile birlikte değerlendirmiştir.

Genelde mikro finans özelde mikro kredi konusu Türkçe literatürde başta yoksulluk olmak üzere; kadın yoksulluğu, işsizlik, istihdam, yerel kalkınma ve gelir dağılımı konuları ile ilişkilendirilmiştir. Özellikle kadının daha fazla çalışma hayatında yer alması yönündeki çabalarla birlikte mikro finansman ve mikro kredi uygulamaları önem kazanmış, literatürde bu alanda yapılan çalışmalara daha fazla ağırlık verilmiştir. Çalışma, yoksulluğun finansallaşması olgusunu mikro kredi uygulamaları çerçevesinde incelemesi noktasında Türkçe literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Uluoğlakçı (2009), mikro finansman uygulamasının yoksullukla mücadele aracı olarak kadın yoksulluğunun giderilmesi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Türkiye Grameen Bank Mikro Kredi Projesi Ankara Şubesi'nden kredi kullanan kadınların

ekonomik koşulları ve tutumlarındaki farklılıkların da incelendiği çalışmada, mikro kredi kullanımının krediyi kullanan kadınların gelirlerini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayyıldız (2010) alışmasında; mikro işletmecilik ve mikro kredi uygulamalarının yoksulluk ve genç işsizliği üzerindeki etkilerini incelemiş ve Türkiye için bir kredi uygulama modeli geliştirmiştir.

Çiftçi ve Akkul (2011) alışmasında; “Mikro kredi uygulamasının cinsiyetler arası gelir eşişsizliğinin giderilmesinde bir çözüm olabilir mi?” sorusunun cevabını aramış, Bilecik örneğinden hareketle hem gelir hem de sosyalleşme açısından mikro kredi uygulamasının cinsiyetler arası eşişsizliklerin giderilmesinde önemli bir araç olduğunu göstermiştir.

Ashrafi (2011) alışması, Bangladeş’te kurulmuş olan Grameen Bank ve Türkiye’de kurulmuş olan Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi’nin yoksulluğun giderilmesi ve kadınların ekonomik olarak glendirilmesi alanlarındaki rol, etki, işleme mekanizması ve sürdürülebilir başarısını inceleme ve değerlendirme amacını taşımaktadır. Çalışmada yoksulluğun azaltılmasında Grameen Bank ve Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi’nin pozitif etkisi olduğu gösterilmiştir. Bu uygulamaların kadınların kendilerine yeten bireyler olmasında, ekonomik güce kavuşmalarında ve yoksulluklarından kurtulabilmelerinde çok önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Arı (2011) alışmasında Batman örneğinden hareketle mikro kredi alan kadınların kredi deneyimlerini incelemiş, kredi kullanan kadınların çoğunun bunu düşük getirili ev etrafında dönen işlere yatırdığını, bir kısmının temel ihtiyaçlarını karşılamak için aldığını ve bu aldıkları kredi ile borç yükü altına girdikleri gözlemlenmiştir.

Kabakçı (2012) genelde mikro kredi programlarının yoksulluğu önlemede başarıya ulaşıp ulaşmadığını sorguladığı çalışmasında Eskişehir örneğinden hareketle mikro kredi kullanan kadınların yaşamlarında nasıl değeriklikler yaşadıklarını incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre; mikro kredi kullandırılan kadınların yoksulluktan kurtulmaları yalnızca elde ettikleri sermayeye değer yenilikçi fikirlere sahip olma, sahip olunan girişimcilik özellikleri ve diğer üreticilerle rekabet edebilirliklerine bağlıdır.

Çakmak (2012) çalışmasında; Diyarbakır örneğinden hareketle mikro kredi yoksulluk ilişkisini incelemiştir. Çalışmada Diyarbakır'da Türkiye Grameen Bank Mikro Kredi Programı Diyarbakır şubesinden mikro kredi kullanan kadınların aldıkları bu krediyi daha çok tüketim ihtiyaçlarını karşılamak, borçlarını ödemek ve hâlihazırdaki işlerini büyütmek amacıyla kullanmak istedikleri gözlemlenmiş, verilen bu kredinin yoksullara yapısal bir güç sağlamadığı için yoksulluğun önlenmesinde mikro kredi uygulamasının yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ateş ve Öğütoğulları (2012) çalışmalarında yoksullukla mücadele ve istihdam yaratılmasında Türkiye'deki mikro kredi uygulamalarını inceleme altına almışlar, yoksullukla mücadelede mikro kredi ve mikro finans uygulamalarının yoksullukla mücadelede tek başına yeterli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Güzel (2011) çalışmasında kadın yoksulluğu ile mücadele etmede mikro kredi programlarının yeri ve önemini Türkiye örneğinden hareketle belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada yoksulluğun özellikle de kadın yoksulluğunun azaltılmasında mikro kredi uygulamalarının kullanılabilir tek araç olmasından ziyade destekleyici bir politika aracı olduğuna dikkat çekilmiştir.

Gökyay (2008) çalışmasında mikro kredi ve mikro finansman uygulamalarının yoksulluğun azaltılmasında her çeşit sorunu çözebilecek bir anahtar olarak görülmesi gerektiğine dikkat çekerek mikro kredi ve mikro finans uygulamalarının ülkemizde sağlıklı işleyebilmeleri için çözüm önerileri geliştirmeye çalışmıştır.

Altay (2007) çalışmasında yoksulluk mikro finansman ilişkisini incelemiş, bireysel yoksullukla mücadelede mikro finansman yaklaşımının hem Türkiye hem de gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla mücadelede başarılı bir uygulama olacağı şeklinde bir sonuca ulaşmıştır.

Özmen (2012) kadın istihdamı ve mikro kredi konulu çalışmasında Türkiye'de kadın istihdamını yükseltmenin aracı olarak mikro krediyi incelemiş ve mikro kredi programlarının Türkiye'de kadın istihdamına yapacağı muhtemel katkıları belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada kurulan modele göre mikro kredi alımında görülen 1 birimlik artış kendine çalışan kadın oranında 0,038 birimlik artışa yol açmaktadır. 2010 yılı itibarıyla Türkiye'de mikro kredi uygulamasının yaklaşık

olarak 50.000 kişi doğrudan istihdam yarattığına dikkat çekilerek mikro kredinin istihdam üzerinde yarattığı pozitif etki vurgulanmıştır.

Ören, Negiz ve Akman (2012) çalışmalarında mikro kredi, kadınların yoksullukla mücadelelerinde bir araç olarak görülmüş ve özellikle kırsal kesimdeki kadınların mikro kredi aracılığıyla yaşadıkları yoksulluğu mücadele deneyimleri yansıtılmaya çalışılmıştır.

Kentsel yoksulluk ve mikro kredi arasındaki ilişkiyi inceleyen Bayraktutan ve Akay (2012) çalışmalarında mikro kredi alarak iktisadi faaliyette bulunan kadınların gelirlerinin, harcama ve tasarruflarının yükseldiğine dikkat çekmişler, “kentsel yoksulluğun mikro kredi aracılığı ile düşürülebileceği” şeklindeki hipotezlerini Kocaeli örneğinden hareketle doğrulamışlardır.

Öner (2007) Türkiye’deki mevcut mikro kredi uygulamalarına yer vermiş, Türkiye’deki mikro finans potansiyelini, “Hayat Standardı Yaklaşımı” ve “Özel Sektör Yaklaşımı” ile hesaplamıştır. Çalışmada ayrıca Türkiye’nin koşulları göz önünde bulundurularak Türkiye için Grameen Tipi Model önerilmiştir.

İslam (2006), Türkiye ve Bangladeş’teki mikro finans uygulaması geliştirme programlarını incelemiş ve Türkiye’de mikro finans sektörünün gelişme olanaklarına değinmiştir. Çalışmada ayrıca Türkiye’de uygulanabilir bir mikro finans modeli geliştirilmeye çalışılmıştır.

Can (2008) Trabzon’daki ihtiyaç sahibi kadınların mikro finans sistemine duydukları ihtiyacı tespit etmeye çalışmış ve mikro kredi kuruluşlarının yoksulluğun azaltılmasında yararlı olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmaya göre bireylere gerekli eğitim verilip girişimcilik kültürünün de geliştirilmesi ile kadın yoksulluğunun azaltılmasında mikro kredi uygulamalarının pozitif etkisi arttırılacaktır.

Seymen (2011) çalışmasında; il özel idarelerinin mikro kredi uygulamasını incelemiş, il özel idarelerinin mikro kredi uygulamasına ilişkin olarak en uygun yerel yönetim birimi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

3.2. Finansallaşma Kavramı

Finansallaşma; finansal piyasa, kurum ve işlemlerin sayılarının artması ile finansal faaliyetlerin boyutlarının genişlemesi sonucunda ekonomide finans sektörünün gelişimini yansıtan bir kavram olarak tanımlanabilir. Kapitalizmin 1970'lerde yaşadığı aşırı birikim krizinin doğurduğu bir olgu olarak görülen finansallaşma, üretim alanında karlı yatırım fırsatlarının yeterli olmayışı ile ilişkilendirilmektedir (Harvey, 2005; Sweezy, 1997 ve Amin, 1996 ve 2003).

Harvey'e göre (2005: 4) finansallaşma, finansın niteliksel değişimi anlamına gelmektedir. Bu değişimle finansal olmayan sektörlerin finansla olan ilişkisi daha güçlü kılınmaya çalışılır. Finansallaşma, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkinin de dönüşüm geçirmesine neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere yönelik aşırı sermaye hareketlerinin bir sonucu olarak bu ülkelerde biriken uluslararası rezervler, ABD cari işlemler açığının finanse edilmesini sağlamıştır. Bu süreçten en fazla yarar sağlayan doların ihraççısı olan ABD olmaktadır. Bu durum dünya ekonomisinde yoksulun zengini finanse etmesi gibi bir sonucu doğurmaktadır (Harvey, 2005: 69).

Temel hatları ile bu şekilde tanımlanmaya çalışılan finansallaşmanın nedenleri ise şöyle sıralanabilir (Karakaş, 2015: 30);

- Batı'daki büyük işletmelerin 1950 ve 1960'larda yakaladıkları kar oranlarını artık yakalayamaz duruma gelmeleri,
- Batı'daki büyük işletmelerin düşen karlarını telafi edici şekilde yeni kar yaratma olanakları aramaları,
- Finansal piyasa ve borsa aracılığıyla ihracı gerçekleştirilen senetler üzerinden üretimden elde edilen karlara göre daha yüksek karlar elde edilebileceğinin farkına varılması,
- Teknolojinin geçirdiği dönüşüm ve gelişme ile ulaşım olanaklarının gelişimi sayesinde para ve ticaret hareketleri açısından dünya ölçeğinde sınırların zamanla ortadan kalkmaya başlaması,
- Petrol krizinin ardından batık bankalarda birikmiş olan para arz fazlalarını değerlendirme noktasında yeni finansal araç, ürün ve hizmetlerin yaratılması,

- Altın para sisteminin terk edilişi,
- Sermayenin küresel ölçekte mobil hale gelmesi ve sermaye hareketlerinde görülen serbestleşme.

Bu bağlamda vurgulanması gereken; yukarıda sıralanan sebeplerin birbirlerine bağımlı olduğu ve finansallaşmanın bu sebeplerin de üzerinde esas nedeninin sermayenin birikim mantığı olduğudur. Sermaye, sosyal doğası ve dinamik oluşu ile çevrimini sürekli tamamlamak zorunda olup engellerle karşılaştığında finansallaşma örneğinde olduğu gibi yeni karlı yatırım alanlarına yönelmekte ve aşırı birikimin yarattığı krizden çıkma noktasında hemen çözüm aramaya gitmektedir. Bu çerçevede sermaye, mikro finans politikası ve uygulamaları ile bir yandan finansallaşmanın yeni karlı alanlar bulma hedefini gerçekleştirmeye çalışırken diğer yandan yoksulun da yoksuluna ulaşarak kendini artırma eğilimini ortaya koymaktadır.

3.3. Mikro Finans ve Yoksulluğun Finansallaşması

Mikro finans çoğunlukla yoksulluğun azaltılması, kadınların güçlendirilmesi ve kalkınma için başarılı bir uygulama olarak gösterilmektedir. Özellikle finansallaşmanın bir unsuru olarak mikro finansın emeğin yarattığı artı değeri ortaya çıkarma ve bu artı değerın yeniden dağıtımında oynadığı rol ise göz ardı edilmektedir.

Mikro finans, Dünya Bankası'nın kurum içi mikro finans ajanı ve alandaki merkezi aktörü olan CAGP'a (Consultative Group to Assist The Poor) göre (CAGP, 2012); "fakir ve düşük gelirli müşteriler için farklı hizmet sağlayıcılar tarafından sunulan finansal hizmetler" olarak tanımlanmaktadır. Uygulamada ise, mikro finans kurumları adı verilen kredi sağlayıcılar kaynaklı kredi ve diğer hizmetler için kullanılmaktadır. Daha geniş anlamda mikro finans, uluslararası bir finansal sistemi işaret etmektedir.

Mikro finansın kökleri daha önce de değinildiği gibi Muhammed Yunus tarafından 1976 yılında Bangladeş'teki köylülere borç verilmesine dayanmaktadır. Aynı zamanda 20. yüzyıl başında İngiliz sömürgeciliğinin Güney Asya'daki kooperatif kredisi uygulamasının da mikro finansın köklerini oluşturduğu iddia edilmektedir.

Bağımsızlık sonrası Hindistan, Pakistan hükümetinin Comilla kooperatif kredilerini desteklediği gibi kooperatif kredilerini cesaretlendirmeye devam etmiştir. Bağımsızlık Savaşı ve yeni Bangladeş Hükümetinin zayıflığı; çok daha aktif bir şekilde sivil toplum müdahalelerini harekete geçirmiş ve bazı sivil toplum kuruluşlarını girişimciliğin gelişimi için küçük krediler vermeye itmiştir. Bu gelişmeleri 1970 ve 1980'lerde izlenen ithal ikameci politikaların yerini sanayileşmenin alması, temel ihtiyaçların karşılanması konusunun önem kazanması ve kayıt dışı sektörün sürece dâhil edilmesi gibi kalkınma fikrinde bazı köklü değişimler izlemiştir. 1980'lerde ise neoliberal reformlar ışığında mikro kredi bir politika aracı olarak kabul edilmiştir. Washington Konsensüsü'nün arzu ettiği gibi hükümet müdahalesi ve regülasyon yerini mikro kredi sistemi ile birlikte harekete geçirilen kayıt dışı sektöre bırakmıştır. Bolivya'daki yapısal uyumda mikro kredinin oynadığı rol, diğer yapısal uyum programlarına da örnek olmuştur. 1980'ler mikro kredi kuruluşlarının kar amaçlı işlemlerine sahne olurken; 1990'larda Dünya Bankası mikro kredi kuruluşlarının ticari kuruluşlara dönüşmelerine izin vermiştir (Mader, 2013: 3).

2000'li yıllara gelindiğinde artık mikro kredinin girişimciliği teşvik etmek ve kadınları güçlendirmekten çok yoksulların finansal sisteme içerilmeleri ve böylelikle ticari bankalar başta olmak üzere sermaye için yeni kar olanaklarının yaratılması şeklinde özetlenebilecek bir hedefte ilerlediği görülmektedir (Aitken, 2010; Roy, 2010).

3.3.1. Foucault'un Yönetimsellik Kavramı Üzerinden Mikro Kredi'nin Bir Yönetim Biçimi Oluşturması

Mikro finans, bireyleri disipline edici ve sermaye akımlarını düzenli hale getirici bir yönetimsellik içermektedir (Mader, 2013). Bu bağlamda Foucault'un yönetimsellik kavramı ön plana çıkmaktadır. Yönetimsellik, Foucault'nun iktidar analizinin önemli bir parçasıdır.

3.3.1.1. Foucault'nun İktidar Analizi, Yönetim ve Yönetimsellik

Foucault iktidarı, dağılmış, çoğul, belirlenmemiş, başkalaşabilen, toplumsal gövdede kök salmış toplumun yerel ve kılcal alanlarında işleyen üretken, öznesiz bir ağ olarak görmektedir (Demir, 2011: 60). Dolayısıyla, iktidar her yeredir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiği için her yeredir (Foucault, 1978: 93-94). İktidar, merkezi bir konumdan, tek bir parçadan oluşan bir kurumdan kaynaklanmaz. İktidar, egemen siyasal failin veya gücün (kral, devlet, halk, egemen sınıf, sistem) sahip olabileceği bir şey değildir. Foucault iktidarı, 'iktidarın mikrofiziği' dediği mikro düzeyden başlayarak yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya doğru çözümler (Demir, 2011: 60). Devlet, bedeni, cinselliği, aileyi, akrabalığı, bilgiyi, teknolojiyi, vb. kuşatan bir dizi iktidar ağı karşısında üst yapısal konumdadır (Foucault, 2005a: 73, 2005d: 43). İktidarda esas olan ve mikro kredi ile direkt ilişkili olan başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunmaktır (Foucault, 2000: 77).

Foucault yönetim ve yönetimsellik kavramları üzerinden devletin makro düzeyi ile (toplum, nüfus, iktidar teknolojileri) iktidarın mikro düzeyini (birey, beden, benlik teknolojileri) birleştirmeye çalışır (Demir, 2011: 50).

Foucault'da yönetim, insanlara rehberlik etme, onların davranışlarını biçimlendirme, yöneltme, yönlendirme, yönetme çabalarının bütünü içermektedir. Yönetim, insanlara birtakım yasalar dayatmak değil; aksine şeyleri yönlendirmektir. Yani şeyleri, birtakım araçlarla belirli bir ereğe ulaşabilecek bir şekilde düzenlemektir (Foucault, 2005c: 276). Yönetim sözcüğü sadece siyasi yapılar ya da devletlerin yönetilmesi anlamına gelmemektedir aynı zamanda bireylerin ya da grupların davranışlarına nasıl yön verilebileceğini (çocukların, zihinlerin, toplulukların, ailelerin, hastaların yönetilmesi) göstermektedir (Foucault, 2005b: 74-75; 2008: 1-2).

Foucault'ya göre, yönetimsellik "hedefi nüfus, temel bilgi biçimi ekonomi politik ve esas teknik araçları güvenlik aygıtları olan bu çok spesifik; ama karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlar, prosedürler, analizler ve düşünceler, hesaplar ve taktiklerden oluşan bütün"dür (Foucault, 2005c: 285). Yönetimin nihai amacı nüfus, nüfusun sağlığı, refahı, koşullarının iyileştirilmesi, zenginliğinin, yaşam süresinin, sağlığının, vb. artmasıdır. Temel mekanizması ise güvenlik aygıtlarıdır (Foucault, 2005c: 282).

Foucault ayrıca sivil topluma dikkat çeker. Sivil toplum, iktidarın uygulanmasının zemini ve mekânı olarak görülmektedir. Sivil toplumun iktidardan bağısız bir alan olarak görülmemesini hatta iktidar mücadelesinin kalbinde yer alan dinamik ve içsel biçimde çelişkili bir alan olarak görülmesi gerektiğini vurgular (Demir, 2011: 48).

3.3.1.2. Neoliberal Yönetimsellik ve Bireyin Yönetilmesi

Mikro finans programları, sivil toplum yapılanmaları ve özel sektör ortaklığının yönetime içerildiği yeni bir siyasi rasyonalite söyleminde, yani neoliberal yönetimsellik altında gelişen/geliştirilen bir iktidar stratejisidir (Meneviş, 2019: 72).

Neoliberal yönetimsellik söylemi, rasyonalitesi ve pratiği içinde, insanlar, kendi kendini gerçekleştirme sürecinde aktif seçimler yapan, yaptıkları seçimlerin girişimci özneleri olarak kodlanıp, kendi kendini harekete geçiren özneler olarak teşvik edilmektedirler. Neoliberal yönetim tarzı girişimci, riski yöneten, ihtiyat, sorumluluk sahibi aktif yurttaşın iktidarını canlandırmaya dayanmaktadır (Demir, 2011: 61). Yeni özne, “yaşam kalitesini yaptığı seçimlerle arttıran aktif birey”dir (Rose, 1996, Aktaran Demir, 2011: 65). Mikro finans uygulamalarındaki sözde rasyonel, özerk ve özgür özne kadınlar olmaktadır.

Neoliberal dönemin temel niteliği, girişim formunu bütün davranışlara genişletilmesi ve bu kültürün teşvik edilmesidir (Burchell, 1996: 29 ve Lazzarato, 2009, Aktaran Demir, 2011: 64). Neoliberal yönetim artık toplum aracılığıyla yönetmeye çalışmaz, bireysel yurttaşların düzenlenmiş seçimleri aracılığıyla yönetmeye çalışır. Bu Foucaultcu perspektif içinde iktidar ilişkilerinin neoliberal yeniden biçimlenmesi, yapılandırılması deneyimidir. Bu yeniden biçimlenme içinde bireyler, kendi kendini gerçekleştirme ve kendi kendini tatmin eden seçim ve arzularının özneleri olarak kurulurlar. Bireyler kendi özgürlükleri aracılığıyla yönetilirler (Rose, 1996: 41; Foucault, 2005b: 75, Aktaran Demir, 2011: 64).

Neoliberal yönetimsellik artık toplum aracılığıyla değil özerk toplumsal aktörlerin (vatandaş, tüketici, girişimci, işveren, yönetici vb. gibi sivil toplumun, yaşam dünyasının öznelerinin) düzenlenmiş tercihleri aracılığıyla yönetmeye çalışmaktadır. Bireysel özneyi ve diğer toplumsal birliktelikleri “sorumlu” kılma stratejisi hastalık, işsizlik, yoksulluk gibi toplumsal risklerin üstlenilmesinde bir değişikliği

gerektirmektedir. Toplumsal yaşamda bireyler sorunları ‘kendi kendine bakarak’ çözmesi gereken tek sorumlu failer haline getirilmektedir. Lemke’nin ifadesiyle “neoliberal yönetim tarzının anahtar özelliği, sorumlu ve ahlaki birey ile iktisadi-rasyonel ihtiyatlı, basiretli aktör olarak birey arasındaki uyumu yaratmasıdır” (Lemke, 2002: 59; 2003: 177, Aktaran Demir, 2011: 64-65).

Foucauldian ifadelerle, neoliberal söylem altında, kadınlar, yoksulluklarının “onların kişisel sorunu olduğu” düşüncesine yönlendirilmektedirler. Neoliberal siyasal rasyonelite, tahakkümü geliştirmede bir iktidar stratejisi olarak mikrokredi programlarını uygulamakta ve bu uygulamayı, neoliberal söylemin yarattığı neoliberal öznelerin rızası çerçevesinde, “kendi kendini düzenleme” yoluyla sürdürmektedir (Meneviş, 2019: 73).

3.3.2. Mikro Finans: Bir Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Aracı

Neoliberal kalkınma politikalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilecek olan mikro finans uygulamaları aynı zamanda bir mülksüzleştirme yoluyla birikim aracı olarak da görülmelidir. Bu bağlamda Harvey’in mülksüzleştirme yoluyla birikim analizine değinildikten sonra bir mülksüzleştirme yoluyla birikim aracı olarak mikro finans uygulamalarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

3.3.2.1. Harvey’in Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Analizi

Sermaye, aşırı birikim krizine girdiği her dönemde (Büyük Buhran ya da 1970’lerden sonra kapitalizmin yaşadığı uzun dönemli kriz boyunca) işgalci eğilimini mekânsal eşitsizlikler yaratarak ve sosyal ilişkilerin belirlediği mülkiyet ilişkileri üzerinden daha ciddi bir şekilde göstermektedir. Sermaye birikiminin geldiği noktaya bağlı olarak sosyal ilişkiler, sahip olunan mülkiyet temelinde bir sömürü ya da sınıf ilişkisi olarak sürdürülmektedir. Özellikle neoliberal politikaların varlığında sermaye birikimi bu şekilde arttırılmaktadır.

Harvey’e göre (2005: 159) neoliberalizmin en önemli başarısı, zenginlik ve geliri doğurmaktan ziyade yeniden dağıtımını sağlamasıdır. Yeniden dağıtımın sağlanması ise Harvey’in “mülksüzleştirerek birikim” şeklinde isimlendirdiği mekanizma ile

gerçekleşmektedir. Harvey, mülksüzleştirme yoluyla birikim ile sermaye birikimini (yeniden üretimi) sağlayan pratiklerin sürekliliğinin ve yaygınlaştırılmasının sağlanmasını kastetmektedir (Harvey, 2005: 159). Harvey, mülksüzleştirerek birikim kavramını, “Marx’ın ‘ilk birikim’ adını verdiği, sermayenin sosyal oluşunun bir sonucu olan sermaye birikimi ve mülksüzleştirme sürecinin yağmacı uygulamalarının sürekliliği ve kalıcılığının genel bir yeniden evrimini işaret etmek için” kullanmıştır (Harvey, 2004: 119-120). Dolayısıyla mülksüzleştirme yoluyla birikimin nasıl gerçekleştiğini anlamak için öncelikle Marx’ın ilk birikim adını verdiği sürecin anlaşılması gerekmektedir. Marx, ilk birikim adını verdiği süreci şöyle özetlemektedir (1890/2013: 687):

“Üretim ve geçim araçları nasıl başından beri sermaye değilse, para ve meta da değildir. Bunların sermayeye dönüştürülmesi gerekir. Ne var ki, bu dönüşmenin kendisi ancak belli koşullar altında olabilir: birbirlerinden tamamıyla farklı iki meta sahibi karşı karşıya gelmeli ve bunlar arasında ilişki kurulmalıdır; bir yanda, sahip buldukları değerler toplamını başkalarının emek güçlerini satın alarak arttırmaya can atan para, üretim ve geçim aracı sahipleri, öte yanda, kendi emek güçlerini satan ve dolayısıyla emek satıcısı olan özgür işçiler yer almalıdır. İşçiler iki anlamda özgür olmalıdır; köleler, serfler vb. gibi, doğrudan doğruya üretim araçları arasında yer almamalı, ama bağımsız çalışan çiftçiler vb. gibi de üretim araçları kendilerine ait olmamalıdır; bu gibi şeylerden yoksun, serbest, boş kimseler olmalıdırlar. Meta piyasasındaki bu kutuplaşma ile birlikte kapitalist üretimin temel koşulları yerine gelmiş olur. Sermaye ilişkisi, işçilerle, emeğin gerçekleşme koşullarını oluşturan mülkiyetin, birbirlerinden ayrılmış olmasını gerektirir. Kapitalist üretim, kendi ayakları üzerinde durabilecek hale gelir gelmez, bu ayrılmayı korumakla kalmaz, bunu giderek büyüyen bir ölçekte yeniden üretir. Dolayısıyla, sermaye ilişkisini yaratan süreç, işçiyi kendi çalışma koşullarının mülkiyetinden ayıran süreçten başka bir şey olamaz; bu, bir yandan, toplumsal geçim ve üretim araçlarını sermayeye, öte yandan, dolaysız üreticileri ücretli işçilere dönüştüren süreçtir. Demek oluyor ki, ilk birikim denilen şey, üreticileri üretim araçlarından ayıran tarihsel bir süreçten başka bir şey değildir. Bunun bir “ilk” süreç olarak görünmesi, sermayenin ve sermaye ile uyuşan üretim tarzının tarih öncesi dönemini oluşturmasından ileri gelir.”

Harvey'e göre (2004: 120), Marx'ın ilk birikim süreci, geniş kapsamlı bir süreçler bütünü ile ilişkilendirilebilir. Harvey bu süreçleri şöyle özetlemiştir; "toprağın metalaştırılması ve özelleştirilmesi, köylülerin zorla topraklarından çıkarılması, çeşitli mülkiyet haklarının (ortak, kolektif ve devlet mülkiyeti) dışlayıcı özel mülkiyet haklarına dönüştürülmesi, avama tanınan hakların daraltılması, işgücünün metalaştırılması, alternatif (yerli) üretim ve tüketim biçimlerinin bastırılması, varlıkların (doğal kaynaklar da dahil olmak üzere) sömürgeci, yeni-sömürgeci ve emperyal yöntemlerle talan edilmesi, mübadele ve vergilendirmenin parasallaşması, köle ticareti, ilkel birikimin radikal araçları olarak tefecilik, ulusal borç ve kredi sisteminin yaygınlaşması." Devlet, bu süreçlerde şiddet kullanma ve meşru olana karar verme yetkisini tek başına elinde bulundurduğundan destekleyici bir role sahiptir (Harvey, 2004: 120-121).

İlk birikimin arkasında yer alan mülksüzleştirme süreci, günümüzde de sermaye birikiminin ve artı değer biriktirme zorunluluğunun bir gereği olarak varlığını göstermekte ve özellikle sermaye birikiminin krize girdiği dönemlerde emperyalist bir tavırla ve kapsamını farklı yollarla sürekli genişleterek gelişmektedir. Bu bağlamda Harvey, mülksüzleştirme yoluyla birikimin günümüzde Marx'ın öngördüğünden çok daha kapsamlı ve farklı yollarla kendini gösterdiğini belirtmiştir (2004: 119-120).

Mülksüzleştirme yoluyla birikim anlayışına göre, kapitalizm yeniden üretimini (birikimi) sağlayabilmek için her zaman bir "öteki"ye yani kapitalist olmayana ihtiyaç duymaktadır. Kapitalizm, ya zaten mevcut olan "öteki"lerden (kapitalist olmayan toplumsal oluşumlardan ya da kapitalizm içindeki henüz proleterleşmemiş kimi sektörlerde-örneğin eğitim-) yararlanmakta ya da "öteki"ni yaratmaktadır (Harvey, 2004: 118). Kapitalizmin ötekinden yararlanma ya da öteki yaratma süreci mülksüzleştirme yoluyla birikim uygulamalarına bakılarak anlaşılabilir.

Mülksüzleştirme yoluyla birikim günümüzde özelleştirme ve metalaştırma, finansallaştırma, krizlerin yönetimi ve manipülasyonu ve devletin yeniden dağıtımcı politikaları başlıkları altında incelenebilir (Harvey, 2005: 160-165). Aslında bu başlıkların her biri günümüzde mülksüzleştirme yoluyla birikimin gerçekleştiği farklı yolları göstermektedir.

Harvey, metalaştırma ve kamu varlıklarının özelleştirilmesinin, neoliberal politikaların önemli bir özelliği olduğunu vurgulayarak bu tür uygulamalara başvurmanın temel amacının, sermayenin aşırı birikim sorununun çözümü için yeni ve karlı yatırım alanları yaratmak olduğunu belirtmiştir. Harvey, çeşitli özelleştirme ve metalaştırma uygulamalarının da içerisinde yer aldığı yeni mülksüzleştirme mekanizmalarına ilişkin olarak şu örnekleri vermektedir (2005: 160-161; 2004: 123); “Tüm kamusal hizmet çeşitlerinin (su, telekomünikasyon, ulaşım), sosyal refah dayanaklarının (sosyal konutlar, eğitim, sağlık hizmetleri, yaşlılık aylıkları), kamu kurumlarının (üniversiteler, araştırma laboratuvarları, hapishaneler) ve hatta savaşın (Iraktaki silahlı kuvvetlerin yanısıra özel paralı askerlerden oluşan bir ordunun operasyonları gerçekleştirilmesi) kapitalist dünyanın her tarafında ve hatta ötesinde (örneğin Çin’de) belirli düzeylerde özelleştirilmeleri, TRIPS anlaşmaları çerçevesinde genetik materyal, dölleme plazması ve bunlara benzer ürünlerin patent ve lisans haklarının, bunların gelişiminde önemli rol oynayan halklara karşı artık bir silah olarak kullanılmaları, dünyanın genetik kaynaklarının birkaç büyük tıp şirketinin çıkarına kullanılması ve yağma edilmesi, ortak çevresel kaynakların (toprak, hava ve su) hızla tüketilmesi, tarımsal üretim tekniklerinin neden olduğu çevresel bozulmaların doğanın metalaşmasına yol açması, kültürel form, tarih ve fikri yaratıcılığın metalaştırılması (müzik endüstrisinin rolü), çevrenin bozulmasının engellenmesine ve emeğin korunmasına yönelik düzenleyici kuralların yok edilmesi ve bazı hakların yitirilmesi, ortak mülkiyet haklarının (emeklilik aylığı hakkı, refah hakkı, sağlık güvencesi hakkı) özel alana geçirilmesi. Özellikle özelleştirme ve metalaştırma şeklinde mülksüzleştirme yoluyla birikim örneklerinde devlet, halkın iradesini bile yok sayarak bu süreçleri zorlama yönünde hareket etmiştir (Harvey, 2005: 160).

Genişlemiş yeniden üretimden kaynaklanan kronikleşmiş aşırı birikim sorunlarının çözümünde mülksüzleştirme yoluyla birikim, 1973’ten sonra daha yaygın bir şekilde görülmeye başlamıştır (Harvey, 2004: 130). Finansallaştırma ve ABD emrindeki uluslararası mali sistem özellikle bu tarihten sonra mülksüzleştirme yoluyla birikimin önemli araçlarından biri olarak görülmektedir. Kredi sistemi ve finans kapital; yıkım, sahtekarlık ve hırsızlığın temel araçları olmuştur. 1980 sonrası görülen güçlü finansallaşma dalgası, mülksüzleştirme yoluyla birikimde spekülasyon ve talancı bir

tarzın gelişmesine neden olmuştur. Hisse senedi spekülasyonları, anonim şirketleri ele geçirme kumpasları, enflasyonun neden olduğu yapısal değer yitirmeler, şirket birleşmeleri ve sonrasında tasfiyeleri ile varlıkların parçalanması ve aktiflerin soyulması, ileri kapitalist ülkelerde dahi görülen geniş halk kitlelerinin borçlarının miktarlarını arttırmak suretiyle borç kölelerine dönüştürülmeleri, şirket yolsuzlukları, kredi ve tahvil manipülasyonları ile mülksüzleştirme (emeklilik fonlarının saldırıya uğraması ve hisse senedi ve şirket batmaları ile bu fonların değersizleştirilmeleri), finansallaştırma ve mali sistem aracılığıyla mülksüzleştirmeye ilişkin örnekler olarak gösterilmektedir. Bunlar içerisinde en önemli mülksüzleştirme aracı ise başıboş yatırım fonları ve diğer mali sermaye araçları ile girişilen spekülatif saldırılardır (Harvey, 2004: 122).

Mülksüzleştirme yoluyla birikim, devletlerin yeniden dağıtımına ilişkin politikaları aracılığıyla da gerçekleşmektedir. Harvey'e göre (2005: 163), "Devlet bir kere neoliberal politikaları benimsemesin, yeniden dağıtım politikalarının temel aktörü haline gelerek gelirin yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere olan transferini tersine çevirmektedir." Özellikle neoliberal politikaları benimseyen devletlerde mülksüzleştirme yoluyla birikim, "toplumsal müştereklerin çitlenmesi" şeklinde kendini göstermiştir. Yani devletin elindeki varlıklar ya da ortak mülkiyete konu olan değerler piyasaya sürülmüş, bu şekilde aşırı birikmiş sermaye, bu varlıklara yatırım yapmaya, bunları yenilemeye ve bunlar üzerinden spekülatif etkinliklerde bulunmaya başlamıştır. Sonuç olarak yeni karlı yatırım alanları açılmış ve aşırı birikim sorunu geçicide olsa çözümlenmiştir (Harvey, 2004: 131). Devletin gerçekleştirdiği özelleştirmeler; karlı yatırım alanlarının devletin elinden alınarak sermayenin hizmetine sunulmasının en güzel örneğini oluşturmaktadır. Neoliberal politika izleyen devletler, yeniden dağıtım sürecinde; özelleştirme, kamu harcamalarının kısılması ve vergilendirme gibi yollarla artı değer kapitalist sermayedar sınıfın elinde toplanmasını sağlayarak mülksüzleştirme yoluyla birikimin önemli bir aktörü haline gelmişlerdir.

Neoliberal politikaları benimseyen birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de mülksüzleştirme yoluyla birikim örnekleri dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de görülen mülksüzleştirme yoluyla birikim pratikleri şöyle sıralanabilirler (Penbecioğlu, 2013; Üçer, 2013, Purkis, 2014, Balta, 2013); kentsel dönüşüm

projeleri, hidro-elektrik santraller, alışveriş merkezleri, korunaklı siteler, rezidanslar, 2B ile “ormanlık vasfını yitirmiş” alanların yapılaşmaya açılması, kent merkezlerine ve yoksul mahallere yönelik uygulamalar (mülkiyetin sınıfsal el değişimi-örneğin: İstanbul Tarlaabaşı, Kuzey Ankara, İzmir İnciraltı EXPO), yerel/yöresel değerlerin turizmle pazarlanması, ortak/müşterek kaynakların (su gibi) metalaştırılması ve özelleştirilmesi, emek gücüne el koyan endüstriyel üretim ve yeni bir kent ekonomisi (tüketimin finansallaşma ile pompalanmasına dayalı, kentlerde hizmet sektöründe çalışan beyaz ve mavi yakalı yeni bir proleterya-prekarya), büyük altyapı projeleri (üçüncü köprü, İstanbul İzmir yolu, kent içi otoyollar, altgeçitler vs. üzerinden yeni rant/yapılaşma alanlarının açılması), konutun finansallaşması, dayatılan kredi mekanizmasıyla ücretlere uzun erimli el koyma, mülkiyetin kapitalist sınıflara ve üst gelir gruplarına doğru el değişimini kolaylaştıran uygulamalar (yabancılara mülk satışının kolaylaştırılması), telekomünikasyon özelleştirmesi (TÜRK TELEKOM), Toplu Konut İdaresi (TOKİ) uygulamaları, 2003 yılından itibaren uygulanan “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ve diğerleri...

3.3.2.2. Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Pratikleri İçerisinde Mikro Finans Uygulamaları

Hartsock (2006), Harvey’in mülksüzleştirme yoluyla birikim pratikleri içerisine mikro finans uygulamasının da dâhil edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu açıdan Keating vd., (2010: 155) dört temel mekanizma ile bir yandan mikro kredinin işlevlerini tanıtırken diğer yandan finansallaşma ile birlikte mikro kredinin mülksüzleştirmenin bir aracı olduğunu iddia etmektedirler. Bu dört temel mekanizma şöyle sıralanabilirler (Keating vd., 2010: 155);

- a) Mikro kredi, bireylerin servetlerini finans sektörü aracılığıyla (finansallaşma ile) çekerek onları mülksüzleştirmektedir.
- b) Mikro kredi önceden var olan toplumsal sözleşmeleri yeniden değerlendirmektedir.

- c) Mikro kredi, yönetim çerçevesinde özel sektör lehine olan bir yetki ve sorumluluk devrine hizmet ederek kamu özel alan ilişkisini yeniden kodlamaktadır ve böylelikle yönetime ilişkin bir ideoloji geliştirmektedir.
- d) Mikro kredi, aile iş ilişkilerinde ve toplumsal yeniden üretimde yeni bir dönüşümü beraberinde getirmektedir.

Burada Keating vd. (2010), Harvey'in analizi üzerinden mikro finans uygulamalarının mülksüzleştirme yoluyla birikimin bir aracı olduğuna dikkat çekmektedirler. Çünkü mikro finans uygulamaları; ağır kredi koşulları, yüksek faiz oranları, kısa vadeli borçlanma ve katı geri ödeme koşulları ile mülksüzleştirme yoluyla birikimin güzel bir örneği olmaktadır. Bir de finansal sektörde mikro finans uygulamaları, finansal derinleşme ve finansal gelişmeye hizmet ederek sermaye birikimine ilişkin yeni olanaklar sunmaktadır.

Keating vd.'ne göre (2010:163); mikro finans, neoliberal kalkınma paradigmasının piyasa temelli politikalarının bir örneği gibi görülmesine karşılık uygulamanın işleyişinde müdahalesizlik ve kontrolsüzlük bulunmamakta olup programın yönetici uzmanları, bürokratlar ve hatta merkezi ve yerel yönetimler programın içerisinde ve kontrolünde önemli aktörler olarak görülmelidirler.

Mikro kredi uygulaması her ne kadar tamamıyla piyasa koşullarına bağlı olmasa da kamunun insiyatifi belirli bir varlık gösterse de, bireysel özgürlük, rasyonellik ve bireysel sorumluluk şeklinde sıralanabilecek değerleri esas alan neoliberal yaklaşımın kalkınma politikasının bir ürünüdür (Meneviş, 2019: 76).

3.4. Küçük Üretim, Birikim, Kadın Emeği ve Mikro Kredi İlişkisi

1970'lerden sonra kapitalizmin yaşadığı uzun dönemli krizle birlikte; Marx'ın tanımladığı farklı sermaye türleri arasındaki çevrimin zorunlu bir sonucu olarak sermayenin sürekli genişleme ve sınırlarını aşma çabası temelli hareketi, Ercan'ın "saçılma" şeklinde isimlendirdiği (2009: 39) olguyu ortaya çıkarmıştır. Saçılma, sermaye ilişkilerinin genişleyip derinleşmesi yani sosyalizasyonu anlamına gelmektedir. Sermaye birikimiyle (Ercan, 2006: 50);

1. Üretimdeki artışla birlikte açığa çıkan metalar için daha geniş bir pazar ihtiyacı doğmakta,
2. Üretimin yoğunlaşarak artmasına bağlı olarak gerekli yedek işgücüne olan talep artmakta ve
3. Aşırı sermaye birikimine bağlı olarak belirli bölgelerde aşırı biriken sermayeler için yeni yatırım alanlarına yönelmek hayati önem kazanmaktadır.

Sermayenin hareketi ve doğası ile ilişkilendirilebilecek, sermaye biriktirme zorunluluğu nedeniyle ortaya çıkan bu değişimler aslında sermaye birikim mekanizmasının gelişimine işaret etmekte ve bu süreçte sermaye bir yandan yoğunlaşırken diğer taraftan merkezileşmektedir. Yoğunlaşma süreci, sermayenin üretim araçları ve işçiler üzerindeki kontrol gücünün giderek arttığı ve artı değer birikimine bağlı bir şekilde toplam sermayenin daha az sermayedar elinde daha zayıf olanların mülksüzleştirilmesi yoluyla ele geçirildiği bir süreçtir. Merkezileşme süreci ise sermayenin, çeşitli sektörlerde, yoğunlaşma sürecinin en uç aşamasına geçildiğine işaret eden tek bir elde toplandığı süreçtir. Sermayenin yoğunlaşması, sermayenin niceliksel birikimini, merkezileşmesi ise birikimin nitelik olarak diğer sermayeleri içermesini işaret etmektedir (Ercan, 2002: 45; İnci, 2015:137).

Özellikle sermayenin yoğunlaşması sürecinde daha fazla emekçiye ihtiyaç duyulmuştur. Bu süreçte kadın emeği, yeniden üretimin sağlanmasındaki ve temel ihtiyaçların karşılanmasındaki rolüne ek olarak yoksulluğun finansallaşmasında önemli bir roldedir. Bu bağlamda kadın emeğine ilişkin Ergüder'in yaptığı şu kategorileştirme (2008:5) önem taşımaktadır;

- a) **Karşılıksız Ev Emeği:** Emek-gücünün yeniden üretimdeki yeri ve geçinme stratejilerinde potansiyel emekçi.
- b) **Tarım Emekçisi:** geçimlik tarım emeği, ücretsiz aile işçiliği,
- c) Geleneksel ilişkilere dayalı (pre-kapitalist) üretim tarzında yer almış, **yoksul ve marjinalleştirilmiş emek-gücü**

Ergüder (2008: 5-6) mikro kredi kadın yoksulluğu ilişkisinin ilk iki tür emeğe dayalı olduğunu iddia etmekte ve birikimin yeniden üretimindeki rolünü bu üç emek türü üzerinden şöyle açıklamaktadır;

“Marjinalleştirilmiş emek; doğrudan kendi tüketim maddelerini üreten, geçim araçlarını üreten emek kategorisinde yer almaktadır. Bu nedenle mikro kredi yoksulluk ilişkisi dışında kalmaktadır. Ev işlerinin yapılması ve kendi ürünlerini üretmeye yönelik geçimlik üretim sadece hayatta kalma stratejisi değil aynı zamanda sermayenin emek-gücünü yeniden üretmeye yönelik faaliyetidir. Yeniden üretim ile üretken emek de dâhil olmak üzere maddi hayatın üretimi ve birikim koşullarının devamı mümkün hale gelmektedir. Maddi yaşamın üretimi geçimlik üretimdir ve geçimlik üretim insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için sadece kullanım değeri taşıyan geçimlik ürünlerin üretimidir ve temel ihtiyaçların karşılanmasında piyasanın gelişmediği kırsal kesimde yapılmaktadır. Kadın emeği; ücretli emeğin üretimini sağladığı ve artık değer yaratan emeğin yeniden üretimini sağladığı için hem ücretli emeği tamamlayan hem de onunla çelişki içinde olan bir üretim türüdür. Yeniden üretim faaliyetini yerine getiren karşılıksız ev emeği ile ücretli emeğin yeniden üretim masraflarını azaltarak, doğal, karşılıksız ve görünmeyen özelliği ile ekonomik, sosyal ve kültürel şiddete konu olan köle emeğine benzer şartlarda toplumsal cinsiyetin yüklediği görevleri ücretsiz olarak değişim yaratan ücretsiz aile işçiliğinde olduğu gibi küçük üretim içinde gerçekleştirerek birikimin görünmeyen öznelerinden biri kadın emeğidir.”

1980 sonrasında “post-fordizm” ya da “esnek üretim”, “esnek uzmanlaşma” gibi kavramlarla tanımlanan yeni bir üretim tarzının ortaya çıkışıyla, özellikle üretimin örgütlenmesi değişmiş, büyük şirket modeli yerini üretim sürecinin farklı aşamalarının birbirinden ayrıldığı ve her bir aşamanın farklı mekanlarda üretilebildiği esnek bir üretim anlayışına bırakmıştır (İnci, 2015: 151). Bu küçük üretim anlayışı içerisinde esnek istihdama krizlere karşı mücadelede krizleri emebilme şeklinde adlandırılabilir önemli bir rol biçilmektedir. Küçük üretimin ekonomik krizleri emebilmesini sağlayan esnek istihdam, önemli ölçüde kadın emeğine dayanmaktadır.

Küçük üretim, kadın yoksulluğu ve birikim arasındaki ilişkide, küçük üretim, yüz yüze ilişkilere dayalı bir biçimde ve piyasa dışı değerler ile ucuz ve esnek işgücü üzerinde (özellikle mikro finans uygulamalarında ucuz, esnek ve denetlenebilir bir kadın işgücü) kolayca denetim yapılabilmesini mümkün kılmaktadır (Ergüder, 2008: 7).

Esnek uzmanlaşmanın en önemli dinamiği olarak görülen küçük üretim, yerel coğrafyalarda kurulan küçük atölyelerden evlere taşınmakta ve kadınların üretim süreci boyunca aracılık konumundan, barınma sorununun çözümüne, aile geçiminden, ücretsiz aile işletmeciliğine farklı form ve şekillerde yeniden ortaya çıkmaktadır (Ergüder, 2007).

3.5. Kar Marjları ve Mikro Kredinin Karlılığı

Çalışmanın bu bölümünde Latin Amerika ve Karayipler, Güney Asya, Doğu Asya ve Pasifik ile Merkez Asya ve Doğu Avrupa olmak üzere 4 farklı bölgede bulunan mikro kredi kuruluşları'nın kar marjlarına yer verilerek mikro kredinin karlılığına değinilmiştir.

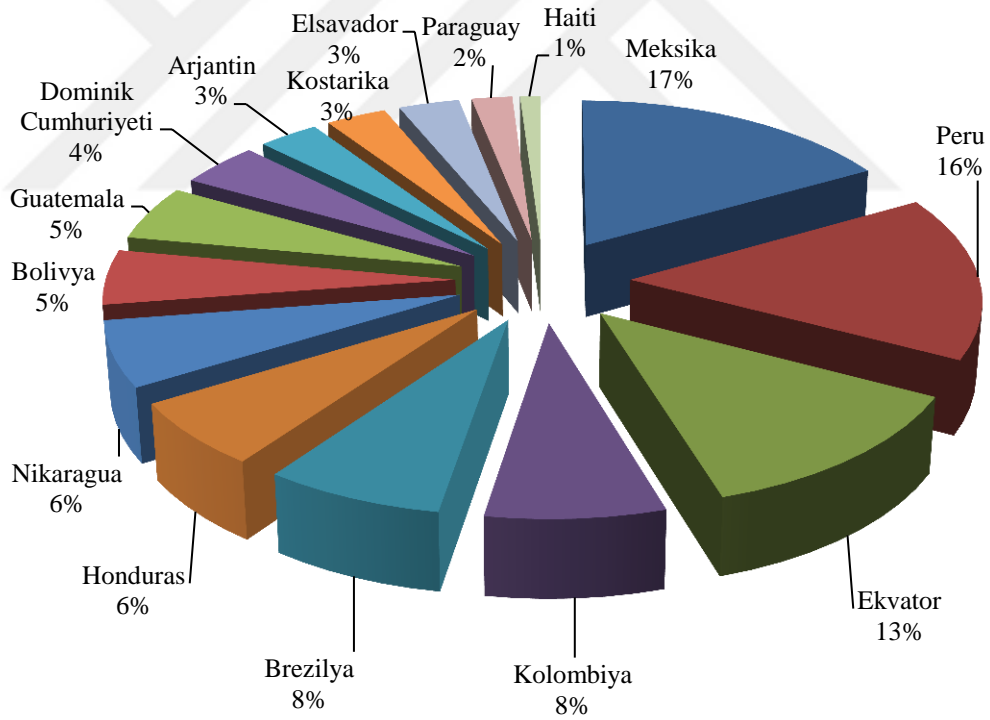
Tablo 3.1: Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Kar Marjları						
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Aktif Karlılık (%)	Sermaye Karlılığı (%)	Kar Marjı (%)
MEC le Sine	Senegal	-	547,773	23	101	209
Hope Russia	Rusya	79	449,951	11	11	88
MF Nadejda	Rusya	79	449,951	11	11	88
Inam	Azerbaycan	33	13,415	6.0	6.0	87
Alcaravan	Kolombiya	61	7,573,055	26	43	86
CCC	Ekvator	42	3,319,228	10	13	84
Rishenglong	Çin	15	22,994,732	8.0	11	78
Ochir Undraa OMZ	Moğolistan	41	4,872,000	6.0	9.0	72
Foundacion Paraguaya	Paraguay	86	30,510,006	20	76	67
TEDC	Irak	-	6,589,490	16	16	67
JSJRMCC	Çin	-	95,782,744	8	12	67
Amalkom	Irak	-	7,606,743	41	48	67
UCECG	Çad	-	3,010,413	7.0	19	66
BTV	Vietnam	87	311,757	12	12	66
Gurantee Agency of Nizhniy Novgorod	Rusya	20	17,383,426	5.0	6.0	65

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

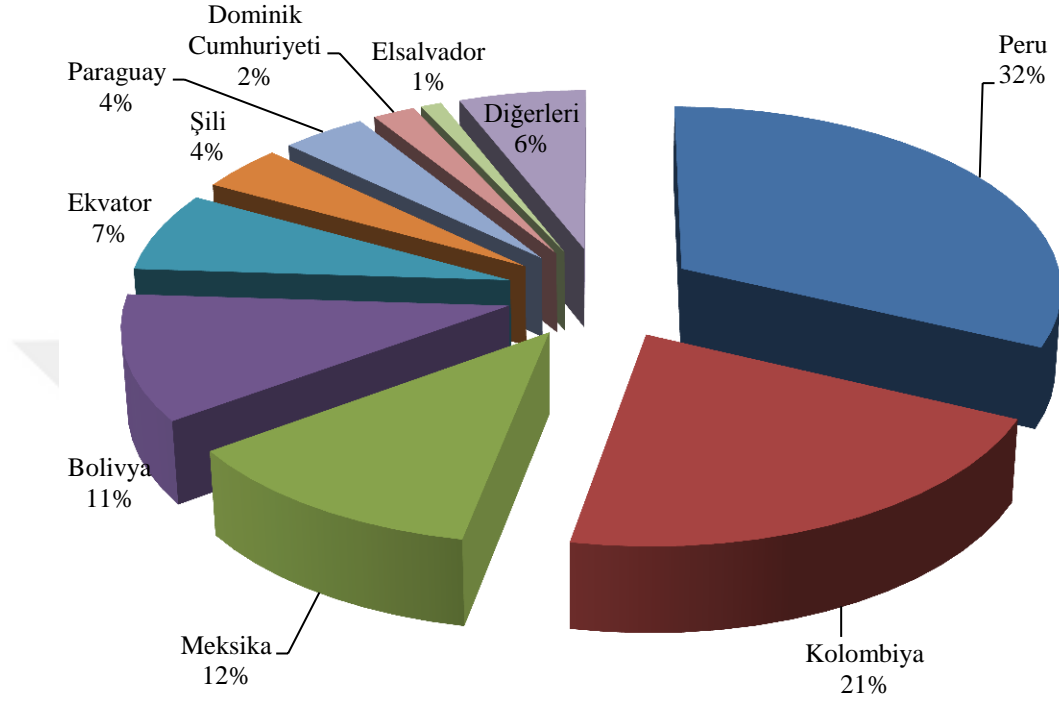
Latin Amerika ve Karayipler, Güney Asya, Doğu Asya ve Pasifik ile Merkez Asya ve Doğu Avrupa olmak üzere 4 farklı bölgede bulunan mikro kredi kuruluşları içerisinde en yüksek kar marjına sahip 15 mikro kredi kuruluşu Tablo 1’de sıralanmaktadır. Kar marjlarına göre bu 15 mikro kredi kuruluşunun karlılık düzeyleri analiz edildiğinde, bölgeler içerisinde en yüksek kar marjına sahip 15 mikro kredi kuruluşunun karlılık düzeyleri tabloda yer almaktadır. Bu mikro kredi kuruluşlarının hepsinin kar marjlarının % 65’in üzerinde olduğu görülmektedir. Söz konusu mikro kredi kuruluşlarından Senegal’de faaliyet gösteren MEC le Shine adlı mikro kredi kuruluşu, % 209 kar marjı ile en yüksek kar marjına sahip kuruluştur. Ayrıca bu kuruluşların ortalama kar marjları da % 75’tir (Tablo 3.1).

Şekil 1: Latin Amerika ve Karayipler’de Ülkeler İtibariyle Mikro Finans Kuruluş Dağılımı (%)

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Şekil 2: Latin Amerika ve Karayipler’de Ülkelerin Mikro Finans Kuruluşlarının Varlık Dağılımı (%)

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

3.5.1. Latin Amerika ve Karayipler

Bu bölge 17 ülke içermektedir. Bu bölge içerisinde en çok sayıda (60 kuruluş) mikro kredi kuruluşuna sahip ülke Meksika olup bu sayı bölge içerisinde yer alan tüm kuruluşların % 16’sına karşılık gelmektedir. Meksika’yı sırasıyla % 15 ve % 12 ile Peru ve Ekvator izlemektedir (Şekil 1). Varlıkların bölge içerisindeki dağılımı farklılık göstermektedir. Varlık dağılımında Peru % 32 ile en yüksek varlığa sahip ülke konumunda iken sırasıyla % 21 ve % 12 ile varlık dağılımında Peru’yu Kolombiya ve Meksika takip etmektedir.

Tablo 3.2: Latin Amerika ve Karayipler’de Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Kar Marjları					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Aktif Karlılık (%)	Kar Marjı (%)
Alcavaran	Kolombiya	61	7,573,055	26	86
CCC	Ekvator	42	3,319,228	10	84
Fundacion Paraguaya	Paraguay	86	30,510,006	20	67
FUNDEVI	Honduras	46	100,802,289	6.0	59
LICU	Belize	-	19,835,918	6.0	55
Invirtiendo	Meksika	93	32,012,269	19	52
FOVIDA	Peru	-	2,507,512	11	50
APACOO	Kosta Rika	26	4,162,935	7.0	46
Fundacion Mundo Mujer	Kolombiya	64	480,471,143	17	45
FUNDESCAT	Kolombiya	56	3,632,513	9.0	43
IPED Guyana	Guyana	34	13,959,317	8.0	42
Financia Credit	Panama	2	3,571,088	7.0	41
MCN	Haiti	64	24,121,586	17	40
CREDIOESTE	Brezilya	24	2,830,603	17	38
MUDE	Guatemala	91	1,981,227	9.0	37

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Tablo 3.3: Aktif Karlılıklarına Göre Latin Amerika ve Karayipler’de Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Aktif Karlılık					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Aktif Karlılık (%)	Kar Marjı (%)
ACCESS	Jamaika	57	9,527,859	29	36
Alcavaran	Kolombiya	61	7,573,055	26	86
Fundacion Paraguaya	Paraguay	86	30,510,006	20	67
Invirtiendo	Meksika	93	32,012,269	19	52
Fundacion Mundo Mujer	Kolombiya	64	480,471,143	17	45
CEAPE MA	Brezilya	67	22,912,912	17	33
CREDIOESTE	Brezilya	24	2,830,603	17	38
MCN	Haiti	64	24,121,586	17	40
ASEI	El Salvador	83	3,617,474	15	33
Comportamos Banco	Meksika	94	1,333,796,296	13	31
FIACG	Guatemala	100	3,495,906	13	34

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Tablo 3.4: Sermaye Karlılıklarına Göre Latin Amerika ve Karayipler’de Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Sermaye Karlılığı					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Sermaye Karlılığı (%)	Kar Marjı (%)
FUNDESER	Nikaragua	50	20,267,041	115	86
Fundacion Paraguaya	Paraguay	86	30,510,006	76	84
ECLOF DOM	Dominik Cumhuriyeti	80	6,578,954	71	67
ACCESS	Jamaika	57	9,527,859	44	59
Alcaravan	Kolombiya	61	7,573,055	43	55
Apoyo Economico	Meksika	56	103,648,367	39	52
Financiera Edyficar	Peru	-	1,064,706,594	38	20
Santander Microcredito	Brezilya	69	11,398,537	36	46
CRAC Los Andes	Peru	-	50,960,794	35	45
MCN	Haiti	64	24,121,586	34	43
Fundacion Mundo Mujer	Kolombiya	64	480,471,143	33	42
Fundacion Alternativa	Ekvator	55	18,542,773	32	41
Compartamos Banco	Meksika	94	1,333,796,296	31	40
Invirtiendo	Meksika	93	32,012,269	30	38
CREDIOESTE	Brezilya	24	2,830,603	30	37

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

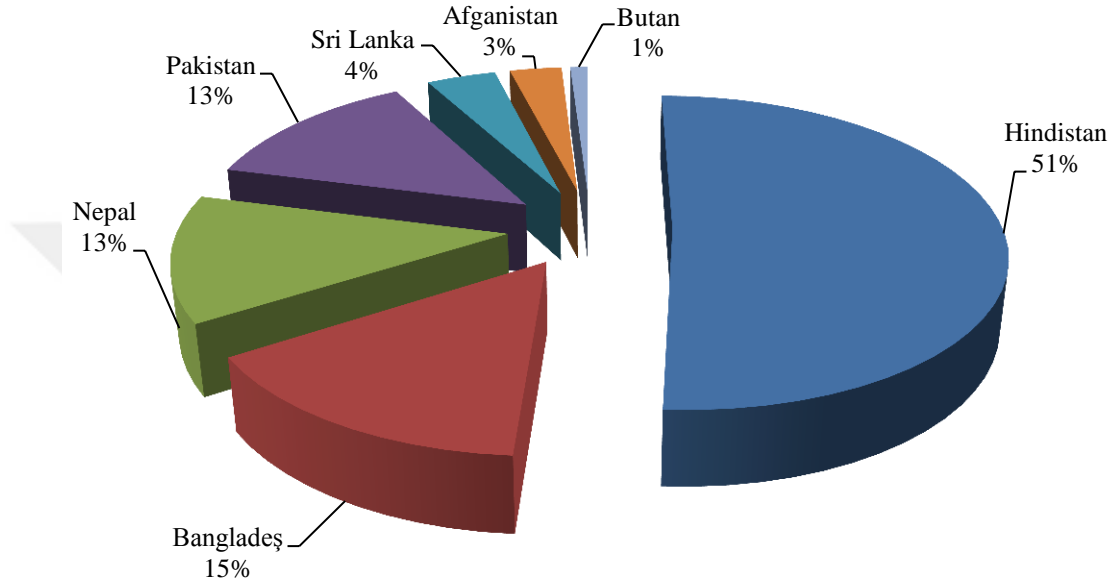
Latin Amerika ve Karayipler’de en yüksek kar marjlarına sahip olan 15 mikro kredi kuruluşundan 7’si kredilerin % 50’sinden fazlasını kadınlara kullandırmışlardır. Ayrıca bu 15 kredi kuruluşunun yine 7 tanesi % 50 üzerinde kar marjına sahiptirler. Bu kuruluşlardan 3 tanesi Kolombiya’da yer almaktadır ve Alcavaran adlı kuruluş 15 kuruluş içerisinde en yüksek kar marjına sahip olanıdır. Bu mikro kredi kuruluşlarından 13 tanesi kadınlara mikro kredi vermektedir. Guetamala’daki FIACG adlı kuruluş kadınlara verdiği % 100 kredi oranı ile ön plana çıkmaktadır. FIACG adlı kuruluşun aktif karlılık oranı % 13, sermaye karlılık oranı % 14 ve kar marjı % 34’tür. Tablo 3.4’de yer alan 15 kredi kuruluşunun aktif karlılık oranları ortalama % 17 ve sermaye karlılık oranları ortalama % 34’tür. Kadınlara verilen en yüksek kredi yüzdesine sahip olan mikro kredi kuruluşları sırasıyla % 94 ve % 93 oranlarıyla Meksika’lı Compartamos Banco ve Invirtiendo’dur.

3.5.2. Güney Asya

Güney Asya 7 ülkeyi içermektedir. Hindistan, bölge içerisinde 93 mikro kredi kuruluşu sahipliğiyle dikkat çekmektedir. Bangladeş’te 28, Nepal’de 24 ve

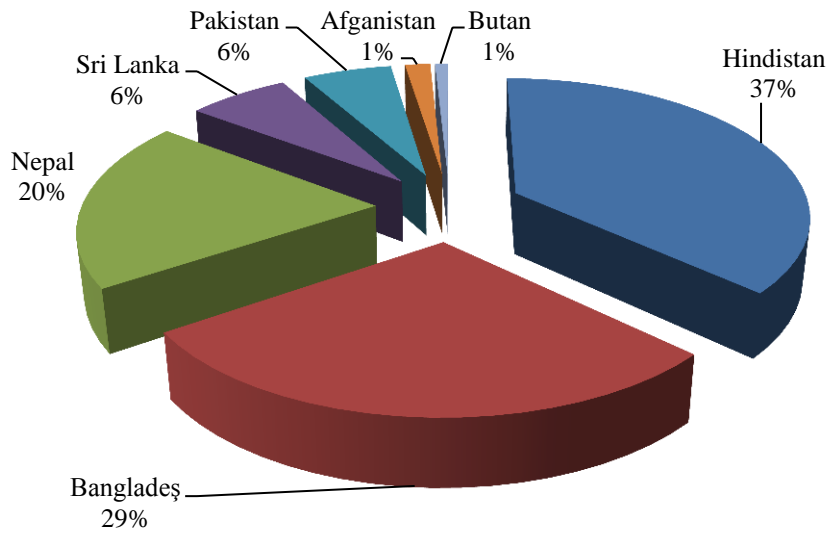
Pakistan’da ise 23 mikro kredi kuruluşu bulunmaktadır. Mikro kredi kuruluşlarının bölge içerisindeki dağılım yüzdesi; Hindistan % 51, Bangladeş % 15, Nepal % 13 ve Pakistan % 13 şeklindedir. Bu sıralamada son 3 ülke bölge içerisindeki mikro kredi kuruluşlarının % 41’ine sahiplik yapmakta olup bu kuruluşlar Sri Lanka, Afganistan ve Butan’da yer almaktadırlar (Şekil 3).

Şekil 3: Güney Asya’da Ülkeler İtibariyle Mikro Finans Kuruluşlarının Dağılımı (%)

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Şekil 4: Güney Asya’da Ülkelerin Mikro Finans Kuruluşlarının Varlık Dağılımı (%)

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Güney Asya bölgesinde Hindistan 4,524 milyon dolarlık varlık sahipliğiyle toplam varlıkların % 45'ine sahiptir. Hindistan'ı Bangladeş % 35 pay ve buna karşılık gelen 3,513 milyon dolar varlık sahipliği ile izlemektedir. Dolayısıyla 2012 itibariyle bu 2 ülke bölgedeki toplam varlıkların % 80'ini ellerinde bulundurmaktadırlar (Şekil 4).

Tablo 3.5: Güney Asya'da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Kar Marjları					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Aktif Karlılık (%)	Kar Marjı (%)
Jagaran MF	Hindistan	100	8,079,211	10	61
Nilkhantha SACCOS	Nepal	100	285,241	7.0	44
VERC	Bangladeş	98	13,478,720	9.0	41
ASA Pakistan	Pakistan	100	16,190,580	9.0	40
Muthoot	Hindistan	100	59,924,357	10	38
Bandhan	Hindistan	100	982,599,687	5.0	34
Muktinath Bikas Bank Limited	Nepal	100	6,774,990	7.0	33
VYCCU	Nepal	24	4,627,715	4.0	33
BDBL	Butan	38	140,276,781	4.0	33
BMSCCSL	Nepal	-	401,509	6.0	33
TMSS	Bangladeş	98	119,083,892	7.0	32
Sarala	Hindistan	100	7,364,865	6.0	31
RCDS	Pakistan	92	7,647,750	8.0	30
Sahara Mahila	Nepal	100	503,667	4.0	30
NRSP	Pakistan	79	73,671,819	7.0	29

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Bu bölgede en yüksek kar marjına sahip 15 mikro kredi kuruluşu göreceli olarak kadınlara daha yüksek oranlarda kredi vermektedir. 15 kuruluş içerisinde 8 tanesi kredilerinin tamamını kadınlara kullanıdılmaktadırlar. Söz konusu 15 kuruluşun kar marjları % 20 ile % 60 arasında bulunmaktadır. Bu 15 kuruluş içerisinde 4 tanesi Hindistan'da yer almaktadır. Bu 4 kuruluşun hepsi de verdikleri kredilerin tamamını kadınlara kullanıdılmaktadırlar. Bu 15 kuruluş içerisinde yüksek aktif karlılık oranına sahip olan kuruluşların kredilerinin % 80'inden fazlasını kadınlara kullandırdıkları görülmektedir. 15 kuruluş içerisinde yüksek sermaye karlılık oranına sahip 14 kuruluşta da verilen kredilerin % 80'i üzerindeki kısmı, kadınlara verilmektedir. Ayrıca kadınların kendi portföylerine hâkim oldukları 9 kuruluş bulunmaktadır ve bu kuruluşlar Hindistan, Bangladeş ve Nepal' de bulunmaktadır.

Tablo 3.6: Aktif Karlılıklarına Göre Güney Asya’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Aktif Karlılık					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Aktif Karlılık (%)	Kar Marjı (%)
Muthoot	Hindistan	100	59,924,357	10	38
Jagaran MF	Hindistan	100	8,079,211	10	61
ASA Pakistan	Pakistan	100	16,190,580	9.0	40
VERC	Bangladeş	98	13,478,720	9.0	41
Lak Jaya	Sri Lanka	100	3,658,843	8.0	27
RCDS	Pakistan	92	7,647,750	8.0	30
Nilkhantha SACCOS	Nepal	100	285,241	7.0	44
NRSP	Pakistan	79	73,671,819	7.0	29
Muktinath Bikas Bank Limited	Nepal	100	6,774,990	7.0	33
TMSS	Bangladeş	98	119,083,892	7.0	32
Manushi	Nepal	100	2,212,828	6.0	24
BRAC	Bangladeş	96	788,944,880	6.0	23
GJUS	Bangladeş	90	3,375,898	6.0	26
Sarala	Hindistan	100	7,364,865	6.0	31
BMSCCSL	Nepal	-	401,509	6.0	33

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Tablo 3.7: Sermaye Karlılıklarına Göre Güney Asya’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

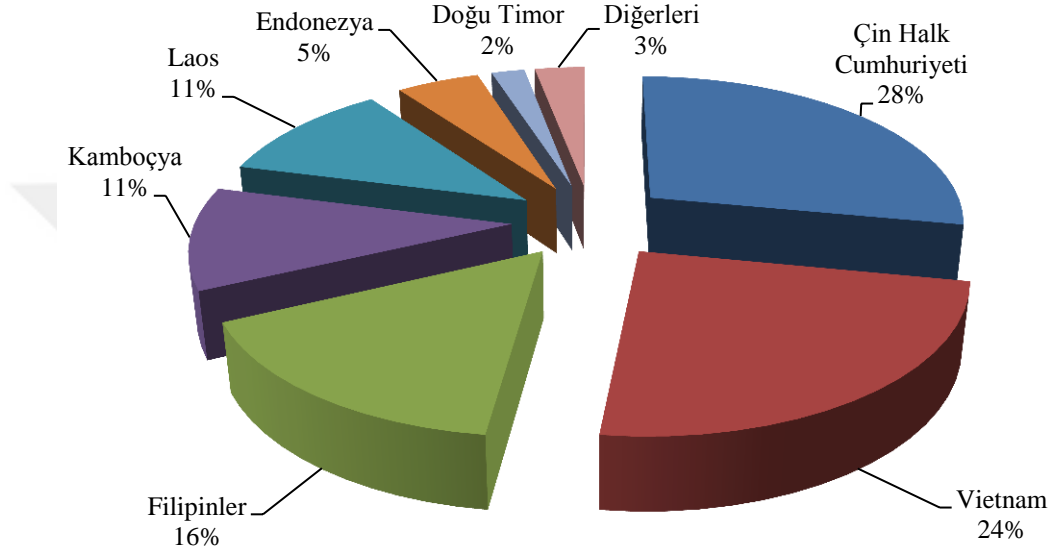
Sermaye Karlılığı					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Sermaye Karlılığı (%)	Kar Marjı (%)
Kashf Foundation	Pakistan	100	46,058,595	767	7.0
GMF	Hindistan	100	440,256	130	3.0
Muthoot	Hindistan	100	59,924,357	93	38
SOLVE	Nepal	100	1,133,988	72	20
SKDRDP	Hindistan	62	446,615,297	70	17
Muktinath Bikas Bank Limited	Nepal	100	6,774,990	69	33
Manushi	Nepal	100	2,212,828	57	24
GMSS	Hindistan	100	1,001,582	44	27
DAMEN	Pakistan	100	9,336,549	36	17
MMFL	Hindistan	100	33,565,674	35	25
VERC	Bangladeş	98	13,478,720	34	41
TMSS	Bangladeş	98	119,083,892	34	32
SKS Foundation	Bangladeş	97	12,717,506	33	15
BURO Bangladesh	Bangladeş	87	187,056,62	32	15
Annapurna Mahila Credit Co-op Society	Hindistan	96	7,006,57	32	9.0

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

3.5.3. Doğu Asya ve Pasifik

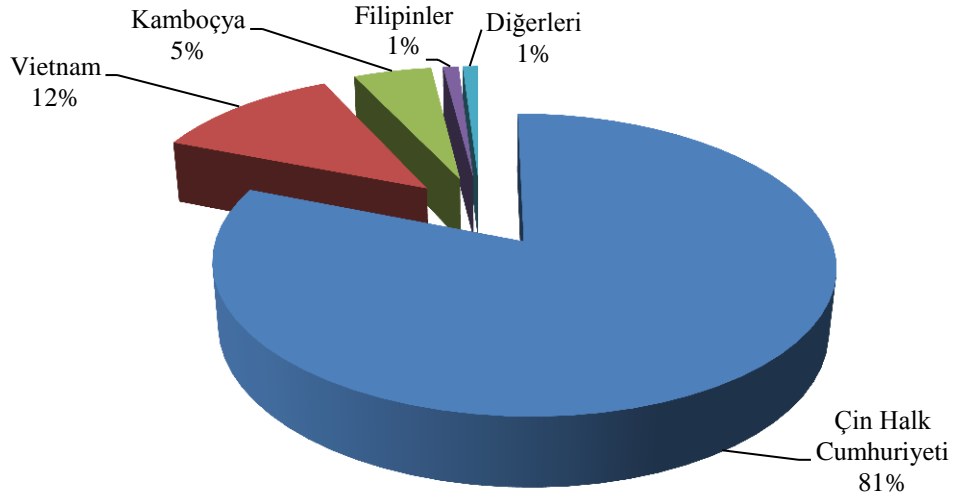
Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi 10 ülkeyi içermektedir. Çin bölgede en çok mikro kredi kuruluşunun (40 adet) bulunduğu ve toplam içerisinde % 28 oranında mikro kredi kuruluşu sahipliği olan ülkedir. Vietnam'da ise mikro kredi kuruluş sayısı 24'tür. Şekil 6'ya bakıldığında varlık dağılımında % 81 ile Çin birinci sırada yer alırken Vietnam % 12 ile onu izlemektedir.

Şekil 5: Doğu Asya ve Pasifik'te Ülkeler İtibariyle Mikro Finans Kuruluş Dağılımı (%)

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Şekil 6: Doğu Asya ve Pasifik'te Ülkelerin Mikro Finans Kuruluş Varlık Dağılımı (%)

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Tablo 3.8: Doğu Asya ve Pasifik'te Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Kar Marjları					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Aktif Karlılık (%)	Kar Marjı (%)
Rishenglong	Çin	15	22,994,732	8.0	78
JSJRMCC	Çin	-	95,782,744	8.0	67
BTV	Vietnam	87	311,757	13	66
Credit&Savings Project Women Union	Vietnam	100	427,687	9.0	60
Guangxi Longlin	Çin	29	324,204	3.0	54
IPR	Kamboçya	41	6,470,428	13	53
Sichuan Xinfu MCC	Çin	-	185,181,446	5.0	51
Women Economic Development Fund HCM	Vietnam	100	2,164,539	7.0	49
Chilfund Hoa Binh	Vietnam	100	732,428	-	47
Dariu	Vietnam	100	2,853,812	12	47
SEDA	Vietnam	100	1,193,867	9.0	47
HanHua	Çin	-	119,950,010	9.0	47
PNN Soc Son	Vietnam	100	416,644	27	46
CAFPE BR VT	Vietnam	70	1,976,935	10	45
Microcred Nanchong	Çin	25	40,561,634	7.0	42

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Tablo 3.9: Aktif Karlılıklarına Göre Doğu Asya ve Pasifik'te Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Aktif Karlılık					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Aktif Karlılık (%)	Kar Marjı (%)
PNN Soc Son	Vietnam	100	416,644	27	46
SCU Luang Prabang	Laos	61	271,702	14	40
IPR	Kamboçya	41	6,470,428	13	53
Dariu	Vietnam	100	2,853,812	12	47
BTV	Vietnam	87	311,757	12	66
WFDF	Laos	100	1,108,359	11	34
ASKI	Filipinler	73	47,141,013	11	27
M7DB District	Vietnam	100	329,741	10	41
CAFPE BR VT	Vietnam	70	1,976,935	10	45
SEDA	Vietnam	100	1,193,867	9.0	47
Credit&Savings Project Women Union	Vietnam	100	427,687	9.0	60
M7 Ninh Phuoc	Vietnam	100	478,788	9.0	40
M7 DBP City	Vietnam	85	663,537	9.0	33
HanHua	Çin	-	119,950,010	9.0	47
BMT Sanama	Endonezya	34	723,738	9.0	31

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Tablo 3.10: Sermaye Karlılıklarına Göre Doğu Asya ve Pasifik’te Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Sermaye Karlılığı					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Sermaye Karlılığı Karlılık (%)	Kar Marjı (%)
PATRA Hunchun	Çin	100	618,973	138	26
ASKI	Filipinler	73	47,141,013	65	27
BMT Sanama	Endonezya	34	723,738	60	31
Credit&Savings Project Women Union	Vietnam	100	427,687	47	60
PNN Soc Son	Vietnam	100	416,644	44	46
SCU Luang Prabang	Laos	61	271,702	35	40
ASA Philippines	Filipinler	100	52,853,533	33	11
CARD Bank	Filipinler	97	100,378,696	32	24
SPBD Tonga	Tonga	100	2,128,683	31	20
M7 Uong bi	Vietnam	90	1,476,514	30	29
ACLEDA	Kamboçya	-	1,908,178,016	30	37
EMI	Laos	83	2,892,433	30	11
CEP	Vietnam	75	59,345,980	29	40
PRASAC	Kamboçya	77	251,259,169	28	33
MBK Ventura	Endonezya	100	39,360,395	28	14

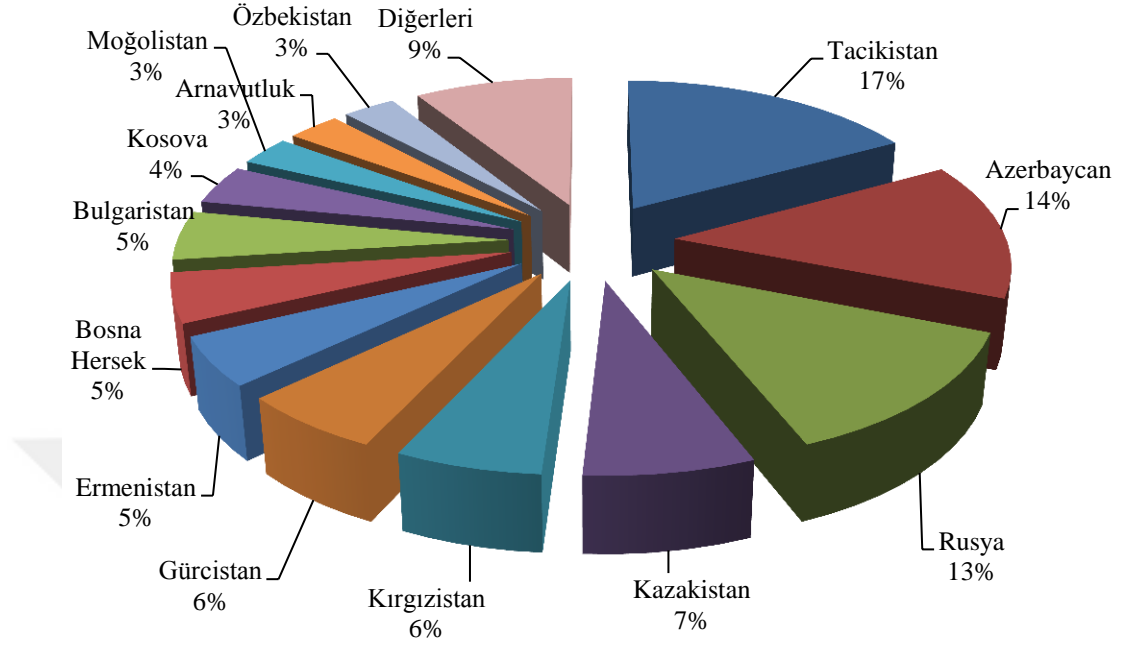
Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Tablo 3.8’de Doğu Asya ve Pasifik’teki en yüksek kar marjına 15 mikro kredi kuruluşu yer almaktadır. Bu kuruluşlardan 8 tanesi kredilerinin % 70’i aşan kısmını kadınlara vermişlerdir. Bu 15 kuruluş içerisinde 6 tanesi Çin’de 8 tanesi ise Vietnam’da bulunmaktadırlar. Yüksek aktif karlılık oranına sahip 15 mikro kredi kuruluşundan 11 tanesi kredi portföyünün % 70’ini kadınlara ve yüksek sermaye karlılık oranına sahip 15 mikro kuruluşundan 6 tanesi kredilerinin tamamını kadınlara vermektedirler.

3.5.4. Merkez Asya ve Doğu Avrupa

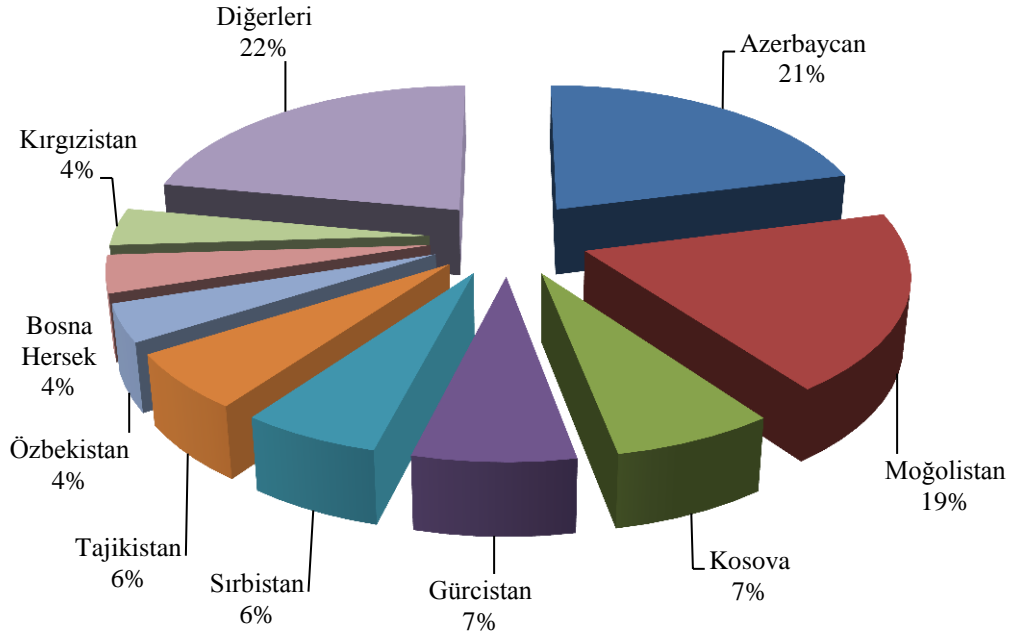
Merkez Asya ve Doğu Avrupa 21 ülke içermektedir. Bu bölgedeki mikro kredi kuruluşlarının çoğunluğu Tacikistan’da bulunmaktadır. Bu ülkede 32 mikro kredi kuruluşu bulunmakta olup bu sayı bölgedeki toplam mikro kredi kuruluşu sayısının % 17’sine karşılık gelmektedir. Bununla birlikte varlık yüzdeleri sırasıyla Azerbaycan ve Moğolistan’da % 21 ve % 19 oranında olup bu iki ülkede yoğunlaşmıştır (Şekil 6). Bölgedeki diğer ülkelerin varlık oranı % 10’un altındadır.

Şekil 7: Merkez Asya ve Doğu Avrupa'da Ülkeler İtibariyle Mikro Finans Kuruluşlarının Dağılımı (%)

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Şekil 8: Merkez Asya ve Doğu Avrupa'da Ülkelerin Mikro Finans Kuruluşlarının Varlık Dağılımı (%)

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Tablo 3.11: Merkez Asya ve Doğu Avrupa’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Kar Marjları					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Aktif Karlılık (%)	Kar Marjı (%)
Hope Russia	Rusya	79	449,951	11	88
MF Nadejda	Rusya	79	449,951	11	88
Inam	Azerbaycan	33	13,415	6.0	87
Ochir Undraa OMZ	Moğolistan	41	4,872,000	6.0	72
Garantee Agency of Nizhniy Novgorod	Rusya	20	17,383,426	5.0	65
Netcapital	Moğolistan	50	5,264,205	32	63
Maximum	Kazakistan	0	75,468,120	5.0	63
BID NBFİ	Moğolistan	59	6,295,016	19	61
Transcapital	Moğolistan	-	5,752,496	17	60
Ehyoi kuhiston	Tacikistan	-	499,975	-	60
AREGAK UCO	Ermenistan	-	2,033,555	13	59
Avrasiyacredit	Azerbaycan	7651	2,406,728	18	53
Regional MC	Rusya	-	4,911,595	4.0	52
Caucasus Credit	Azerbaycan	29	924,499	18	52
Easycrad	Gürcistan	47	5,574,113	15	51

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Tablo 3.12: Aktif Karlılıklarına Göre Merkez Asya ve Doğu Avrupa’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Aktif Karlılık					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Aktif Karlılık (%)	Kar Marjı (%)
Netcapital	Moğolistan	50	5,264,205	32	63
ACF	Kazakistan	100	7,965,149	29	49
BID NBFİ	Moğolistan	59	6,925,016	19	61
Caucasus Credit	Azerbaycan	29	924,499	18	52
Avrasiya Kredit	Azerbaycan	51	2,406,728	18	53
MLF ZAR	Tacikistan	-	533,508	17	42
Transcapital	Moğolistan	-	5,752,496	17	60
Barakat	Özbekistan	63	266,445	16	47
Easycrad	Gürcistan	47	5,574,113	15	51
Salym Finance	Kırgızistan	49	3,725,717	14	46
Tadbirkor Invest	Özbekistan	88	209,754	13	25
AREGAK UCO	Ermenistan	76	32,033,555	13	59
Mikro ALDI	Bosna Hersek	49	2,574,492	12	46
Bereke	Kazakistan	89	8,443,893	12	37
Viator	Azerbaycan	39	18,224,113	11	33

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Tablo 3.13: Sermaye Karlılıklarına Göre Merkez Asya ve Doğu Avrupa’da Kar Marjlarına Göre Başlıca Mikro Finans Kuruluşları, 2012

Sermaye Karlılığı					
Kuruluş Adı	Ülke	Kadın Borçlu (%)	Varlık (000\$)	Sermaye Karlılığı Karlılık (%)	Kar Marjı (%)
ACF	Kazakistan	100	7,965,149	410	49
Regional MC	Rusya	-	4,911,595	90	52
Bank Eshkata	Tacikistan	36	149,691,597	59	31
Netcapital	Moğolistan	50	5,264,205	56	63
BID NBFİ	Moğolistan	59	6,925,016	54	61
Bank of Baku	Azerbaycan	-	623,308,974	49	41
CREDO	Gürcistan	41	108,659,036	46	27
Azercredit	Azerbaycan	34	65,123,744	45	25
ICA	Azerbaycan	37	19,981,806	44	6
MLO HUMO	Tacikistan	45	19,409,472	39	29
FINCA AZE	Azerbaycan	32	166,600,000	38	28
LTD MFO Capital Credit	Gürcistan	38	808,896	38	14
LOK Microcredit Foundation	Bosna Hersek	33	44,300,676	37	14
FINCA GEO	Gürcistan	39	59,904,184	35	26
Parabank	Azerbaycan	31	133,233,333	35	22

Kaynak: Mixmarket, 2012, Giron, 2015.

Yukarıdaki tablolarda Merkez Asya ve Doğu Avrupa’daki en yüksek kar marjına sahip 15 mikro kredi kuruluşu yer almaktadır. Bunlardan 6’sı kredilerinin % 50 üzeri kısmını kadınlara vermekte ve % 53 üzerinde kar marjlarına sahiptirler. Aktif karlılık oranına göre sıralanan 15 kuruluştan 8’i kredilerinin % 60 üzeri kısmını kadınlara kullandırmakta ve sadece 3’ü kredilerinin % 80 üzeri kısmını kadınlara kredi olarak vermektedirler. Bu kuruluşlar içerisinde Kazakistan’da kurulan Asya Kredi Fonu kadınlara % 100 oranında kredi vermekte olup sermaye karlılık oranı bu şirketin % 100’dür.

Merkez Asya ve Doğu Avrupa bölgesinde kadınlara diğer bölgelere göre daha az kredi verilmektedir. Güney Asya kadınlara kredi verme yüzdesi en yüksek bölge olup bu bölgede Hindistan portföylerinin tamamını kadınlara kredi olarak veren kuruluş sayısının en yüksek olduğu ülkedir. Latin Amerika ve Karayip bölgesinde bazı ülkelere ilişkin verilere ulaşılmasa da Meksika, diğer ülkelere göre kadınlara % 100 oranında kredi verme miktarı en yüksek olan ülkedir. Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde yer alan mikro kredi kuruluşları ise dağıttıkları kredilerin % 70 üzerindeki kısmını kadınlara vermektedirler.

3.5.5. Türkiye Grameen Mikrokredi Programı

Türkiye mikro kredi uygulamalarında Türkiye Grameen programı öne çıkmaktadır. Kuruluşun son iki yılına ilişkin veriler göz önünde bulundurulduğunda karlılık oranları emsallerine kıyasla düşük olmakla birlikte dünyadaki diğer örneklere benzer biçimde kurumun karlılığının oldukça yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Tablo 3.14'te kurumun 2017 ve 2018 yıllarına ait finansal veriler sunulmaktadır.

Tablo3.14: TGMP 2018 Faaliyet Raporu Özet Finansal Bilgiler

Finansal Bilgiler (milyon TL)	2017	2018	Değişim
Gelirler	15.740	16.304	4 %
Faaliyet Karı	3.743	3.092	-17 %
Vergi Öncesi Kar	2.484	3.921	58%
Net Dönem Karı	1.916	3.037	58%
Toplam Varlıklar	50.063	50.680	1 %
Toplam Özkaynaklar	34.633	20.128	-42 %
Faaliyet Karı/Gelirler	% 23,8	% 19,0	4,8 Puan
Özkaynak Verimliliği	% 5,2	% 15,1	9,9 Puan
Faaliyet Karı/Toplam Varlıklar	% 7,5	% 6,1	-1,4 Puan
Cari Oran	3,6	5,1	1,5
Toplam Yükümlülükler/Toplam Özkaynaklar	0,4	1,5	1,1

Kaynak: TGMP 2018 Yılı Faaliyet Raporu.

Kurumun faaliyet karı 2017 ve 2018 yıllarında sırasıyla %23.8 ve %19 olarak gerçekleşmiştir. Tabloda çarpıcı olan nokta ise net dönem karındaki %58'lik artıştır. Tablodaki veriler zaman içerisinde kurumun büyümesine ve ekonomide önemli bir aktör olma potansiyeline işaret etmektedir. Kuruluşundan bu yana 173 binden fazla kadına kredi veren kuruluş, verdiği kredilerden %10 hizmet bedeli ve %5 BSMV'yi peşin olarak tahsil etmektedir. Verilen krediler arasında cep telefonu satış kredisi özellikle dikkat çekmektedir.

3.6. Değerlendirme

Dünya ve Türkiye'deki mikro kredi uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda bu kuruluşların çok yüksek karlılıkla çalışmaları dikkat çekmektedir. Özellikle kadınları hedefleyen bu kuruluşlar çaresiz durumdaki yoksul müşterilerinden hizmet bedeli ve vergileri peşin almakta ve anapara ödemelerini ise toplumsal bir baskı ile neredeyse kayıpsız olarak geri almaktadır. Mikro kredi uygulamalarının bu özelliği yoksulları

topluma kazandırarak insanca bir standarda kavuşturmak yerine sermaye birikimini artırmayı öncelendiği ileri sürülebilir. Mikro kredinin doğduğu ülke olan Bangladeş'te 8 milyon insandan fazla borçlu yaratan ve bu insanların hayatlarına son vermelerine yol açmaktadır. Bu nedenle uygulandığı tüm ülkelerde kontrolün tamamen sermayeye bırakılması yerine devlet ve kamu bu konuda alabileceği insani tedbirleri ivedilikle hayata geçirmelidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışma, temel olarak mikro finans uygulamalarının amacının yoksulluğu azaltmaktan çok, finansın temel amacı olan kar maksimizasyonu çerçevesinde, yoksulların da kar maksimizasyonu sürecinde kullanılabilir aktörler olduğunu keşfetmesiyle bu alanda da faaliyet gösterdiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda çalışmada ele alınan yapı; kapitalizm, mekanizma; sermaye birikim mekanizması, aktör; yoksullar hatta kadın ve kadın yoksullar ve süreç ise sermaye birikimi süreci ile yakından ilişkili olan yoksulluğun finansallaşması sürecidir.

Sermaye, bir ilişki olması ve dinamik oluşu ile çevrimini sürekli tamamlamak zorunda olup engellerle karşılaştığında finansallaşma örneğinde olduğu gibi yeni karlı yatırım alanlarına yönelmekte ve aşırı birikimin yarattığı krizlerden çıkma noktasında hemen çözüm aramaya gitmektedir. Bu çerçevede mikro finans politikası ve uygulamaları ile bir yandan sermaye, yeni karlı alanlar bulma hedefini gerçekleştirmeye çalışırken diğer yandan yoksulun da yoksuluna işgalci eğilimini göstermektedir. Dolayısıyla finansallaşmanın altında yatan temel unsur, sermaye birikim mantığı olmaktadır.

Kapitalizmin 1970'lerde yaşadığı aşırı birikim krizinin doğurduğu bir olgu olarak görülen finansallaşma, temel olarak üretim alanında karlı yatırım fırsatlarının yeterli olmayışının doğal bir sonucu olarak finansal kesime dâhil olmayanları da (yoksullar hatta yoksulun da yoksulunu) finansal kesime dâhil etme suretiyle sermaye birikim mantığına hizmet etmektedir. Mikro kredi, yoksulluğu bir finans problemine dönüştürmekte ve borç verenlerin yarattığı artı değeri yeni kredi ilişkileri yaratma yoluyla finansal sisteme aktarmada önemli bir rol oynayarak yoksulluğun finansallaşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla mikro kredi ve mikro finans, tarihsel gelişimine bakıldığında, artı değeri fazlalaştırmanın ya da sermaye birikim koşullarını iyileştirmenin araçlarından biri olmuştur.

Mikro finans özellikle yoksulluğun azaltılması, kadınların güçlendirilmesi ve kalkınma için başarılı bir uygulama olarak gösterilmektedir. Özellikle finansallaşmanın bir unsuru olarak mikro finansın emeğin yarattığı artı değeri ortaya çıkarma ve bu artı değerini yeniden dağıtımında oynadığı rol ise göz ardı edilmektedir. Mikro kredi ve mikro finans, girişimciliği teşvik etmek, kalkınmaya

hizmet etmek ve kadınları güçlendirmekten çok yoksulların finansal sisteme içerilmeleri ve böylelikle ticari bankalar başta olmak üzere sermaye için yeni kar olanaklarının yaratılması şeklinde özetlenebilecek bir hedefte ilerlemektedir.

Finansallaşmanın bir olgu olarak ortaya çıkması ile mikro finans uygulamalarının ortaya çıkışı kapitalizmin uzun dönemli kriz yılları olan 1970'lere rasgelmektedir. Muhammed Yunus tarafından 1976 yılında Bangladeş'teki köylülere borç verilmesi ile başlayan mikro finans uygulaması, devletin yerini giderek piyasanın alması gerektiğinin tartışıldığı bir dönemde piyasa yönelimli bir yoksulluğu azaltma stratejisi olarak varlık göstermeye başlamıştır. 1970 ve 1980'lerde izlenen ithal ikameci politikaların yerini sanayileşmenin alması, temel ihtiyaçların karşılanması konusunun önem kazanması ve kayıt dışı sektörün sürece dâhil edilmesi gibi kalkınma fikrinde bazı köklü değişimler mikro finans uygulamalarının önünü açmıştır. 1980'lerde neoliberal reformlar ışığında mikro kredi ve mikro finans bir politika aracı olarak kabul edilmiştir ve birçok ülkede yapısal uyum programlarına entegre edilmeye başlanmıştır. 1980'ler mikro kredi kuruluşlarının kar amaçlı işlemlerine sahne olurken; 1990'larda Dünya Bankası mikro kredi kuruluşlarının ticari kuruluşlara dönüşmelerine izin vermiştir.

Washington Konsensusu'nun arzu ettiği gibi hükümet müdahalesi ve regülasyon yerini mikro kredi sistemi ile birlikte harekete geçirilen kayıt dışı sektöre bırakmıştır. Kayıt dışı sektörde ise ön plana çıkan aktör kadındır ve temel ihtiyaçların karşılanması konusunda kadın emeği dikkate değerdir. 1980 sonrasında "post-fordizm" ya da "esnek üretim", "esnek uzmanlaşma" gibi kavramlarla tanımlanan yeni bir üretim tarzının ortaya çıkışıyla, özellikle üretimin örgütlenmesi değişmiş, büyük şirket modeli yerini üretim sürecinin farklı aşamalarının birbirinden ayrıldığı ve her bir aşamanın farklı mekânlarda üretilebildiği esnek bir üretim anlayışına bırakmıştır. Bu küçük üretim anlayışı içerisinde esnek istihdama krizlere karşı mücadelede krizleri emebilme şeklinde adlandırılacak önemli bir rol biçilmektedir. Küçük üretimin ekonomik krizleri emebilmesini sağlayan esnek istihdam ise çoğunlukla kadın emeğine dayanmaktadır. Kadın emeği, yeniden üretimin sağlanmasındaki ve temel ihtiyaçların karşılanmasındaki rolüne ek olarak yoksulluğun finansallaşmasında önemli bir roledir.

Yoksulluğun finansallaşması sürecinde küçük üretimin öznesi olarak kadın işgücü; ucuz, esnek ve denetlenebilir özellikleriyle tahakküm altına alınan bir aktör haline gelmiştir. Bu bağlamda çalışmada mikro finans uygulamalarını tahakkümün bir aracı olarak gören iki analiz ele alınmaya çalışılmıştır. Bu analizler; Foucault'nun Neoliberal Yönetimsellik Analizi ve Harvey'in Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Analizi'dir.

Mikro finans uygulamaları, bireyleri disipline edici bir yönetimsellik içermektedir. Mikro finans programları, sivil toplum yapılanmaları ve özel sektör ortaklığının yönetime içerildiği neoliberal yönetimsellik altında gelişen/geliştirilen bir iktidar stratejisidir. Neoliberal yönetimsellik söylemi, rasyonalitesi ve pratiği içinde, insanlar, kendi kendini gerçekleştirme sürecinde aktif seçimler yapan, yaptıkları seçimlerin girişimci özneleri olarak kodlanıp, kendi kendini harekete geçiren özneler olarak teşvik edilmektedirler. Mikro finans uygulamalarında da bu yeni özne, yaşam kalitesini yaptığı seçimlerle arttıran kadınlar olmaktadır. Özellikle bu kadınlar sözde rasyonel, özerk ve özgür özne olmalıdırlar. Kadınlar kendi özgürlükleri aracılığıyla yönetebilen birer aktör olarak görülmektedirler.

Neoliberal yönetimsellik artık toplum aracılığıyla değil özerk toplumsal aktörlerin (vatandaş, tüketici, girişimci, işveren, yönetici vb. gibi sivil toplumun, yaşam dünyasının öznelerinin) düzenlenmiş tercihleri aracılığıyla yönetmeye çalışmaktadır. Bireysel özneyi ve diğer toplumsal birliktelikleri "sorumlu" kılma stratejisi hastalık, işsizlik, yoksulluk gibi toplumsal risklerin üstlenilmesinde bir değişikliği gerektirmektedir. Toplumsal yaşamda bireyler sorunları 'kendi kendine bakarak' çözmesi gereken tek sorumlu failer haline getirilmektedir.

Foucauldian ifadelerle, neoliberal söylem altında, kadınlar, yoksulluklarının "onların kişisel sorunu olduğu" düşüncesine yönlendirilmektedirler. Neoliberal siyasal rasyonalite, tahakkümü geliştirmede bir iktidar stratejisi olarak mikrokredi programlarını uygulamakta ve bu uygulamayı, kadınların rızası çerçevesinde, "kendi kendini düzenleme" yoluyla sürdürmektedir.

Mikro krediyi bir tahakküm aracı olarak gören diğer bir analiz ise Harvey'in Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Analizi'dir. Bu analizde neoliberalizmin en önemli başarısı, zenginlik ve geliri doğurmaktan ziyade yeniden dağıtımını sağlamasıdır.

Yeniden dağıtımın sağlanması ise Harvey'in "mülksüzleştirerek birikim" şeklinde isimlendirdiği mekanizma ile gerçekleşmektedir. Mülksüzleştirme yoluyla birikim anlayışına göre, kapitalizm yeniden üretimini (birikimi) sağlayabilmek için her zaman bir "öteki"ye yani kapitalist olmayana ihtiyaç duymaktadır. Kapitalizm, ya zaten mevcut olan "öteki"lerden (kapitalist olmayan toplumsal oluşumlardan ya da kapitalizm içindeki henüz proleterleşmemiş kimi sektörlerde-örneğin eğitim-) yararlanmakta ya da "öteki"ni yaratmaktadır. Yeniden birikimin sağlanmasında ihtiyaç duyulan "öteki" burada yoksulluk olurken bu "öteki" den yararlanma sürecinde finansallaşma bir mülksüzleştirme yoluyla birikim yolu ve buna hizmet eden mikro finans bir aracı konumunda bulunmaktadır. Kadın ise mülksüzleştirilen ve tahakküm altına alınan esas aktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Mikro finans uygulamaları; ağır kredi koşulları, yüksek faiz oranları, kısa vadeli borçlanma ve katı geri ödeme koşulları ile mülksüzleştirme yoluyla birikimin güzel bir örneği olmaktadır. Bir de finansal sektörde mikro finans uygulamaları, finansal derinleşme ve finansal gelişmeye hizmet ederek sermaye birikimine ilişkin yeni olanaklar sunmaktadır. Mikro kredi özellikle bireylerin servetlerini finans sektörü aracılığıyla (finansallaşma ile) çekerek onları mülksüzleştirmektedir.

Mikro kredi kamu özel alan ilişkisini yeniden kodlamaktadır ve böylelikle yönetime ilişkin bir ideoloji geliştirmektedir. Nitekim mikro kredi uygulaması her ne kadar tamamıyla piyasa koşullarına bağlı olmasa da kamunun insiyatifi belirli bir varlık gösterse de, bireysel özgürlük, rasyonellik ve bireysel sorumluluk şeklinde sıralanabilecek değerleri esas alan neoliberal yaklaşımın kalkınma politikasının bir ürünüdür. Foucault'nun Yönetimsellik Analizi'ne paralel bir şekilde Harvey'in Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Analizi üzerinden de anlaşılacağı üzere yoksullar ve kadın, kendi problemlerinin çözümüne ilişkin sorumluluğu olan rasyonel bir karar verici olarak görülmemelidir.

Devletin sorumluluğunda olması gereken yoksullukla mücadele ve insanca yaşam sürme sorumluluğunu, rasyonel bireyler üretmeye çalışarak mikro kredi kuruluşları ile çözmeye çalışmanın başarılı olamayacağı düşünülmektedir. Bangladeş başta olmak üzere, mikro kredi uygulamalarına tarihsel olarak erken başlamış ülkelerin

deneyimleri daha da ağır insani sorunların ortaya çıkabileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle de mikro kredi uygulamalarının yoksullukla mücadele aracı olarak değerlendirilmek yerine, sermaye birikiminin araçlarından bir olarak görülmesi ve yoksullukla mücadele için daha uygun ve etkin araçların geliştirilmesi üzerinde çalışılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adaman, F. ve Bulut, T. (2007). *500 Milyonluk Umut Hikâyeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aghion, A. ve Morduch, J. (2005). *The Economics of Microfinance*. Cambridge MA: MIT Press.
- Aitken, R. (2010). Ambiguous Incorporations: Microfinance and Global Governmentality. *Global Networks*, 10, s. 223-243.
- Akbiyık, N. ve Şahin, L., “Mikrokredi Uygulaması ve Ekonomik Kriz”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-I, Malatya, 15-16 Nisan, 2010.
- Akça, B. Y. (2005). Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi: Türkiye Diyarbakır Grameen Bank Mikro Kredi Projesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Akçay, Ü. (2017). En Yoksulların Borçlandırılması. *Gazete Duvar*, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/06/19/en-yoksullarin-borclandirilmesi/>, Erişim Tarihi: 05.09.2018.
- Akgül, A. (2004), *İşsizliğin ve Fakirliğin Azaltılmasında Bir Çözüm Önerisi: Kendi Hesabına Çalışma*, Ankara: Türkiye İsrافی Önlleme Vakfı Yayını.
- Akgül, A. (2005). *Türkiye’de Mikro Kredi Uygulaması*. Ankara: Türkiye İsrافی Önlleme Vakfı Yayını.
- Akgül, A. (2013), *Türkiye’de Mikro Kredi Uygulaması*. Ankara: Türkiye İsrافی Önlleme Vakfı Yayını.
- Altay, A. (2007). Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikro Finansman Yaklaşımı, *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44, s.57-67.
- Amin, S. (1996). The Challenge of Globalization. *Review of International Political Economy*, 3(2), s.216-259.
- Amin, S. (2003). *Obsolescent Capitalism*. New York: Zed Books.

- Arı, S. (2011). Batman’da Mikro Kredi Deneyimleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M.(2011). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi. *Niğe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2, s.60-76.
- Ashrafi, H. (2011). Grameen Bank Micro-credit Program’s Impact on Women’s Economic Empowerment: The Case for Bangladesh and Turkey, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Ateş G. ve Öğutoğulları, E. (2012). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Mikro kredi Uygulamaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, s.33-54.
- Aydın, B. (2012). Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredinin Türkiye Uygulamasının Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Ayyıldız, S. (2010). İşsizlik ve Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulaması Ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Balta, E. (2013). Herkes İçin Sağlıktan Paran Kadar Sağlığa; Türkiye’de Sağlık Politikalarının Neoliberal Dönüşümü, *Praksis*, Sayı: 30-31, s.149-166.
- Bayraktutan Y. ve Akay M. (2012). Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, s.1-34.
- BDDK. (2005). BDDK Raporları, www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/mikrogirisimci.doc, Erişim Tarihi: 12.08.2005.
- Buğra, A. (2007). Yoksullukla Mücadele Yöntemi Olarak Mikro Kredi: Acıklı Bir Hikâye. *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Formu Bülteni*, 2, s.1-5.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. (2010). *Toplumsal Cinsiyet, İşgücü Piyasaları ve Refah Rejimleri: Türkiye’de Kadın İstihdamı*. İstanbul: TÜBİTAK.

- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi*. Ankara: UNDP.
- Buğra, A. ve Savaşkan, O. (2015). *Türkiye'de Yeni Kapitalizm Siyaset; Din ve İş Dünyası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulut, T. ve Adaman, F. (2007). *Diyarbakır'dan İstanbul'a 500 Milyonluk Umut Hikâyeleri: Mikro Kredi Maceraları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burchell, G. (1996). Liberal Government and Techniques of the Self (A. Barry, T. Osborne ve N. Rose, Der.) *Foucault and Political Reason: Liberalism, Neo-Liberalism, and Rationalities of Government* (ss.19-36). Londra-New York: Routledge.
- Can, M. (2008). Mikro Finans Yönteminin Yoksullukla Mücadelede Kullanımı ve Türkiye'de İşsizliği Önlemede Uygulanabilirliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Christen, R. P., Lyman, T.R. ve Rosenberg, R. (2003). *Microfinance Concensus Guidelines: Guiding Principles on Regulation and Supervision of Microfinance*. Washington DC: CGAP World Bank Grup.
- Consultative Group to Assist The Poor (CGAP), (2012). *What is Microfinance?*, <http://www.microfinancegateway.org/p/site/m/template.rc/1.26.12263>, Erişim Tarihi: 03.05.2012.
- Çak, D. (2007). Kalkınma Finansmanının Sağlanmasında Mikro Kredi Yöntemi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Çakmak, D. (2012). Microcredit to Women as a Poverty Alleviation Tool: The Case of Turkish Grameen Microcredit Programme in Diyarbakır, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Çalışkan, S. (2008). *Mikro Finans ve Mikro Finans Kurumları*. Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Finansal Kurumlar Dersi Araştırma Notu, Ankara.
- Çiftçi M. (2010). Türkiye'de İşsizliğe Çözüm Önerisi Olarak Kadın Girişimciliğinin Geliştirilmesi: Mikro Kredi Uygulamaları. *ÇEİS*, 5, s.42-56.

- Çiftçi, N. ve Akkul, R., “Cinsiyetler Arası Gelir Eşitsizliğini Gidermede Mikro Kredi Uygulamalarının Etkinliği: Bilecik İli Örneği”, Econ Anadolu: Anadolu International Conference in Economics II, Eskişehir, Türkiye, 15-17 June, 2011.
- Demir, G. (2011). Habermas ve Foucault: Müzakereci Demokrasi ve Yönetimsellik. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 22, s.48-71.
- Dündar, S. O. (2007). *Mikro Finansman*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü Yayını.
- Ercan, F. (2002). Çelişkili Bir Süreklilik Olarak Sermaye Birikimi (1) – Türkiye’de Kapitalizmin Gelişme Dinamiklerinin Anlaşılması İçin Marksist Bir Çerçeve Denemesi. *Praksis*, 5, s.3-30.
- Ercan, F. (2006). Bölgesel Kalkınmada Değişim: Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime. Arı F. A. (Der.), *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler* (ss.45-116). İstanbul: Derin Yayınları.
- Ercan, F. (2009). Sermayeyi Haritalandırmaya Yönelik Kavramsal Düzenekler. *Praksis*, 19, s.9-53.
- Ercan, F. (2011). *Toplumlar ve Ekonomiler*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Ergüder, B. (2007). *Türkiye’de Kadın Emeğine Bakış: Görünmeyen ve “Değersiz mi?”*. Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını.
- Ergüder, B., “Küçük Üretim, Birikim ve Kadın Emeği: Mikro Kredi Uygulaması”, *Karaburun Bilim Kongresi*, 2008.
- Erol, T. (2010). Büyüme, İstihdam, Vasıflar ve Kadın İşgücü, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu*, Ankara.
- Federici, S. (2014). From Commoning to Debt: Financialization, Micro-Credit and the Changing Architecture of Capital Accumulation. *South Atlantic Quarterly*, 113 (2), s. 231-244.

- Foucault, M. (1978). *History of Sexuality Volume I: An Introduction*. New York: Panteon Books.
- Foucault, M. (2005a). *Hakikat ve İktidar* (O. Akınhay, Çev.) *Entelektüelin Siyasi İşlevi* (ss.59-85), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005b). *Özne ve İktidar* (O. Akınhay, Çev.) *Özne ve İktidar* (ss. 57-82), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005c). *Yönetimsellik* (O. Akınhay ve F. Keskin, Çev.) *Entelektüelin Siyasi İşlevi* (ss.264-287), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005d). *İktidar ve Beden* (I. Ergüden, Çev.) *İktidarın Gözü* (ss.38-46), Ayrıntı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2008). *The Birth of Biopolitics, Lectures At the Collège De France, 1978-79*. Londra: Macmillan.
- Giron, A. (2015). Women and Financialization: Microcredit, Institutional Investors and MFIs. *Journal of Economic Issues*, 49: 2, s. 373-396.
- Gökyay, Ç. (2008). Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları Ve İstihdama Yansımaları. *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- Granovetter, M. (1985). Economic Action and Social Structure: The Problem Of Embeddedness. *The American Journal of Sociology*, Vol. 91, No: 13, s. 481-510.
- Granovetter, M. S. (1995). The Economic Sociology of Firms and Entrepreneurs. Portes A. (Ed.), *The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity and Entrepreneurship*. New York: Russell Sage Foundation.
- Gündoğan, N. (2008). *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*. Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını.
- Güzel, S. (2011). Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Dünya Bankası ve Mikro Kredi Uygulaması: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Azerbaycan Vergi Dergisi*, s. 79-96.

- Harper, M. (2002). *Self-help Groups and Grameen Bank Groups: What Are The Differences?* Beyond Micro Credit, New Economics Foundation, London.
- Hartsock, N. (2006). Globalization and Primitive Accumulation: The Contributions of David Harvey's Dialectical Marxism. Castree ve Gregory (Ed.), *David Harvey: Critical Reader* (ss.167-190). Blackwell.
- Harvey, D. (2004). *Yeni Emperyalizm* (H. Güldü, Çev.) İstanbul: Everest Yayınları.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2012). *Marx'ın Kapital'i İçin Klavuz* (B. O. Doğan, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Hashemi, S.ve Morshed, L. (1997). *Grameen Bank: A Case Study Beyond Micro Credit*, New Economics Foundation, London.
- Hulme, D. (2008). *The Story of the Grameen Bank: From Subsidised Microcredit to Market-Based Microfinance*. Brooks World Poverty Institute Working Paper No. 60.
- İnci, M. (2015), Sermayenin Sosyal Doğası, Sosyal Sermaye ve Bireysel Çıkar: Muğla Sermaye Grupları Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Muğla.
- İslam, T. (2007). *Microcredit and Poverty Alleviation*. England: Ashgate Publishing Company.
- Kabakçı, E. (2012). Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü ve Eskişehir Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Anadolu Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.
- Kadın Emeğini Güçlendirme Vakfı (2018a),
<http://www.kedv.org.tr/index.php?page=mayanin-hedef-kitlesi>, Erişim Tarihi: 10.05.2018.
- Kadın Emeğini Güçlendirme Vakfı (2018b),
<http://www.kedv.org.tr/index.php?page=borc-verme-metodolojisi>, Erişim Tarihi: 10.05.2018.

- Kadın Emeğini Güçlendirme Vakfı (2013),
<http://www.kedv.org.tr/index.php?page=maya>, Erişim Tarihi: 10.05.2013.
- Karakaş, B. (2015). Finansallaşan Türkiye Ekonomisinde Tüketim ve Borçlanma. *İş ve Hayat*, 1(2), s.47-68.
- Keating, C., Rasmussen, C. ve Pooja, R. (2010). The Rationality of Empowerment: Microcredit Accumulation by Dispossession, and Gendered Economy. *Signs*, 36 (1), ss.153-176.
- Kırbıyık, H. K. (2009). Mikro Kredi Uygulamaları ve Kurumsal Gelişim, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kahramanmaraş.
- Korkmaz, E. (Ed.). (2004). *Mikro Kredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.
- Korkmaz, T. ve Bayramoğlu, M. F. (2007). Yoksullukla Mücadelede Mikro Finans Kuruluşlarının İşlevleri. *MUFAD Dergisi*, 34, s.98 – 113.
- La Torre, M. ve Vento, G.A. (2006). *Microfinance*. New York: Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions.
- Lazzarato, M. (2009). Neoliberalism in Action: Inequality, Insecurity and the Reconstitution of the Social, *Theory, Culture & Society*, 26(6), s.109-133.
- Lemke, T. (2002). Foucault, Governmentality, and Critique, *Rethinking Marxism*, 14(3), s.49-64.
- Mader, P. (2013). Explaining and Quantifying The Extractive Success of Financial Systems: Microfinance and The Financialisation of Poverty. *Economic Research Special Issue*, s. 13-28.
- Marx, K. (1847/2003). *Ücretli Emek ve Sermaye* (S. Belli, Çev.) Eriş Yayınları,
- Marx, K. (1890/2013). *Kapital* (Cilt: I). (M. Selik ve N. Satlıgan, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. (1894/1990). *Kapital* (Cilt: I). (A. Bilgi, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Meneviş, N. (2019). Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede ve Kadın Güçlenmesinde Bir Kalkınma Politikası Aracı Olarak Mikro Kredi Uygulaması, Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Mixmarket (2012). "Mix-data-full.", <http://mixmarket.org/profiles-reports>, Erişim Tarihi: 24.05.2015.

Okumuş, H. Ş. (2010). *Dünyada ve Türkiye’de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması: Teori ve Uygulamaları*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yayını.

Öner E. (2007). Mikro Finans Sistemi ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Ören, K., Negiz, N. ve Akman, E. (2012). Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerinden Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (2), s.313-338.

Özmen F. (2012). Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6, s.109-130.

Penbecioğlu, M. (2013). Urban Development Projects and the Construction of Neo-liberal Urban Hegemony: The Case of İzmir, *METU Journal of Faculty of Architecture*, 30 (1), s.165-189.

Purkis, S. (2014). Hukuka Aykırı Yasalar Yoluyla Mekan Üzerinden Pervasız Birikim, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 46, s.136-163.

Rahnema, M. (2009). *Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya* (Ş. Ünsaldı, Çev.). Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.

Robinson, M. S. (2001). *The Microfinance Revolution: Sustainable Finance for The Poor*. Washington D. C.: IBRD.

Robinson, M. S. (2001). *The Microfinance Revolution: Sustainable Finance for The Poor*, Washington: International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

Rose, N. (1996). Governing ‘Advanced’ Liberal Democracies (A. Barry, T. Osborne ve N. Rose, Der.) *Foucault and Political Reason: Liberalism, Neo-*

- Liberalism, and Rationalities of Government* (ss.37-64). Londra-New York: Routledge.
- Roy, A. (2010). *Poverty Capital: Microfinance and The Making of Development*. New York: Routledge.
- Seymen, S. (2011). İl Özel İdaresi ve Mikro Kredi Uygulamaları: Kocaeli İl Özel İdaresi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kocaeli.
- Soyak, M. (2010). Kadın Girişimciliği ve Mikro Finans: Türkiye Deneyimi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, s.129-144.
- Srinivas, H. (1998). Microcredit in Developing Countries: The Facilitative Roles of NGOs, *Planning Administration*, 21 (2), s.33-43.
- Sweezy, P. (1997). More (or Less) on Globalization. *Monthly Review*, 49(4), s.3-4.
- Şengür, M. (2011). Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikası Aracı Olarak Mikro Kredi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.
- Şengür, M. ve Taban, S. (2012). Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), s.59–89,
- Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşpınar, Ç. (2012). Yoksulluğun Azaltılmasında Mikro Kredi Uygulamalarının Yeri: Afyonkarahisar Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Afyon.
- TİSVA, (2005). *Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesinin İşleyişi*. Ankara: Türkiye İsrافی Önleme Vakfı Yayınları.
- TİSVA, (2008). *10000'nci Üyeye Mikro Kredi*. Ankara: Türkiye İsrافی Önleme Vakfı Yayınları.
- Türkiye Grameen Mikro Finans Programı, (2011). *Türkiye Grameen Mikro Finans Programı Faaliyet Raporu*, TİSVA, Ankara,

http://www.tgmp.net/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=9:y%C4%B1l%C4%B1k-faaliyet-raporlar%C4%B1&Itemid=531.

Türkiye Grameen Mikro Finans Programı, (2018). *Türkiye Grameen Mikro Finans Programı Faaliyet Raporu*, Ankara,

http://www.tgmp.net/admin/pages/files/faaliyet_raporu_TR.pdf

Türkiye Grameen Mikro Finans Programı,(2012). *Türkiye Grameen Mikro Finans Programı Bilgi Notu*, Ankara, <http://www.israf.org/indir/bilgi-notu2012.pdf>.

Uluoğlakcı, C. (2009). Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Mikro Finansman: Ankara Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Üçer, S. E. (2013). Türkiye’de Telekomünikasyon Sektörü ve İdari Yapısına İlişkin Düşünceler, *Praksis*, Sayı: 30-31, s.97-127.

Yunus M. (1999). *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.

Zanbak, T. (2008). Kırsal Kadının Kalkındırılmasında Mikrokredi Kullanımı: Alan İçi Köyü Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, İzmir.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Emine Melisa İNCİ

Doğum Yeri : İstanbul

Doğum Yılı : 14.12.1983

Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lisans 2005-2009 : Muğla Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

Lisans 2014-2019 : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, Matematik Bölümü.

Yüksek Lisans 2012-2019 : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.

Yabancı Dil : İngilizce